UNIONIN YLEISEN TUOMIOISTUIMEN TUOMIO (toinen jaosto)

12 päivänä heinäkuuta 2011 *

Asiassa T-132/07,

Fuji Electric Co. Ltd, aikaisemmin Fuji Electric Holdings Co. Ltd ja jolle Fuji Electric Systems Co. Ltd:n oikeudet ovat siirtyneet, kotipaikka Kawasaki (Japani), edustajinaan solicitor P. Chappatte ja solicitor P. Walter,

kantajana,

vastaan

Euroopan komissio, asiamiehinään aluksi F. Arbault, sittemmin X. Lewis, J. Bourke ja F. Ronkes Agerbeek ja lopuksi N. Khan ja Ronkes Agerbeek, avustajanaan barrister J. Holmes,

vastaajana,

jossa vaaditaan kumoamaan osittain Euroopan yhteisön perustamissopimuksen 81 artiklan ja ETA-sopimuksen 53 artiklan mukaisesta menettelystä 24.1.2007 tehty komission päätös K(2006) 6762 lopullinen (asia COMP/F/38.899 – Kaasueristeiset kojeistot) ja lieventämään Fuji Electric Holdingsille ja Fuji Electric Systemsille määrättyjä sakkoja,

* Oikeudenkäyntikieli: englanti.

UNIONIN YLEINEN TUOMIOISTUIN (toinen jaosto),

toimien kokoonpanossa: jaoston puheenjohtaja I. Pelikánová (esittelevä tuomari) sekä tuomarit K. Jürimäe ja S. Soldevila Fragoso,

kirjaaja: K. Andová, hallintovirkamies,

ottaen huomioon kirjallisessa käsittelyssä ja 9.2.2010 pidetyssä istunnossa esitetyn,

on antanut seuraavan

tuomion

Asian tausta

1 Asian tausta, sellaisena kuin se ilmenee olennaisin osin Euroopan yhteisön perustamissopimuksen 81 artiklan ja ETA-sopimuksen 53 artiklan mukaisesta menettelystä (asia COMP/F/38.899 – Kaasueristeiset kojeistot) 24.1.2007 tehtyyn komission päätökseen K(2006) 6762 lopullinen (jäljempänä riidanalainen päätös) sisältyvistä toteamuksista, on seuraavanlainen.

1. *Kyseessä oleva tuote*

2 Kaasueristeisiä kytkinlaitteita käytetään ohjaamaan energian virtausta sähköverkoissa. Ne ovat raskaita sähkölaitteita, joita käytetään toimintavalmiiden sähköasemien pääasiallisina komponentteina.

3 Sähköasemat ovat apusähköasemia, jotka muuntavat sähkövirran. Sähköasemat koostuvat muuntajan lisäksi valvontajärjestelmistä, releistä, pattereista, latureista ja kojeistosta. Kytkinlaitteen tehtävänä on suojella muuntajaa ylikuormitukselta ja/tai eristää piiri ja viallinen muuntaja.

4 Kytkinlaitteet voivat olla kaasueristeisiä, ilmaeristeisiä tai hybridieristeisiä, kun niissä yhdistyy kaksi edellistä tekniikkaa. Kaasueristeisiä kytkinlaitteita myydään kaikkialla maailmassa toimintavalmiiden sähköasemien osina tai tällaisiin sähköasemiin liitettävinä erillisinä osina. Niiden arvo on noin 30–60 prosenttia näiden sähkölaitteiden kokonaishinnasta.

5 Riidanalainen päätös koskee kaasueristeisiä kytkinlaitteita koskevia hankkeita, joiden jännite on suurempi tai yhtä suuri kuin 72,5 kV (jäljempänä kaasueristeisiä kytkinlaitteita koskevat hankkeet), ja niihin sisältyviä yksittäisiä kytkinlaitetuotteita kaikkine niihin liittyvine palveluineen (kuljetus, asennus, kokeilut, eristys, jne.) sekä kaasueristeisiä kytkinlaitteita sisältäviä toimintavalmiita sähköasemia, jotka sisältävät kaasueristeisiä kytkinlaitteita ja muita sähköaseman osia kuten muuntajia, sekä kaikkia niihin liittyviä palveluja (kuljetus, kaapelointi, asennus, eristys, jne.).

2. *Kyseessä olevat yritykset*

6 Fuji Electric Holdings Co. Ltd (jäljempänä FEH) on Fuji-konsernin holding-yhtiö ja sillä on neljä operatiivista tytäryhtiötä, joista yksi on Fuji Electric Systems Co. Ltd (jäljempänä FES). Fuji-konserni tuottaa ja myy monenlaisia tuotteita, myös kaasueristeisiä kytkinlaitteita koskevia hankkeita. Fuji-konsernin kaasueristeisiä kytkinlaitteita koskevien hankkeiden alan toiminnasta vastasivat etenkin FEH ja FES.

7 Fuji-konserni siirsi 1.10.2002 kaasueristeisiä kytkinlaitteita koskevan toimintansa Japan AE Power Systems Corp.:lle (jäljempänä JAEPS), joka on yhteisyritys, jossa Fuji-konsernilla on 30 prosenttia pääomasta ja Hitachi Ltd:llä ja Meidensha Corp.:lla jäljelle jäävät osuudet, eli 50 ja 20 prosenttia.

3. *Hallinnollinen menettely*

8 ABB Ltd ilmoitti 3.3.2004 komissiolle kilpailua rajoittavista käytännöistä kaasueristeisten kytkinlaitteiden alalla ja esitti sakoista vapauttamisesta ja sakkojen lieventämisestä kartelleja koskevissa asioissa 19.2.2002 annetun komission tiedonannon (EYVL 2002, C 45, s. 3; jäljempänä yhteistyötä koskeva tiedonanto) mukaisen, suullisen sakoista vapauttamista koskevan hakemuksen.

9 ABB:n ilmiantamiin käytäntöihin kuuluivat kaasueristeisiä kytkinlaitteita koskevien hankkeiden myynnin maailmanlaajuinen koordinointi, joka edellytti markkinaosuuksia, kiintiöiden jakamista ja vastaavien markkinaosuuksien pysyttämistä, kaasueristeisiä kytkinlaitteita koskevien hankkeiden jakamista tätä varten nimetyille tuottajille ja tarjouskilpailumenettelyjen manipulointia (tarjouskeinottelu), jotta sopimukset tehtäisiin näiden tuottajien kanssa, hintojen määräämistä niihin

kaasueristeisiä kytkinlaitteita koskeviin hankkeisiin liittyvillä monitahoisilla järjestelyillä, joista ei ollut tehty sopimuksia, lisenssisopimusten päättämistä kartelliin kuulumattomien osapuolten kanssa sekä arkaluonteisten kaupallisten tietojen vaihtamista.

10 ABB täydensi suullista vaatimusta sakoista vapauttamisesta muun muassa 7.5.2004 suullisilla huomautuksilla ja asiakirjatodisteilla. Komissio myönsi 25.4.2004 ABB:lle ehdollisen vapautuksen sakoista.

11 Komissio aloitti ABB:n ilmoitusten perusteella tutkimuksen ja teki 11. ja 12.5.2004 tutkimuksia useiden sellaisten yhtiöiden toimitiloissa, jotka toimivat kaasueristeisten kytkinlaitteiden alalla.

12 Areva-konserni toimi 14. ja 25.5.2004 välisenä aikana yhteistyössä komission kanssa ja toimitti sille yhteistyötä koskevan tiedonannon perusteella useita eri asiakirjatodisteita ja tietoja.

13 Konserni, jonka emoyhtiö VA Technologie AG oli (jäljempänä VA Tech -konserni), toimi 30.7.2004 yhteistyössä komission kanssa ja toimitti sille yhteistyötä koskevan tiedonannon perusteella useita eri asiakirjatodisteita ja tietoja.

14 Hitachi-konsernin ja JAEPS:in edustajat toimivat niin ikään 9.7.2004 alkaen yhteistyössä komission kanssa ja toimittivat tälle yhteistyötä koskevan tiedonannon perusteella useita eri asiakirjatodisteita ja tietoja.

15 FEH ja FES vastasivat 4.10.2004 tietojensaantipyyntöön, jonka komissio oli esittänyt niille [EY] 81 ja [EY] 82 artiklassa vahvistettujen kilpailusääntöjen täytäntöönpanosta 16.12.2002 annetun neuvoston asetuksen (EY) N:o 1/2003 (EYVL L 1, s. 1) 18 artiklan nojalla (jäljempänä 4.10.2004 esitetty vastaus tietojensaantipyyntöön). Myös ABB vastasi samana päivänä komission tietojensaantipyyntöön.

16 Mitsubishi Electric System Corp. (jäljempänä Melco) esitti komissiolle 4.11.2004 yhteistyötä koskevan tiedonannon perusteella vaatimuksen ”kertomuksestaan, joka koski sen osallistumista [kaasueristeisiä kytkinlaitteita koskevien hankkeiden] markkinoita koskeviin tiettyihin järjestelyihin”.

17 Areva-konserni vastasi 5.11.2004 komission tietojensaantipyyntöön.

18 Komissio antoi 20.4.2006 väitetiedoksiannon, joka osoitettiin FEH:n ja FES:n lisäksi ABB:lle, osakeyhtiö Alstomille, osakeyhtiö Arevalle, Areva T & D AG:lle, Areva T & D Holding SA:lle ja Areva T & D SA:lle (jäljempänä yhdessä Areva-konsernin yhtiöt), Hitachille ja Hitachi Europe Ltd:lle (jäljempänä yhdessä Hitachi-konsernin yhtiöt), JAEPS:lle, Melcolle, Nuova Magrini Galileo SpA:lle, Schneider Electric SA:lle (jäljempänä Schneider), Siemens AG:lle, Toshiba Corp:lle sekä VA Tech -konsernin viidelle yhtiölle, mukaan luettuna VA Technologie.

19 FEH ja FES osoittivat asetetussa määräajassa 30.6.2006 komissiolle huomautuksensa vastauksena väitetiedoksiantoon. Ne toimittivat väitetiedoksiantoon antamansa vastauksen liitteessä useita ilmoituksia ja asiakirjoja, joiden osalta ne pyysivät luottamuksellista käsittelyä. Samoin ABB, Alstom, Areva-konsernin yhtiöt, Hitachi-konsernin

yhtiöt tai JAEPS, Melco, Schneider, Siemens AG Österreich, Siemens ja Toshiba vastasivat määräajassa kirjallisesti väitetiedoksiantoon.

20 FEH ja FES olivat 12.7.2006 päivätyllä kirjeellä yhteistyössä komission kanssa ja toimittivat sille yhteistyötä koskevan tiedonannon perusteella useita eri asiakirjatodisteita ja tietoja.

21 ABB lähetti 14.7.2006 komissiolle ”väitetiedoksiantoon annetun vastauksen täydennyksen”.

22 Komissio kuuli 18. ja 19.7.2006 niitä yhtiöitä, joille väitetiedoksianto oli osoitettu.

23 Komissio antoi 25.8.2006 menettelyn osapuolten käytettäväksi ja kommentoitavaksi otteita FEH:n ja FES:n väitetiedoksiantoon 12.7.2006 antaman vastauksen ei-luottamuksellisesta versiosta, FEH:n ja FES:n yhteistyötä koskevan tiedonannon perusteella 12.7.2006 esittämän vaatimuksen, ABB:n väitetiedoksiantoon antaman vastauksen täydennyksen ja täydentäviä asiakirjoja.

24 FEH ja FES esittivät 11.9.2006 huomautuksensa ABB:n väitetiedoksiantoon antaman vastauksen täydennyksestä.

25 FEH ja FES toimittivat komissiolle 29.9.2006 päivätyllä kirjeellä uuden todistajanlausunnon, joka oli saatu eräältä niiden entiseltä työntekijältä, M. H:lta.

26 FEH ja FES esittivät komissiolle 10.11.2006 päivätyllä kirjeellä huomautuksensa kommenteista, jotka Hitachi-konserni tai JAEPS olivat esittäneet komissiolle 29.9.2006 päivätyllä kirjeellään ja jotka koskivat JAEPS:n sisäistä hallintoa.

27 Komissio pyysi 14.11.2006 päivätyllä kirjeellään lisäkommentteja FEH:ltä ja FES:ltä useista todisteista, joita nämä pitivät merkityksellisinä lopullisen päätöksen kannalta. FEH ja FES vastasivat 21.11.2006 päivätyllä kirjeellä.

4. *Riidanalainen päätös*

28 Komissio teki 24.1.2007 riidanalaisen päätöksen, jonka lyhennelmä on 10.1.2008 julkaistu Euroopan unionin virallisessa lehdessä (EUVL C 5, s. 7). Päätös annettiin 9.2.2007 tiedoksi FEH:lle ja FES:lle.

29 FEH:n ja FES:n lisäksi riidanalainen päätös oli osoitettu ABB:lle, Alstomille, Arevakonsernin yhtiöille, Hitachi-konsernin yhtiöille, JAEPS:lle, Melcolle, Nuova Magrini Galileolle, Schneiderille, Siemensille, Siemens AG Österreichille, Siemens Transmission & Distribution Ltd:lle (jäljempänä Reyrolle), Siemens Transmission & Distribution SA:lle, Toshiballe ja VA Tech Transmission & Distribution GmbH & Co. KEG:lle.

30 Komissio esitti riidanalaisen päätöksen 113–123 perustelukappaleessa, että kartelliin osallistuneet eri yritykset olivat sopineet maailmanlaajuisesta kaasueristeisiä

kytkinlaitteita koskevien hankkeiden jakamisesta, tiettyjä hankintamenettelyjä lukuun ottamatta, sopimiensa sääntöjen mukaisesti erityisesti niiden arvioituja historiallisia markkinaosuuksia ilmentävien kiintiöiden säilyttämiseksi. Se täsmensi, että kaasueristeisiä kytkinlaitteita koskevien hankkeiden jakamisessa käytettiin ”Japanin” ja ”Euroopan” yhteiskiintiöitä, joista ensimmäisen japanilaiset ja toisen eurooppalaiset tuottajat sitten jakoivat keskenään. Wienissä 15.4.1988 allekirjoitetulla sopimuksella (jäljempänä kiintiösopimus) määritettiin säännöt kaasueristeisiä kytkinlaitteita koskevien hankkeiden jakamisesta joko japanilaisille tai eurooppalaisille tuottajille ja niiden arvon huomioon ottamisesta vastaavassa kiintiössä. Lisäksi komissio täsmensi riidanalaisen päätöksen 124–132 perustelukappaleessa, että kartelliin osallistuneet eri yritykset olivat sopineet kirjoittamattomasta järjestelystä (jäljempänä yhteistoimintajärjestely), jonka perusteella kaasueristeisiä kytkinlaitteita koskevat hankkeet yhtäältä Japanissa ja toisaalta kartellin eurooppalaisten jäsenten kotimaissa, joita kutsuttiin yhteisesti nimellä kaasueristeisiä kytkinlaitteita koskevien hankkeiden ”tuotantomaat”, varattiin kartellin japanilaisille ja eurooppalaisille jäsenille. Tietojenvaihto kahden ryhmän välillä ei kattanut kaasueristeisiä kytkinlaitteita koskevia hankkeita ”tuotantomaissa”, eikä niitä sisällytetty vastaaviin kiintiöihin.

31 Kiintiösopimukseen sisältyi myös sääntöjä kartellin toiminnan kannalta välttämättömästä, kahden tuottajaryhmän välisestä tietojenvaihdosta, josta vastasivat erityisesti mainittujen ryhmien sihteerit, toimintaan liittyvien hankintamenettelyjen manipuloinnista ja niiden kaasueristeisiä kytkinlaitteita koskevien hankkeiden hintojen asettamisesta, joita ei voitu jakaa. Kiintiösopimusta sovellettiin sen liitteen 2 mukaan koko maailmassa, pois luettuna Yhdysvallat, Kanada, Japani ja 17 Länsi-Euroopan maata. Lisäksi kytkinlaitehankkeet muissa Euroopan maissa kuin ”tuotantomaissa” varattiin yhteistoimintajärjestelyn perusteella myös eurooppalaiselle ryhmälle, ja japanilaiset tuottajat sitoutuivat siihen, etteivät ne tee tarjouksia eurooppalaisissa kytkinlaitehankkeissa.

32 Komission mukaan kaasueristeisiä kytkinlaitteita koskevien hankkeiden jakamista eurooppalaisten tuottajien välillä säänneltiin myös Wienissä 15.4.1988 allekirjoitetulla sopimuksella nimeltään ”E-Group Operation Agreement for GQ-Agreement” (E-ryhmän sopimus kiintiösopimuksen täytäntöönpanosta) (jäljempänä Euroopan kiintiösopimus). Se mainitsi, että kytkinlaitehankkeita jaettiin Euroopassa samoja sääntöjä ja menettelytapoja noudattaen kuin kytkinlaitehankkeita jaettaessa muissa

maissa. Erityisesti kytkinlaitehankkeista Euroopassa oli myös ilmoitettava ja ne oli luetteloitava, jaettava ja otettava huomioon yhteistoimintajärjestelyssä tai niille oli määritettävä vähimmäishintataso.

33 Komissio toteaa riidanalaisen päätöksen 142 perustelukappaleessa, että kartellin eri jäsenet oli yksilöity kiintiösopimuksessa ja Euroopan kiintiösopimuksessa kartellin järjestämistä ja toimintaa varten koodilla, joka muodostui eurooppalaisten jäsenten osalta numeroista ja japanilaisten jäsenten osalta kirjaimista. Alun perin annetut koodit korvattiin heinäkuusta 2002 lähtien numeroilla.

34 Komissio totesi riidanalaisen päätöksen 1 artiklan g alakohdassa, että FEH oli rikkonut EY 81 artiklaa ja Euroopan talousalueesta tehdyn sopimuksen (jäljempänä ETA-sopimus) 53 artiklaa osallistumalla yhdenmukaistettujen sopimusten ja menettelytapojen kokonaisuuteen kaasueristeisiä kytkinlaitteita koskevien hankkeiden alalla Euroopan talousalueella 15.4.1988 ja 8.1.2004 välisen ajanjakson aikana, ja se totesi riidanalaisen päätöksen 1 artiklan h alakohdassa, että FES oli osallistunut kilpailusääntöjen rikkomiseen samana ajanjaksona. Komissio totesi lisäksi riidanalaisen päätöksen 1 artiklan k alakohdassa, että JAEPS oli osallistunut samaan kilpailusääntöjen rikkomiseen 1.10.2002 ja 11.5.2004 välisen ajanjakson aikana.

35 FEH:lle ja FES:lle on riidanalaisen päätöksen 1 artiklassa todetuista rikkomisista määrätty riidanalaisen päätöksen 2 artiklan d alakohdassa 2 400 000 euron suuruinen sakko, joka on maksettava solidaarisesti, ja riidanalaisen päätöksen 2 artiklan f alakohdassa 1 350 000 euron suuruinen sakko, joka on maksettavia solidaarisesti JAEPS:n ja Hitachin kanssa.

Menettely ja asianosaisten vaatimukset

36 FEH ja FES nostivat nyt käsiteltävän kanteen ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen kirjaamoon 19.4.2007 toimittamallaan kannekirjelmällä. Ne totesivat kanteessaan, että kannekirjelmään, sen liitteisiin ja kirjaamoon toimitettuihin asiakirjoihin sisältyy salaisia tietoja, joiden luottamuksellinen käsittely suhteessa kolmansiin oli turvattava.

37 Ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin (toinen jaosto) päätti esittelevän tuomarin kertomuksen perusteella aloittaa suullisen käsittelyn ja esitti ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimen työjärjestyksen 64 artiklan mukaisena prosessinjohtotoimena asianosaisille joitakin kysymyksiä ja pyysi niitä toimittamaan tiettyjä asiakirjoja. Asianosaiset vastasivat niihin asetetussa määräajassa.

38 FEH ja FES esittivät unionin yleisen tuomioistuimen kirjaamossa 26.1.2010 kirjatulla kirjeellä joitakin huomautuksia niille 11.1.2010 tiedoksiannetusta suullista käsittelyä varten laaditusta kertomuksesta siltä osin kuin oli kyse ajankohdasta, jolloin ne siirsivät kaasueristeisiä kytkinlaitteita koskevan toimintansa JAEPS:lle, ja jolloin ne hankkivat osuuden JAEPS:ssä.

39 Asianosaisten lausumat ja vastaukset unionin yleisen tuomioistuimen esittämiin kysymyksiin kuultiin 9.2.2010 pidetyssä istunnossa. FEH ja FES täsmensivät muun muassa, että niiden tarkoitus suullista käsittelyä varten laaditusta kertomuksesta esittämissä huomautuksissa ei ollut esittää unionin yleiselle tuomioistuimelle muiden ohella kanneperustetta, joka perustuu tosiseikkoja koskeviin virheisiin, joita riidanalaiseen päätökseen sisältyi sillä perusteella, että siinä katsottiin sillä perusteella, että FES on JAEPS:n emoyhtiö, ensiksi mainitun olevan vastuussa jälkimmäisen osallistumisesta kilpailusääntöjen rikkomisiin 1.10.2002 ja 30.9.2003 välisenä ajanjaksona kaasueristeisiä kytkinlaitteita koskevan toiminnan alalla. Unionin yleinen tuomioistuin vaati istunnon aikana uutena prosessinjohtotoimena FEH:ltä ja FES:ltä, että ne täsmentävät kannekirjelmässään esittämänsä luottamuksellisuutta koskeneen

vaatimuksen kohteen (ks. edellä 36 kohta). Edellä mainitut FEH:n ja FES:n huomautukset sekä prosessinjohtotoimi kirjattiin istunnon pöytäkirjaan. FEH ja FES täsmensivät 23.2.2010 päivätyssä kirjeessään luottamuksellisuutta koskeneen vaatimuksen kohteen asetetussa määräajassa.

40 Suullinen käsittely päätettiin 3.3.2010.

41 Unionin yleinen tuomioistuin päätti 25.11.2010 antamallaan määräyksellä aloittaa suullisen käsittelyn uudelleen ja esittää unionin yleisen tuomioistuimen työjärjestyksen 64 artiklan mukaisena prosessinjohtotoimena asianosaisille uusia kysymyksiä. Näitä kehotettiin etenkin esittämään, mitä johtopäätöksiä ne katsoisivat seuraavan asiassa C-407/08 P, Knauf Gips vastaan komissio, 1.7.2010 annetun tuomion (Kok., s. I-6375) 87–92 kohdasta nyt käsiteltävälle asialle. Asianosaiset vastasivat unionin yleisen tuomioistuimen kysymyksiin asetetussa määräajassa.

42 Suullinen käsittely päätettiin 10.1.2011.

43 FEH:n ja FES:n edustaja ilmoitti 22.6.2011 päivätyllä kirjeellä, jonka liitteenä oli ilmoitusta tukevia asiakirjoja, että FES oli lakannut yhtiönä 1.4.2011, koska se oli sulautunut FEH:n kanssa ja viimeksi mainittu oli muuttanut yrityksen nimen, joksi oli tullut Fuji Electric Co. Ltd (jäljempänä kantaja). Unionin yleisen tuomioistuimen toisen jaoston puheenjohtajan 29.6.2011 tekemällä päätöksellä tämä kirje liitettiin asiakirja-aineistoon ja komissiota informoitiin tästä.

44 Kantaja, jonka nimi oli aiemmin FEH ja jolle FES:n oikeudet ovat siirtyneet, vaatii unionin yleistä tuomioistuinta

– kumoamaan riidanalaisen päätöksen 1 artiklan g alakohdan siltä osin kuin siinä todetaan, että FEH:n syyksi luettu kilpailusääntöjen rikkominen jatkui syyskuun 2000 jälkeen

– kumoamaan riidanalaisen päätöksen 1 artiklan h alakohdan

– kumoamaan riidanalaisen päätöksen 2 artiklan d alakohdan siltä osin kuin siinä määrätään FES maksamaan määrätty sakko solidaarisesti

– kumoamaan riidanalaisen päätöksen 2 artiklan f alakohta siltä osin kuin siinä määrätään FEH ja FES maksamaan määrätty sakko solidaarisesti

– lieventämään FEH:lle ja FES:lle määrätyn sakon määrää ja

– velvoittamaan komission korvaamaan oikeudenkäyntikulut.

45 Komissio vaatii, että unionin yleinen tuomioistuin

– hylkää kanteen perusteettomana

– velvoittaa kantajan korvaamaan oikeudenkäyntikulut.

Oikeudellinen arviointi

46 Vaikka FEH ja FES nostivat yhdessä nyt käsiteltävän kanteen, niiden intressit tämän kanteen yhteydessä eivät olleet samat ja ne yhdistyivät ainoastaan osittain, kuten ilmenee kannekirjelmän kohdista, joissa esitetään yhteenveto nyt käsiteltävän riita-asian kohteesta. FEH:n ja FES:n intressit kuitenkin yhdistyivät 1.4.2011 alkaen kantajan oikeushenkilöllisyydessä.

47 Kantaja vaatii nyt käsiteltävässä asiassa pääasiallisesti, että riidanalaisen päätöksen 1 artiklan g alakohta kumotaan siltä osin kuin komissio katsoi FEH:n olevan yksilöllisesti vastuussa kilpailusääntöjen rikkomisesta ajanjaksona, joka alkoi syyskuussa 2000 ja päättyi 30.9.2002, ja että riidanalaisen päätöksen 2 artiklan d alakohta kumotaan siltä osin kuin komissio määräsi tällä perusteella FEH:n maksamaan 2 400 000 euron suuruisen sakon solidaarisesti FES:n kanssa. Kantaja vetoaa näiden vaatimusten perusteeksi kolmeen ensimmäiseen kanneperusteeseen, jotka koskevat ilmeisiä arviointivirheitä, oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä koskevan oikeuden ja syyttömyysolettaman loukkaamista, todistustaakan jakoa koskevien sääntöjen rikkomista ja yhdenvertaisen kohtelun periaatteen loukkaamista.

48 Kantaja vaatii lisäksi, että riidanalaisen päätöksen 1 artiklan h alakohta kumotaan siltä osin kuin komissio katsoi FES:n olevan yksilöllisesti vastuussa kilpailusääntöjen rikkomisesta 15.4.1988 ja 11.5.2004 välisenä ajanjaksona ja että riidanalaisen päätöksen 2 artiklan d ja f alakohta kumotaan siltä osin kuin komissio määräsi tällä perusteella FES:n maksamaan 2 400 000 euron suuruisen sakon solidaarisesti FEH:n kanssa ja 1 350 000 euron suuruisen sakon solidaarisesti FEH:n, JAEPS:n ja Hitachin kanssa. Kantaja vetoaa näiden vaatimusten perusteeksi neljänteen kanneperusteeseen, joka koskee ilmeisiä arviointivirheitä.

49 Kantaja vaatii lisäksi, että riidanalaisen päätöksen 2 artiklan f alakohta kumotaan siltä osin kuin komissio tukeutui toteamukseen, jonka mukaan FEH:n ja FES:n voitiin katsoa olevan yksilöllisesti vastuussa JAEPS:n osallistumisesta kilpailusääntöjen rikkomiseen 1.10.2002 ja 11.5.2004 välisenä ajanjaksona, ja siltä osin kuin komissio määräsi niille tällä perusteella 1 350 000 euron suuruisen sakon, joka oli maksettava solidaarisesti JAEPS:n ja Hitachin kanssa. Kantaja vetoaa näiden vaatimusten perusteeksi neljänteen ja viidenteen kanneperusteeseen, jotka koskevat ilmeisiä arviointivirheitä.

50 Kantaja vaatii lopuksi FEH:lle ja FES:lle riidanalaisen päätöksen 2 artiklan d ja f alakohdassa määrättyjen sakkojen määrän lieventämistä. Kantaja vetoaa näiden vaatimustensa tueksi kuudennen kanneperusteen yhteydessä esittämiinsä perusteisiin.

1. *Riidanalaisen päätöksen osittaista kumoamista koskevat vaatimukset*

51 Kantaja vetoaa viiteen kanneperusteeseen niiden vaatimustensa tueksi, jotka koskevat riidanalaisen päätöksen osittaista kumoamista.

52 Kantaja väittää ensimmäisten kolmen kanneperusteen yhteydessä pääasiallisesti, että riidanalaisen päätöksen 1 artiklan g alakohta ja 2 artiklan d alakohta on kumottava, koska komissio on esittänyt toteamuksen tai se on tukeutunut toteamukseen, jonka mukaan FES rikkoi EY 81 artiklaa ja ETA-sopimuksen 53 artiklaa ajanjaksona, joka alkoi syyskuussa 2000 ja päättyi 30.9.2002, jolloin Fuji-konserni siirsi kaasueristeisiä kytkinlaitteita koskevan toimintansa JAEPS:lle. Ensimmäinen kanneperuste koskee sitä, että komissio teki ilmeisiä arviointivirheitä ja loukkasi oikeutta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin, syyttömyysolettamaa koskevaa periaatetta ja in dubio pro reo -periaatetta todetessaan riidanalaisessa päätöksessä, että FEH jatkoi osallistumista

kiintiösopimukseen perustuvaan kartelliin ”syyskuussa 2000 tai suunnilleen tuolloin” järjestetyn japanilaisten jäsenten kokouksen jälkeen. Toinen kanneperuste koskee sitä, että komissio rikkoi todistustaakan jakoa koskevia sääntöjä. Kolmas kanneperuste koskee sitä, että komissio on loukannut yhdenvertaisen kohtelun periaatetta.

53 Kantaja väittää neljännessä kanneperusteessa, että riidanalaisen päätöksen 1 artiklan h alakohta ja 2 artiklan d ja f alakohdat on kumottava siltä osin kuin komissio katsoi FES:n olevan solidaarisesti vastuussa määrättyjen sakkojen maksamisesta, koska nämä alakohdat perustuvat sellaiseen nyt käsiteltävän asian tosiseikkojen ilmeisen virheelliseen arviointiin, jonka mukaan FES:n voitiin katsoa olevan yksilöllisesti vastuussa kilpailusääntöjen rikkomisesta 15.4.1988 ja 11.5.2004 välisenä ajanjaksona.

54 Kantaja väittää viidennen kanneperusteen yhteydessä, että riidanalaisen päätöksen 2 artiklan f alakohta on kumottava, sillä se perustuu sellaiseen nyt käsiteltävän asian tosiseikkojen ilmeisen virheelliseen arviointiin, jonka mukaan FEH:n ja FES:n voitiin JAEPS:n emoyhtiöinä katsoa olevan yksilöllisesti ja solidaarisesti Hitachin ja JAEPS:n kanssa vastuussa kilpailusääntöjen rikkomisesta 1.10.2002 ja 11.5.2004 välisenä ajanjaksona.

Alustavat huomautukset yrityksistä, joita riidanalaisen päätöksen 1 artiklan g ja h alakohdassa todetut kilpailusääntöjen rikkomiset koskivat, ja FEH:n ja FES:n tähän perustuvasta vastuusta

55 Ennen kantajan esittämien viiden ensimmäisen kanneperusteen tutkimista on täsmennettävä, mitkä olivat ne yritykset, joiden osallistuminen kilpailusääntöjen rikkomiseen luettiin riidanalaisen päätöksen 1 artiklan g ja h alakohdassa FEH:n ja FES:n syyksi.

56 Tältä osin on muistettava, että kilpailuoikeus koskee ”yrityksiä” ja että tässä yhteydessä käsitteellä yritys on katsottava tarkoitettavan taloudellista kokonaisuutta kysymyksessä olevan rikkomisen kohteen kannalta arvioiden (ks. vastaavasti asia 170/83, Hydrotherm Gerätebau, tuomio 12.7.1984, Kok., s. 2999, 11 kohta; asia T-234/95, DSG v. komissio, tuomio 29.6.2000, Kok., s. II-2603, 124 kohta ja asia T-325/01, DaimlerChrysler v. komissio, tuomio 15.9.2005, Kok., s. II-3319, 85 kohta). EY 81 artiklan 1 kohta, jossa yrityksiä kielletään tekemästä sopimuksia tai osallistumasta yhdenmukaistettuihin menettelytapoihin, jotka ovat omiaan vaikuttamaan jäsenvaltioiden väliseen kauppaan ja joiden tarkoituksena on estää, rajoittaa tai vääristää kilpailua yhteismarkkinoilla tai joista seuraa, että kilpailu estyy, rajoittuu tai vääristyy yhteismarkkinoilla, on osoitettu taloudellisille yksiköille, jotka muodostuvat sellaisesta inhimillisten, aineellisten tai aineettomien tekijöiden organisaatiosta, jolla on tietty pitkän aikavälin taloudellinen tavoite ja joka voi myötävaikuttaa siihen, että tässä määräyksessä tarkoitettu rikkominen toteutuu (ks. vastaavasti asia T-6/89, Enichem Anic v. komissio, tuomio 17.12.1991, Kok., s. II-1623, Kok. Ep. XI, s. II-1, 235 kohta ja asia T-11/89, Shell v. komissio, tuomio 10.3.1992, Kok., s. II-757, Kok. Ep. XII, s. II-49, 311 kohta).

57 Jotta EY 81 artiklan nojalla tehtyjä päätöksiä voidaan soveltaa ja panna täytäntöön, on kuitenkin oltava osoitettuja yksiköille, jotka ovat oikeussubjekteja (ks. vastaavasti yhdistetyt asiat T-305/94–T-307/94, T-313/94–T-316/94, T-318/94, T-325/94, T-328/94, T-329/94 ja T-335/94, Limburgse Vinyl Maatschappij ym. v. komissio, tuomio 20.4.1999, Kok., s. II-931, 978 kohta, ns. PVC II -tapaus, ja asia T-112/05, Akzo Nobel ym. v. komissio, tuomio 12.12.2007, Kok., s. II-5049, 59 kohta). Kun komissio tekee EY 81 artiklan 1 kohdan nojalla päätöksen, sen on siksi yksilöitävä ne luonnolliset henkilöt tai oikeushenkilöt, joiden voidaan katsoa olevan vastuussa kyseisen yrityksen menettelystä ja joille voidaan tällä perusteella määrätä seuraamuksia, ja se osoittaa päätöksen näille henkilöille (ks. vastaavasti edellä 56 kohdassa mainittu asia Hydrotherm Gerätebau, tuomion 11 kohta).

58 Yksilöllistä vastuuta koskevan periaatteen (asia 48/69, Imperial Chemical Industries v. komissio, tuomio 14.7.1972, Kok., s. 619, Kok. Ep. II, s. 25, 131–141 kohta; asia

C-49/92 P, komissio v. Anic Partecipazioni, tuomio 8.7.1999, Kok., s. I-4125, 78 kohta; asia C-280/06, ETI ym., tuomio 11.12.2007, Kok., s. I-10893, 39 kohta; ks. myös em. asiassa ETI ym. annettu julkisasiamies Kokottin ratkaisuehdotus, Kok., s. I-10892, 71 kohta ja sitä seuraavat kohdat), jonka mukaan henkilön voidaan katsoa olevan vastuussa vain omasta toiminnastaan (em. asia komissio v. Anic Partecipazioni, julkisasiamies Cosmasin ratkaisuehdotus, Kok., s. I-4130, 74 kohta), mukaisesti henkilö, joka johti asianomaista yritystä aikana, jona kilpailusääntöjä rikottiin, vastaa niiden rikkomisesta, vaikka kilpailusääntöjen rikkomisesta tehdyn langettavan päätöksen tekemispäivänä yritys olisi toisen henkilön vastuulla tai johdettavana (asia C-297/98 P, SCA Holding v. komissio, tuomio 16.11.2000, Kok., s. I-10101, 27 kohta; asia C-286/98 P, Stora Kopparbergs Bergslags v. komissio, tuomio 16.11.2000, Kok., s. I-9925, 37 kohta; ks. myös vastaavasti asia C-279/98 P, Cascades v. komissio, tuomio 16.11.2000, Kok., s. I-9693, 79 kohta).

59 Oikeuskäytännön mukaan silloin, kun useiden henkilöiden voidaan katsoa olevan yksilöllisessä vastuussa kilpailuoikeudessa tarkoitetun yhden ja saman yrityksen toteuttamasta kilpailusääntöjen rikkomisesta, niiden on katsottava olevan solidaarisessa vastuussa kyseisestä rikkomisesta (ks. vastaavasti yhdistetyt asiat 6/73 ja 7/73, Istituto Chemioterapico Italiano ja Commercial Solvents v. komissio, tuomio 6.3.1974, Kok., s. 223, Kok. Ep. II, s. 229, 41 kohta; asia C-294/98 P, Metsä-Serla ym. v. komissio, tuomio 16.11.2000, Kok., s. I-10065, 33 ja 34 kohta; asia T-9/99, HFB ym. v. komissio, tuomio 20.3.2002, Kok., s. II-1487, 54, 524 ja 525 kohta; yhdistetyt asiat T-71/03, T-74/03, T-87/03 ja T-91/03, Tokai Carbon ym. v. komissio, tuomio 15.6.2005, 62 kohta, ei julkaistu oikeustapauskokoelmassa ja edellä 57 kohdassa mainittu asia Akzo Nobel ym. v. komissio, tuomion 57–62 kohta). Noista tuomioista ilmenee lisäksi, että henkilön, jonka vastuulla tai johdossa yritys välittömästi oli rikkomishetkellä, ja henkilön, joka johti välillisesti tätä samaa yritystä rikkomishetkellä sen vuoksi, että hän käytti määräysvaltaa tähän yritykseen ja päätti sen markkinakäyttäytymisestä, voidaan katsoa olevan yksilöllisessä ja solidaarisessa vastuussa toteuttamasta rikkomisesta yhden ja saman yrityksen rikkomuksesta (ks. vastaavasti myös yhdistetyt asiat C-322/07 P, C-327/07 P ja C-338/07 P, Papierfabrik August Koehler ym. v. komissio, tuomio 3.9.2009, Kok., s. I-7191, 40, 43 ja 44 kohta). Tästä seuraa, että edellä 58 kohdassa mainittu oikeuskäytäntö on ymmärrettävä sen suuntaisesti, että siinä tarkoitetaan yhtä hyvin sen henkilön, joka välittömästi johti yritystä

rikkomishetkellä, kuin senkin henkilön, joka johti välillisesti tätä yritystä, yksilöllistä vastuuta.

60 Edellä 56–59 kohdassa mainittu oikeuskäytäntö on sovellettavissa analogisesti ETA-sopimuksen 53 artiklaan ja komission tämän artiklan nojalla tekemiin päätöksiin.

61 Riidanalaisesta päätöksestä ja etenkin sen 5–87 perustelukappaleeseen sisältyvästä ”menettelyn kohteena olevaa alaa” koskevasta kuvauksesta ja 28–44 ja 482 perustelukappaleeseen sisältyvästä ”menettelyn kohteena olevia yrityksiä” ja näille yrityksille varattua ”erityistä kohtelua” koskevasta kuvauksesta ilmenee, että komissio on muun muassa todennut, että riidanalaisen päätöksen 1 artiklassa todettuun rikkomiseen osallistuneiden yrityksen välillä oli inhimillisten, aineellisten tai aineettomien tekijöiden organisaatio, joka harjoitti Fuji-konsernin toimintaa kaasueristeisten kytkinlaitteiden alalla 15.4.1988 ja 30.9.2002 välisenä ajanjaksona (jäljempänä ensimmäinen kyseessä oleva yritys), ja inhimillisten, aineellisten tai aineettomien tekijöiden organisaatio, joka harjoitti Fuji-konsernin, Hitachin ja Meidenshan kaasueristeisten kytkinlaitteiden alan toimintaa, joka oli siirretty JAEPS:lle, 1.10.2002 ja 11.5.2004 välisenä ajanjaksona (jäljempänä toinen kyseessä oleva yritys).

62 Riidanalaisen päätöksen 379 perustelukappaleesta ilmenee lisäksi, että FEH:n ja FES:n katsottiin olevan yksilöllisesti ja solidaarisesti vastuussa ensimmäisen kyseessä olevan yrityksen osallistumisesta kilpailusääntöjen rikkomiseen 15.4.1988 ja 30.9.2002 välisenä ajanjaksona. Riidanalaisen päätöksen 32, 33 ja 373 perustelukappaleesta ilmenee, että FEH:n ja FES:n tähän perustuva vastuu seuraa näin ollen siitä, että ne ”hallinnoivat” tai ”johtivat” ”muun muassa” ensimmäistä kyseessä olevaa yritystä saman ajanjakson aikana ja että ne olivat siksi suoraan osallisina tämän yrityksen osallistumisessa kilpailusääntöjen rikkomiseen.

63 Riidanalaisen päätöksen 380 perustelukappaleesta ilmenee lisäksi, että FEH:n ja FES:n katsottiin olevan yksilöllisesti sekä solidaarisesti Hitachin ja JAEPS:n kanssa vastuussa toisen kyseessä olevan yrityksen osallistumisesta kilpailusääntöjen rikkomiseen 1.10.2002 ja 11.5.2004 välisenä ajanjaksona. Riidanalaisen päätöksen 380, 385 ja 402 perustelukappaleesta ilmenee lisäksi, että FEH:n ja FES:n tähän perustuva vastuu perustuu ainoastaan siihen, että ne määrittivät Hitachin kanssa JAEPS:n, joka oli niiden yhteinen tytäryhtiö ja jonka suoran vastuun alle toinen kyseessä olevasta yrityksestä kuului, markkinakäyttäytymisen ja että ne olivat näin ollen JAEPS:n emoyhtiöinä välillisesti osallisina tämän yrityksen osallistumisessa kilpailusääntöjen rikkomiseen.

64 Kantajan viisi ensimmäistä kanneperustetta on tutkittava ottamalla huomioon nämä toteamukset. Tarkoituksenmukaisuuden ja prosessiekonomian vuoksi kaksi ensimmäistä kanneperustetta, jotka koskevat ilmeisiä arviointivirheitä, oikeudenmukaista oikeuden käyntiä koskevan oikeuden, syyttömyysolettamaa koskevan periaatteen ja in dubio pro reo -periaatteen loukkaamista sekä todistustaakan jakoa koskevien sääntöjen rikkomista, on tutkittava yhdessä.

Ensimmäinen ja toinen kanneperuste, jotka koskevat koskevat ilmeisiä arviointivirheitä, oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä koskevan oikeuden, syyttömyysolettamaa koskevan periaatteen ja in dubio pro reo -periaatteen loukkaamista sekä todistustaakan jakoa koskevien sääntöjen rikkomista

Asianosaisten lausumat

65 Kantaja väittää ensimmäisessä ja toisessa kanneperusteessaan pääasiallisesti, että komissio on tehnyt useita ilmeisiä arviointivirheitä ja rikkonut todistustaakan jakoa

koskevia sääntöjä, kun se katsoi riidanalaisen päätöksen 1 artiklan g alakohdassa FEH:n olevan yksilöllisesti vastuussa ensimmäisen kyseessä olevan yrityksen osallistumisesta kilpailusääntöjen rikkomiseen ajanjaksona, joka alkoi ”vuoden 2000 syyskuussa tai suurin piirtein tuolloin” järjestetystä japanilaisten jäsenten kokouksesta ja jatkui 30.9.2002 saakka, jolloin Fuji-konserni siirsi kaasueristeisiä kytkinlaitteita koskevan toimintansa JAEPS:lle, ja kun se määräsi riidanalaisen päätöksen 2 artiklan d alakohdassa FEH:n maksamaan tällä perusteella 2 400 000 euron suuruisen sakon solidaarisesti FES:n kanssa. Komissio ei ole osoittanut oikeudellisesti riittävällä tavalla, kuten sen tehtävänä oli, että ensimmäinen kyseessä oleva yritys jatkoi ”vuoden 2000 syyskuussa tai suurin piirtein tuolloin” järjestetyn japanilaisten jäsenten kokouksen jälkeen osallistumista ”kiintiösopimukseen perustuvaan kartelliin”, joka tosin sinällään jatkui. Komission perusteluihin sisältyy lisäksi tältä osin useita todisteiden arviointia koskevia ilmeisiä virheitä.

66 Komissio kiistää kantajan väitteet ja vaatii ensimmäisen ja toisen kanneperusteen hylkäämistä.

Unionin yleisen tuomioistuimen arviointi asiasta

67 Ennen kuin siirrymme ensimmäisen ja toisen kanneperusteen pääasialliseen tarkasteluun, on identifioitava näiden kanneperusteiden perustana olevien väitteiden tarkka kohde sekä näiden väitteiden kohteena olevat riidanalaisen päätöksen perustelukappaleet ja muistutettava, mitkä säännöt ovat sovellettavissa sen osoittamiseksi, että EY 81 artiklaa ja ETA 53 artiklaa on rikottu ja että yritys on osallistunut tällaiseen rikkomiseen.

– Ensimmäisen ja toisen kanneperusteen perustana olevien väitteiden tarkka kohde

68 Kantaja ei riitauta nyt käsiteltävässä asiassa ensimmäisen kyseessä olevan yrityksen osallistumista kilpailusääntöjen rikkomiseen ajanjaksona, joka alkoi 15.4.1988 ja päättyi syyskuussa 2000, eikä FEH:lle tästä osallistumisesta seuraavaa yksilöllistä vastuuta. Se ei myöskään riitauta sitä, että FEH on johtanut yhdessä muiden yhtiöiden kanssa ensimmäistä kyseessä olevaa yritystä ajanjaksona, joka alkoi syyskuussa 2000 ja päättyi 30.9.2002.

69 Vaikka kantaja haluaa nimenomaisesti erottaa ”kiintiösopimukseen perustuvan kartellin”, joka päättyi Siemensin ja Hitachin lähdön jälkeen, ”uuteen suunnitelmaan perustuvasta kartellista”, joka alkoi vuoden 2002 puolivälissä, se ei kuitenkaan esitä kanneperusteita tai erityisiä väitteitä komission niitä arvioita vastaan, jotka sisältyvät riidanalaisen päätöksen 2, 3, 248 ja 270–299 perustelukappaleeseen ja joiden mukaan eri sopimukset ja yhdenmukaistetut menettelytavat, jotka jatkuivat 15.4.1988 ja 11.5.2004 välisenä ajanjaksona, olivat ainoastaan yhden yhteisen suunnitelman ilmenemismuotoja. Siksi ei voida katsoa, että kantaja olisi kyseenlaistanut ensimmäisessä ja toisessa kanneperusteessa nämä arviot asianmukaisesti ja näin ollen riitauttanut sen, että kyseessä oli yhtenäisenä kokonaisuutena pidettävä jatkettu kilpailusääntöjen rikkominen.

70 Lopuksi on todettava, että kantaja ei riitauta toisen kyseessä olevan yrityksen osallistumista kilpailusääntöjen rikkomiseen 1.10.2002 ja 11.5.2004 välisenä ajanjaksona. Kantaja riitauttaa ainoastaan sen, että FEH:n olisi voitu katsoa olleen vastuussa ja sen, että sille määrättiin tällä perusteella sakko, koska kantajan mukaan FEH ei määrittänyt JAEPS:n markkinakäyttäytymistä ja se ei näin ollen ollut JAEPS:n emoyhtiönä

osallisena toisen kyseessä olevan yrityksen osallistumisessa kilpailusääntöjen rikkomiseen (ks. jäljempänä 173 kohta ja sitä seuraavat kohdat).

71 Kantaja väittää sen sijaan, että komissio on arvioinut virheellisesti tälle esitettyjä todisteita ja loukannut oikeutta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin, syyttömyysolettamaa koskevaa periaatetta ja in dubio pro reo -periaatetta sekä rikkonut todistustaakan jakoa koskevia sääntöjä, kun se arvioi, että riidanalaisen päätöksen 1 artiklassa todettu kilpailusääntöjen rikkominen tapahtui ajanjaksona, joka alkoi syyskuussa 2000 ja loppui 30.9.2002, ja että ensimmäinen kyseessä oleva yritys jatkoi siihen osallistumista, josta FEH:n voitiin katsoa olevan yksilöllisesti vastuussa sillä perusteella, että se johti kyseistä yritystä kilpailusääntöjen rikkomishetkellä. Kantajan mukaan komissio ei esittänyt, kuten sen tehtävänä oli, riidanalaisessa päätöksessä oikeudellisesti riittävällä tavalla ja ilman, että se olisi tehnyt ilmeisiä virheitä todisteiden arvioinnissa, näyttöä, joka osoittaisi, että ensimmäinen kyseessä oleva yritys jatkoi FEH:n johdon alaisena 1.10.2002 ja 11.5.2004 välisenä ajanjaksona osallistumista riidanalaisen päätöksen 1 artiklassa todettuun kilpailusääntöjen rikkomiseen, joka tosin sinällään jatkui.

72 Komissio väittää, että nyt käsiteltävän asian olosuhteissa Fuji-konsernin yhtiöiden on osoitettava, että ensimmäinen kyseessä oleva yritys lakkasi osallistumasta kilpailusääntöjen rikkomiseen kyseisenä ajanjaksona.

73 Asianosaisten väitteiden perusteella on arvioitava, onko komissio osoittanut riidanalaisessa päätöksessä oikeudellisesti riittävällä tavalla, että kilpailusääntöjen rikkominen jatkui siten, että ensimmäinen kyseessä oleva yritys osallistui siihen, ajanjaksona, joka alkoi vuoden 2000 syyskuussa ja päättyi 30.9.2002.

– Ensimmäisen ja toisen kanneperusteen perustana olevien väitteiden kohteena olevat riidanalaisen päätöksen perustelukappaleet

74 Komission arviot, jotka koskevat yhtäältä riidanalaisen päätöksen 1 artiklassa todetun kilpailusääntöjen rikkomisen tapahtumista ajanjaksona, joka alkoi vuoden 2000 syyskuussa ja päättyi 30.9.2002, ja toisaalta ensimmäisen kyseessä olevan yrityksen osallistumista kyseiseen rikkomiseen samana ajanjaksona, ovat seuraavat.

75 Komissio totesi riidanalaisen päätöksen 323 perustelukappaleessa, että sopimukset ja/tai yhdenmukaistetut menettelytavat kaasueristeisiä kytkinlaitteita koskevien hankkeiden tuottajien välillä olivat kestäneet 15.4.1988 lähtien ainakin 11.5.2004 asti. Kyseiseen perustelukappaleeseen sisältyvä maininta vuodesta ”1998” vuoden ”1988” sijaan seuraa nimittäin selvästi riidanalaisen päätöksen yhteydessä pelkästä aineellisesta virheestä, joka on korjattava.

76 Komissio totesi riidanalaisen päätöksen 324, 326 ja 373 perustelukappaleessa, että FEH ja FES osallistuivat kilpailusääntöjen rikkomiseen ajanjaksona, joka alkoi 15.4.1988, jolloin kiintiösopimus ja Euroopan kiintiösopimus tehtiin ja ne tulivat voimaan, ja jatkui 11.5.2004 saakka, jolloin järjestettiin kartellin jäsenten viimeinen työkokous komission tarkastusten keskeytettyä kartellin raa’asti. Riidanalaisen päätöksen 324 perustelukappaleeseen sisältynyt maininta vuodesta ”1998” vuoden ”1988” sijaan seuraa nimittäin selvästi pelkästä aineellisesta virheestä, joka on korjattava.

77 Komissio esittää riidanalaisen päätöksen 177–216 perustelukappaleessa ”ajanmukaisen kokonaisnäkemyksen kartellin kehittymisestä”. Se totesi tässä yhteydessä riidanalaisen päätöksen 178 ja 179 perustelukappaleessa seuraavaa:

”(178) Siemens lopetti kartellin kokouksiin osallistumisen syyskuussa 1999, ja Hitachi sekä Schneider/VA Tech seurasivat sitä vuonna 2000. Siemensin poissaolo horjutti [kartellia] erityisesti eurooppalaiselta kannalta katsoen, sillä tämä

yhtiö oli ollut Eurooppa-ryhmän sihteeri vuodesta 1988 lähtien, ja se oli pääasiallinen markkinatoimija niin Euroopassa kuin sen ulkopuolellakin. Kartelli jatkoi kuitenkin toimintaansa, ja Alstomista tuli Eurooppa-ryhmän sihteeri. Vuoteen 1988 nähden vähentyneen määrän vuoksi logistiikkaa yksinkertaistettiin, koska monitahoinen rakenne ei enää ollut tarpeen.

(179) Siemens, Hitachi ja VA Tech liittyivät vuonna 2002 takaisin kartelliin – –".

78 Komissio ilmoitti riidanalaisen päätöksen 270–299 perustelukappaleessa syyt, joiden perusteella se katsoi, että "nyt käsiteltävässä asiassa toteutettujen järjestelyjen kokonaisuudella [oli] yhtenäisenä kokonaisuutena pidettävän jatketun kilpailusääntöjen rikkomisen piirteitä". Komissio totesi nimittäin riidanalaisen päätöksen 279 perustelukappaleessa, että "tietyt kartellin jäsenet ovat väittäneet, että kehityksensä vuoksi kartelli muutti luonnettaan vuodesta 2002 alkaen ja että siksi [oli] erotettava kaksi erillistä kilpailusääntöjen rikkomista pikemminkin kuin yhtenä kokonaisuutena pidettävä jatkettu kilpailusääntöjen rikkominen". Riidanalaisen päätöksen 279–299 kohdassa komissio kuitenkin esitti seikkoja, jotka sen mukaan osoittivat, että eri sopimukset ja yhdenmukaistetut menettelytavat, jotka jatkuivat 15.4.1988 ja 11.5.2004 välisenä ajanjaksona, olivat ainoastaan yhden yhteisen suunnitelman ilmenemismuotoja, ja se täsmensi, että olisi ollut keinotekoista jakaa näinkin jatkuva käyttäytyminen, jolla oli yksi ainoa tavoite, useisiin erillisiin kilpailusääntöjen rikkomisiin.

79 Komissio totesi riidanalaisen päätöksen 284 perustelukappaleessa seuraavaa:

"ABB toimitti kuvailtuja menettelytapoja koskevan selvityksen, joka on yhdenmukainen asiakirja-aineiston tosiseikkojen ja asiakirjojen sekä kirjallisten sopimusten

kanssa. Näiden yritysten tekemät ilmoitukset, joiden mukaan kyse oli kahdesta peräkkäisestä kilpailusääntöjen rikkomisesta, eroavat huomattavasti siltä osin kuin on kyse ensimmäisen rikkomisen päättymispäivästä [ks. jäljempänä 290 kohta]. Nämä ristiriitaiset ilmoitukset eroavat myös asiakirjoihin perustuvista todisteista, jotka on saatu tarkastusten aikana. Tarkemmasta analyysistä ilmenee, että nämä ristiriitaiset ilmoitukset ovat itse asiassa pelkkiä toteamuksia, joista yksikään ei koske tosiseikkojen tapahtuma-aikaa ja joiden tueksi ei ole esitetty yhtään tosiseikkojen tapahtuma-aikaa koskevaa merkityksellistä todistetta, joka osoittaisi, että [kaasueristeisiä kytkinlaitteita koskeviin hankkeisiin liittyvä] kartelli loppui jonakin ilmoitetuista päivämääristä. Niissä ei ole kyse tosiseikkoihin perustuvista todisteista vaan asianosaisten ehdottamista tosiseikkoja koskevista arvioista tai todistajien päätelmistä asiakirjoissa, jotka on laadittu tässä menettelyssä kyseessä olevien yritysten puolustusasianajajien pyynnöstä. Asianosaisilla on taipumus esittää päivämäärät, jolloin ne katsovat kartellin toimineen, tehottomammalla tavalla päivämäärinä, jolloin kartellin olisi tosiasiallisesti pitänyt katsoa loppuneen."

80 Riidanalaisen päätöksen 290 perustelukappaleessa täsmennetään lisäksi seuraavaa:

"Komissio ei voi käyttää perustana [Areva-konsernin yhtiöiden], Melcon, [Hitachi-konsernin yhtiöiden tai] JAEPS:n ja Toshiban ilmoituksia, jotka koskevat niiden kunkin esittämiä toteamuksia, joiden mukaan kartelli olisi päättynyt ensimmäistä kertaa joko vuonna 1997 ([toteamus, jonka Areva-konsernin yhtiöt esittivät yhteistyötä koskevan tiedonannon perusteella esittämässään vaatimuksessa, ks. edellä 12 kohta]) tai syyskuussa 1999 (Melco [toteamus, jonka Melco esitti vastauksessaan väitetiedoksiantoon] ja Toshiba [toteamus, jonka Toshiba esitti vastauksessaan väitetiedoksiantoon]) taikka vuonna 1999 Siemensin lähdön jälkeen ([toteamus, jonka Hitachi-ryhmän yhtiöt tai JAEPS esittivät vastauksessaan väitetiedoksiantoon]), tai jopa syyskuun 2000 tienoolla ([toteamus, jonka FEH ja FES esittivät vastauksessaan väitetiedoksiantoon]). Niiden ilmoitukset eivät ole tältä kohdin luotettavia, sillä ne ovat keskenään ristiriitaisia ja kuten on jo todettu, ne ovat ristiriidassa asiakirja-aineistossa olevien todisteiden kanssa. Melco, Toshiba, Fuji, ABB, Alstom, Reyrolle/VA

Tech ja Magrini/Schneider (joista on sittemmin tullut VAS ja siis VA Tech) jatkoivat osallistumista monenvälisiin kokouksiin vuonna 2000 ja/tai vuonna 2001 (ks. riidanalaisen päätöksen 191–198 perustelukappale). Nämä ilmoitukset ovat lisäksi epäselviä ja vähemmän vakuuttavia."

81 Komissio esittelee riidanalaisen päätöksen 191–198 perustelukappaleessa ABB:n tai Fuji-konsernin yhtiöiden esittämät todisteet, jotka osoittavat sen mukaan, että kartelli oli jatkunut sen jälkeen, kun Siemens lähti syyskuussa 1999, mitä seurasi Hitachin ja Schneider/VA Techin lähtö vuonna 2000, siihen saakka, kunnes ne maaliskuusta alkaen alkoivat vähitellen palata. Aivan ensin komissio viittaa riidanalaisen päätöksen 191–196 perustelukappaleessa asiakirjoihin, jotka ABB oli jättänyt sakoista vapauttamista koskevassa pyynnössään (ks. edellä 8 kohta) ja jotka olivat sisältyneet 18.12.2000 ja 22.1.2001 välisenä aikana ABB:n, Melcon ja Alstomin välillä lähetettyihin fakseihin, jotka koskivat kokouksia ja kaasueristeisiä kytkinlaitteita koskevista hankkeista tehtyjä sopimuksia. Tämän jälkeen komissio selvittää riidanalaisen päätöksen 197 perustelukappaleessa erästä asiakirjaa, jonka ABB oli jättänyt sakosta vapauttamista koskevassa pyynnössään ja joka sisälsi 12.5.2000 päivätyn luettelon "hallituksen kokouksista", joka kattoi osan vuosien 2000 ja 2001 välisestä ajasta. Se toteaa tästä luettelosta ilmenevän, että näihin kokouksiin osallistuivat Reyrolle, Alstom, Schneider, ABB, Melco ja Toshiba, mutta ei Siemens eikä "JAEPS (Hitachi)", mikä kävi yhteen sen ilmoituksen kanssa, jonka ABB oli tehnyt 4.10.2004 esittämässään vastauksessa tietojensaantipyyntöön (ks. edellä 15 kohta) ja "jonka mukaan nämä kaksi viimeksi mainittua yhtiötä eivät tuolla hetkellä kuuluneet kartelliin". Riidanalaisen päätöksen 198 perustelukappaleessa se vetoaa lopuksi kaikkiin niihin asiakirjoihin, jotka FEH ja FES olivat esittäneet yhteistyötä koskevan tiedonannon perusteella tekemässään hakemuksessa ja jotka ABB oli esittänyt täydentäessään 7.5.2004 sakoista vapauttamista koskevaa pyyntöään (ks. edellä 10 kohta) ja joissa selvitetään niitä sopimuksia, jotka kartellin jäsenet olivat tehneet keskenään kahdeksasta kaasueristeisiä kytkinlaitteita koskevasta hankkeesta, joiden kartellin sisäiset viitenumerot olivat [luottamuksellinen] [1] ja jotka osoittivat kartellin toimineen tämän ajanjakson aikana.

1 – Luottamukselliset tiedot peitetty.

82 Komissio totesi lisäksi riidanalaisen päätöksen 372 perustelukappaleessa ja sitä seuraavissa perustelukappaleissa, että ensimmäinen kyseessä oleva yritys jatkoi kartelliin osallistumista ”vuoden 2000 syyskuussa tai suunnilleen tuolloin” järjestetyn japanilaisten jäsenten kokouksen jälkeen. Riidanalaisessa päätöksessä todetaan tästä seuraavaa:

”(372) Vastuun kohdistaminen Fuji[-konsernin] asianmukaisille oikeudellisille yksiköille edellyttää kahden kauden erottamista: kausi ennen kaasueristeisiä kytkinlaitteita koskevan toiminnan siirtämistä Fujilta JAEPS:lle 1.10.2002 ja kausi tämän jälkeen.

(373) [FEH] ja [FES] osallistuivat tässä päätöksessä kuvailtuun kartellitoimintaan vähintään 15.4.1988 alkaen (päivämäärä, jolloin Fuji liittyi kiintiösopimukseen) 30.9.2002 saakka (kaasueristeisiä kytkinlaitteita koskeva toiminta siirrettiin Fuji[-konsernilta] JAEPS:lle 1.10.2002). [FEH] omistaa täysin [FES:n] pääoman.

Fujin esittämät väitteet

(374) Fuji myöntää osallistuneensa väitetiedoksiannossa kuvattuun kartelliin vuoden 1988 ja syyskuun 2000 välisenä ajanjaksona mutta ei tämän jälkeen. Fujin mukaan sen osallistuminen kartelliin päättyi viimeistään vuoden 2000 syyskuussa tai suunnilleen silloin. Fuji ei koskaan osallistunut uuteen suunnitelmaan, koska se ei sittemmin osallistunut yhteisiin kokouksiin eurooppalaisten toimittajien kanssa ja koska se ei myöskään jatkanut tietojen vaihtoa.

(375) Fuji väittää, että vaikka jotkut [sen] toimittamat sopimushankkeet (ks. 198 perustelukappale) ’ovat niiden sanamuodon mukaan voimassa kyseisen

päivämäärän jälkeen (syyskuu 2000), Fuji ei pystynyt toimimaan niiden perusteella syyskuun 2000 jälkeen, koska kaikki 'tarjousten tekemistä koskevat määräpäivät menivät umpeen useita kuukausia aiemmin'. Lisäksi Fuji oli ymmärtänyt, että kiintiösopimukseen liittyvillä, aikaisemmin tehdyillä sopimuksilla ei enää ollut pakottavaa vaikutusta kartellin jäsenten välillä; Fuji ei tehnyt yhtään menestynyttä tarjouspyyntöä luetelluista hankkeista ja se ei näin ollen saanut mitään voittoa näistä järjestelyistä.'

Komission toteuttama arviointi

(376) Kun otetaan huomioon, että Fuji ei ollut 'Euroopan/Japanin' komitean jäsen, sen ei edellytetty tapaavan eurooppalaisten tuottajien kanssa johto- eikä työryhmätasolla vaan ainoastaan vuosittaisten kokousten aikana. Vuosittaisilla kokouksilla ei myöskään ollut merkityksellistä roolia kartellin käytännön toimeenpanossa, kuten Fuji on implisiittisesti vahvistanut tunnustaessaan osallistuneensa kartelliin myös vuonna 2000 (vuosi, jonka aikana ei järjestetty vuosittaista kokousta).

(377) Yksikään menettelyn kohteena olevista muista osapuolista ei ole vahvistanut Fujin ilmoitusta, jonka mukaan se jätti kartellin vuoden 2000 syyskuun aikoihin, vaikka tämä tieto toimitettiin niille kommentoitavaksi. Fujin ilmoitus on lisäksi epäselvä, sillä Fuji väittää välillä, että tämä lähteminen kartellista tapahtui 'syyskuussa 2000 tai suunnilleen tuolloin', ja toisaalla samassa asiakirjassa, että se tapahtui 'viimeistään syyskuussa 2000'. Fuji ilmoittaa niin ikään, että 'viimeinen [Oz:n] saama järjestelylehtinen oli päivätty 28.9.2000' ja että 'Fuji ei jatkanut yhteydenpitoa kiintiösopimukseen perustuvan kartellin kanssa tämän päivämäärän jälkeen'. Tämä merkitsee, että Fujin oletettiin

esittävän 'järjestetty' tarjous asiakkaalle sen vaikutelman luomiseksi, että hankkeeseen liittyi tiettyä kilpailua, mutta se ei ole esittänyt mitään todisteita, joiden mukaan se olisi hylännyt tämän hankkeen tai tehnyt tarjouksen kilpailuolosuhteissa. Lisäksi [I. H.:n.] sanojen mukaan Fuji hylkäsi kartellin 'hieman Siemensin jälkeen', mutta toisaalla on osoitettu, että Siemens jättäytyi pois syyskuussa 1999. Tätä ilmoitusta ei lisäksi tue yksikään asiakirja-aineiston seikka tai todiste, joka osoittaisi, että se irtisanoutui julkisesti kartellista vuoden 2000 syyskuussa.

(378) Vaikka komission olisi myönnettävä, että kartellin ja Fujin välistä uutta vaihtoa ei ollut tapahtunut JAEPS:n perustamiseen saakka, on niin ikään otettava huomioon, että Fuji ei voinut olla ottamatta kaupallisessa toiminnassaan huomioon jo vaihdettuja tietoja ja että jo tehdyt järjestelyt olivat edelleen voimassa. Asiakirja-aineiston todisteiden ja etenkin Fujin toimittamien tietojen mukaan Fuji osallistui tiettyihin 198 perustelukappaleessa todettuihin järjestelyihin, jotka olivat voimassa pidempään kuin syyskuuhun 2000 ja joiden noudattamatta jättämisestä rangaistiin. Vaikka komissio antoi Fujille mahdollisuuden kommentoida ja esittää lisätodisteita näiden väitteiden riitauttamiseksi, Fuji ei esittänyt yhtään todistetta, joka olisi osoittanut, että se jättäytyi pois järjestelyistä, että se riitautti ne tehokkaasti tai että se ei olisi noudattanut niitä. Päinvastoin se seikka, että kaikki 'tarjousten tekemistä koskevat määräpäivät menivät umpeen useita kuukausia aiemmin', kuten Fuji väittää, ainoastaan vahvistaa sen päätelmän, jonka mukaan käytännöt oli jo omaksuttu ja saatettu voimaan. Lisäksi se seikka, että Fujin tarjouksia ei lopulta hyväksytty (seikka, jonka tueksi ei myöskään ole esitetty mitään todisteita), ei vaikuta edellä mainittuihin johtopäätöksiin. Seikalla ei ole merkitystä ensinnäkin siitä syystä, että Fuji osallistui kaikkiin lueteltuihin järjestelyihin mutta ei ollut niiden järjestelijä tai välttämättä taho, joka hyötyi niistä. Fujin mainitseminen luettelossa merkitsi, että sen piti esittää tarjouksia mutta sen ei välttämättä ollut oltava hyväksytty tarjoaja. Toiseksi vaikka se olisi ollut kartellin jäsenten hyväksymä tarjoaja (väite, jota Fuji ei ole esittänyt eikä todistanut), ei olisi silti ollut täysin varmaa, että sen tarjous olisi lopulta hyväksytty, koska tarjoajat, jotka eivät osallistuneet kartelliin, olisivat voineet olla menestyksellisempiä kun se.

(379) Edellä 334 ja 373 perustelukappaleessa todetuilla perusteilla [FEH:n] ja [FES:n] on katsottava olevan solidaarisesti vastuussa Fujin osallistumisesta kilpailusääntöjen rikkomiseen 15.4.1988 ja 30.9.2002 välisenä ajanjaksona.”

– EY 81 artiklan ja ETA-sopimuksen 53 artiklan rikkomisen ja yrityksen tällaiseen rikkomiseen osallistumisen osoittamiseksi sovellettavissa olevat säännöt

83 Siltä osin kuin asianosaiset ovat eri mieltä todistustaakan jaosta niiden välillä ja yleisemmin siitä, onko nyt käsiteltävässä asiassa noudatettu EY 81 artiklan ja ETA-sopimuksen 83 artiklan rikkomisen ja yrityksen tällaiseen rikkomiseen osallistumisen todistamista koskevia sääntöjä vai ei, on aivan ensiksi muistutettava asiaan sovellettavista oikeussäännöistä.

84 Todistustaakkaa koskevan vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan yhtäältä osapuolen tai viranomaisen, joka väittää kilpailusääntöjä rikotun, tehtävänä on näyttää oikeudellisesti riittävällä tavalla toteen kilpailusääntöjen rikkomisen tunnusmerkistön täyttävät tosiseikat, ja toisaalta yrityksen, joka vetoaa puolustautumisperusteeseen kilpailusääntöjen rikkomisen toteamista vastaan, tehtävänä on osoittaa, että edellytykset tällaisen puolustautumisperusteen soveltamiselle täyttyvät, joten kyseisen viranomaisen on tällöin turvauduttava muihin todisteisiin (asia T-120/04, Peróxidos Orgánicos v. komissio, tuomio 16.11.2006, Kok., s. II-4441, 50 kohta; ks. vastaavasti myös asia C-185/95 P, Baustahlgewebe v. komissio, tuomio 17.12.1998, Kok., s. I-8417, 58 kohta ja yhdistetyt asiat C-204/00 P, C-205/00 P, C-211/00 P, C-213/00 P, C-217/00 P ja C-219/00 P, Aalborg Portland ym. v. komissio, tuomio 7.1.2004, Kok., s. I-123, 78 kohta). Kilpailusääntöjen rikkomisen kesto on lisäksi yksi EY 81 artiklan 1 kohdassa tarkoitetun rikkomisen käsitteen osatekijä, jota koskeva todistustaakka on lähtökohtaisesti komissiolla (asia T-43/92, Dunlop Slazenger v. komissio,

tuomio 7.7.1994, Kok., s. II-441, 79 kohta ja em. asia Peróxidos Orgánicos v. komissio, tuomion 51 kohta).

85 Tämä todistustaakan jako voi kuitenkin vaihdella, koska tosiseikat, joihin osapuoli vetoaa, voivat olla sellaisia, että ne velvoittavat toisen osapuolen esittämään selityksen tai perustelun, jonka puuttuessa on mahdollista päätellä, että todistustaakka on täytetty (ks. vastaavasti edellä 84 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Aalborg Portland ym. v. komissio, tuomion 79 kohta ja edellä 84 kohdassa mainittu asia Peróxidos Orgánicos v. komissio, tuomion 53 kohta).

86 Siltä osin kuin on kyse siitä, mitä todisteita komissio voi ottaa huomioon, unionin oikeudessa vallitsee vapaan todistusharkinnan periaate (asia C-407/04 P, Dalmine v. komissio, tuomio 25.1.2007, Kok., s. I-829, 63 kohta; yhdistetyt asiat T-67/00, T-68/00, T-71/00 ja T-78/00, JFE Engineering ym. v. komissio, tuomio 8.7.2004, Kok., s. II-2501, 273 kohta). Koska kilpailunvastaisiin menettelytapoihin ja sopimuksiin osallistumista koskeva kielto sekä seuraamukset, joita sääntöjen rikkojille saattaa aiheutua, ovat hyvin tiedossa, on tavanomaista, että näihin menettelytapoihin ja sopimuksiin liittyvät toimenpiteet toteutetaan vaivihkaa, että kokoukset pidetään salassa, useimmiten kolmannessa maassa, ja että niihin liittyvien asiakirjojen määrä pidetään mahdollisimman vähäisenä. Vaikka komissio löytää asiakirjoja, jotka osoittavat nimenomaisesti taloudellisten toimijoiden välisen lainvastaisen yhteydenpidon, kuten esimerkiksi kokouksen pöytäkirjat, nämä ovat normaalisti vain hajanaisia ja vähäisiä, joten usein on välttämätöntä muodostaa kuva tietyistä yksityiskohdista päättelemällä. Useimmissa tapauksissa kilpailunvastaisen menettelytavan tai sopimuksen olemassaolo on

pääteltävä tietyistä yhteensattumista ja indisioista, jotka yhdessä tarkasteltuina voivat muun johdonmukaisen selityksen puuttuessa olla osoitus kilpailusääntöjen rikkomisesta (edellä 84 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Aalborg Portland ym. v. komissio, tuomion 55–57 kohta). Tällaiset indisiot ja yhteensattumat voivat paljastaa paitsi kilpailunvastaisia menettelytapoja tai sopimuksia, myös jatkettujen kilpailunvastaisten menettelytapojen keston tai kilpailuoikeuden vastaisten sopimusten soveltamisajanjakson (asia C-113/04 P, Technische Unie v. komissio, tuomio 21.9.2006, Kok., s. I-8831, 166 kohta).

87 Komission on joka tapauksessa esitettävä täsmällistä ja yhtäpitävää näyttöä, jonka perusteella voidaan vakuuttua siitä, että väitetty kilpailusääntöjen rikkominen on tapahtunut (ks. asia T-62/98, Volkswagen v. komissio, tuomio 6.7.2000, Kok., s. II-2707, 43 ja 72 kohta; edellä 86 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat JFE Engineering v. komissio, tuomion 179 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen ja asia T-38/02, Groupe Danone v. komissio, tuomio 25.10.2005, Kok., s. II-4407, 217 kohta). Kaikkien komission esittämien todisteiden ei tarvitse välttämättä täyttää näitä edellytyksiä kaikkien rikkomisen osatekijöiden osalta. Riittää, että komission esittämät välilliset todisteet kokonaisvaltaisesti tarkasteltuna täyttävät nämä edellytykset (edellä 86 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat JFE Engineering v. komissio, tuomion 180 kohta ja em. asia Groupe Danone v. komissio, tuomion 218 kohta; ks. vastaavasti myös edellä 57 kohdassa mainittu asia ”PVC II”, tuomion 768–778 kohta ja etenkin 777 kohta). Oikeuskäytännössä edellytetään rikkomisen keston osalta, että jos ei ole olemassa näyttöä, jolla voidaan osoittaa suoraan rikkomisen kesto, komissio on esitettävä ainakin näyttöä, joka liittyy ajallisesti riittävän lähellä toisiaan oleviin tosiseikkoihin, joiden perusteella voidaan kohtuudella päätellä, että rikkominen on jatkunut keskeytyksettä tietyn kahden ajankohdan välillä (edellä 86 kohdassa mainittu asia Technische Unie v. komissio, tuomion 169 kohta; edellä 84 kohdassa mainittu asia Dunlop Slazenger v. komissio, tuomion 79 kohta ja edellä 84 kohdassa mainittu asia Peróxidos Orgánicos v. komissio, tuomion 51 kohta).

88 Eri todisteille annettavan näyttöarvon osalta on painotettava, että ainoa merkityksellinen arviointiperuste vapaasti esitettyjen todisteiden harkinnassa on niiden uskottavuus (edellä 86 kohdassa mainittu asia arrêt Dalmine v. komissio, tuomion 63 kohta; asia T-44/00, Mannesmannröhren-Werke v. komissio, tuomio 8.7.2004, Kok., s. II-2223, 84 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen ja edellä 86 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat JFE Engineering ym. v. komissio, tuomion 273 kohta). Yleisesti todisteita koskevien sääntöjen mukaan asiakirjan uskottavuus ja siten myös todistusarvo riippuu sen alkuperästä, sen laatimisolosuhteista, sen vastaanottajasta ja sen sisällöstä

(yhdistetyt asiat T-25/95, T-26/95, T-30/95–T-32/95, T-34/95–T-39/95, T-42/95–T-46/95, T-48/95, T-50/95–T-65/95, T-68/95–T-71/95, T-87/95, T-88/95, T-103/95 ja T-104/95, Cimenteries CBR ym. v. komissio, tuomio 15.3.2000, Kok., s. II-491, 1053 kohta; tuomari Vesterdorfin julkisasiamiehenä antama ratkaisuehdotus asiassa T-1/89, Rhône-Poulenc v. komissio, tuomio 24.10.1991, Kok., s. II-867, II-869, II-956). Näin ollen suuri merkitys on annettava sille, että asiakirja on laadittu siten, että sen yhteys tosiseikkoihin on välitön (asia T-157/94, Ensidesa v. komissio, tuomio 11.3.1999, Kok., s. II-707, 312 kohta), tai sille, että sen on laatinut näitä tosiseikkoja välittömästi todistamassa ollut henkilö (ks. vastaavasti edellä 86 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat JFE Engineering v. komissio, tuomion 207 kohta). Asiakirjat, joista ilmenee, että useiden yritysten välillä oli yhteydenottoja ja että yritysten tarkoituksena oli nimenomaisesti estää etukäteen epävarmuus, joka liittyy niiden kilpailijoiden tulevaan käyttäytymiseen, osoittavat oikeudellisesti riittävällä tavalla yhdenmukaistettujen menettelytapojen olemassaolon (ks. vastaavasti yhdistetyt asiat 40/73–48/73, 50/73, 54/73–56/73, 111/73, 113/73 ja 114/73, Suiker Unie ym. v. komissio, tuomio 16.12.1975, Kok., s. 1663, 175 ja 179 kohta). Lausunnon antajan intressien vastaisia lausuntoja on lisäksi lähtökohtaisesti pidettävä erityisen uskottavina todisteina (ks. edellä 86 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat JFE Engineering v. komissio, tuomion 207, 211 ja 212 kohta).

89 Lopuksi on muistettava, että tuomioistuimen, jonka käsiteltävänä on EY 230 artiklan (josta on tullut EUT 263 artikla) nojalla nostettu kumoamiskanne, joka koskee komission päätöstä, jossa todetaan kilpailusääntöjen rikkominen ja määrätään päätöksen adressaateille sakkoa, on arvioitava, ovatko komission päätöksessään esittämät todisteet ja muut seikat riittäviä osoittamaan väitetyn rikkomisen (edellä 86 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat JFE Engineering v. komissio, tuomion 174 ja 175 kohta; ks. vastaavasti myös edellä 57 kohdassa mainittu asia ”PVC II”, tuomion 891 kohta). Tilanteessa, jossa esiintyy epätietoisuutta, tuomioistuimen on ratkaistava asia sen yrityksen hyväksi, jolle rikkomisen toteamista koskeva päätös on osoitettu, joten tuomioistuin ei voi todeta, että komissio on näyttänyt kyseisen rikkomisen toteen oikeudellisesti riittävällä tavalla, jos sillä on tämän seikan osalta yhä epäilyksiä (edellä 86 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat JFE Engineering v. komissio, tuomion 177 kohta ja edellä 87 kohdassa mainittu asia Groupe Danone v. komissio, tuomion 215 kohta). Tällaisessa tilanteessa on otettava huomioon syyttömyysolettaman periaate, sellaisena kuin se ilmenee erityisesti Roomassa 4.11.1950 ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi allekirjoitetun yleissopimuksen (Euroopan ihmisoikeussopimus) 6 artiklan 2 kappaleesta, sillä se on yksi perusoikeuksista, joita unionin tuomioistuimen – myös Euroopan yhtenäisasiakirjan johdanto-osassa ja Euroopan unionista

tehdyn sopimuksen 6 artiklan 2 kohdassa sekä Nizzassa 7.12.2000 julistetun Euroopan unionin perusoikeuskirjan (EYVL C 364, s. 1) 47 artiklassa vahvistetun – oikeuskäytännön mukaan suojataan unionin oikeusjärjestyksessä. Kun otetaan huomioon kyseisten rikkomisten luonne sekä niihin liittyvien seuraamusten luonne ja ankaruus, syyttömyysolettaman periaatetta sovelletaan erityisesti yrityksiä koskevien kilpailusääntöjen rikkomista koskeviin menettelyihin, jotka voivat johtaa sakkojen tai uhkasakkojen määräämiseen (ks. asia C-199/92 P, Hüls v. komissio, tuomio 8.7.1999, Kok., s. I-4287, 149 ja 150 kohta ja asia C-235/92 P, Montecatini v. komissio, tuomio 8.7.1999, Kok., s. I-4539, 175 ja 176 kohta; edellä 87 kohdassa mainittu asia Groupe Danone v. komissio, tuomion 216 kohta).

90 Kilpailusääntöjen rikkomisen olemassaoloa on arvioitava ainoastaan kyseisen rikkomisen toteavassa komission päätöksessä esitettyjen todisteiden perusteella ja ainoa merkityksellinen kysymys on näin ollen, onko rikkominen osoitettu vai ei näiden todisteiden perusteella (edellä 88 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Cimenteries CBR ym. v. komissio, tuomion 726 kohta).

91 Edellä mainittu oikeuskäytäntö on sovellettavissa analogisesti ETA-sopimuksen 53 artiklaan ja komission tämän artiklan nojalla tekemiin päätöksiin.

92 Sen kysymyksen arvioiminen, onko komissio esittänyt riidanalaisessa päätöksessä riittävän luotettavia, täsmällisiä ja yhtäpitäviä todisteita, jotta voidaan kokonaisvaltaisen tarkastelun ja kantajan esittämien vaihtoehtoisten selitysten tai perustelujen jälkeen vakuuttua siitä, että riidanalaisen päätöksen 1 artiklassa todettu kilpailusääntöjen rikkominen on jatkunut siten, että ensimmäinen kyseessä oleva yritys on

osallistunut siihen ajanjaksona, joka alkoi syyskuussa 2000 ja päättyi 30.9.2002, mistä FEH:n voitiin katsoa olevan yksilöllisesti vastuussa, koska se johti kyseistä yritystä rikkomishetkellä, on tehtävä edellä 84–91 kohdassa mainittujen sääntöjen perusteella.

– Riidanalaisen päätöksen perustana olevien todisteiden arviointi

93 Aivan ensiksi on muistettava, mitkä ovat ne olennaiset tosiseikat, joihin komissio on riidanalaisessa päätöksessä perustanut arvionsa, jonka mukaan riidanalaisen päätöksen 1 artiklassa todettu kilpailusääntöjen rikkominen jatkui siten, että ensimmäinen kyseessä oleva yritys osallistui siihen, ajanjaksona, joka alkoi syyskuussa 2000 ja päättyi 30.9.2002.

94 Komissio on todennut riidanalaisen päätöksen 290 perustelukappaleessa, että se jätti huomioimatta FEH:n ja FES:n, Areva-konsernin yhtiöiden, Melcon, Hitachi-konsernin yhtiöiden tai JAEPS:n ja Toshiban ilmoitukset, joiden mukaan kartelli päättyi ensimmäistä kertaa joko vuoden 1997 aikana tai syyskuussa 1999 taikka vuoden 1999 aikana Siemensin lähdön jälkeen, tai jopa syyskuun 2000 tienoilla, koska nämä ilmoitukset eivät olleet luotettavia tai ne olivat epäselviä ja vähemmän vakuuttavia, sillä ne olivat ristiriidassa keskenään ja asiakirja-aineistossa olevien todisteiden kanssa (ks. edellä 80 kohta). Komissio vetosi samaisessa riidanalaisen päätöksen 290 perustelukappaleessa, luettuna yhdessä 191–198 perustelukappaleen kanssa, siihen, että ensimmäinen kyseessä ole yritys sekä muita yrityksiä jatkoivat osallistumista monenvälisiin kokouksiin vuonna 2000 ja/tai 2001. Seikat, joihin komissio tukeutuu sen osoittamiseksi, että kartelli jatkoi toimintaansa – siten, että ensimmäinen kyseessä oleva yritys osallistui siihen – sen jälkeen, kun ”Schneider/VA Tech” oli lähtenyt siitä 13.12.2000, on mainittu edellä 81 kohdassa.

95 Aivan ensiksi siltä osin kuin on kyse tiettyjen kartellin jäsenten kesken 18.12.2000 ja 22.1.2001 välisenä aikana lähetetyistä fakseista, jotka koskivat kokouksia ja kaasueristeisiä kytkinlaitteita koskevien hankkeiden jakamista, on todettava, kuten komissio myöntää, että lähetykset koskivat ainoastaan seuraavia yrityksiä: Alstom (aikaisemmin Areva), Melco ja ABB. Kuten kantaja aivan oikein väittää, nämä lähetykset, jotka tehtiin samanaikaisesti tosiseikkojen tapahtuma-ajan kanssa, ovat luotettava ja täsmällinen todiste kartellin toimista vuoden 2000 joulukuun ja vuoden 2001 tammikuun aikoihin, mutta ne eivät sen sijaan osoita millään tavalla, että ensimmäinen kyseessä oleva yritys olisi osallistunut niihin.

96 Siltä osin kuin on kyse 12.5.2000 päivätystä luettelosta, on todettava, että siinä todellakin eritellään 13 ”hallituksen kokousta”, jotka oli ajoitettu 18.5.2000 ja 17.5.2001 väliselle ajalle. Näiden ”hallituksen kokousten” kilpailunvastainen tarkoitus voidaan päätellä siitä, että kukin asianomainen yhtiö esitettiin luettelossa sillä koodilla, joka sillä oli kartellissa, kuten riidanalaisen päätöksen 142 ja 197 perustelukappaleesta ilmenee, ja että – kuten useat kartellin jäsenet ovat vahvistaneet – kartellin operatiiviseen toimintaan osallistuvien yksikköjen – Eurooppa/Japani-yhteiskomitean ja Eurooppa-komitean – kokouksia oli suunnitteilla, kuten riidanalaisen päätöksen 150 ja 151 perustelukappaleesta ilmenee. Koska tietyt kartellin jäsenet olivat vahvistaneet, että kuusi näistä hallituksen kokouksista oli tosiasiallisesti pidetty, tai tätä tukivat muut asiakirja-aineistoon kuuluvat asiakirjat, kuten matkakulukuitit tai henkilökohtaisiin muistikirjoihin tehdyt merkinnät, voidaan katsoa selvitetyksi, että kartelli toimi 18.5.2000 ja 18.1.2001 välisenä aikana. Kuten komissio myöntää, näihin kokouksiin osallistuivat kuitenkin ainoastaan seuraavat yritykset: Reyrolle, Alstom, Schneider, ABB, Melco ja Toshiba. Tästä seuraa, kuten kantaja aivan oikein väittää, että vaikka tämä luettelo on luotettava ja täsmällinen todiste kartellin toimista 18.5.2000 17.5.2001 välisenä aikana, se ei kuitenkaan osoita millään tavalla, että ensimmäinen kyseessä oleva yritys olisi osallistunut tähän luetteloon.

97 Lopuksi on todettava siltä osin kuin on kyse asiakirjoista, jotka koskevat niiden kanssa samanaikaisia tosiseikkoja, jotka liittyvät kahdeksaan kaasueristeisiä kytkinlaitteita

koskevaan hankkeeseen viitenumeroilla [luottamuksellinen], niiden on katsottava olevan osoitus kartellin jäsenten välillä tehdyistä sopimuksista, jotka koskivat edellä mainittujen kaasueristeisiä kytkinlaitteita koskevien hankkeiden jakamista ja joiden voimassaoloajat olivat erilaisia. Nämä asiakirjat osoittavat näin ollen, että ensimmäinen kyseessä oleva yritys osallistui kartellin muiden jäsenten kanssa järjestelyihin, joissa oli kyse kahdeksan kaasueristeisiä kytkinlaitteita koskevan hankkeen jakamisesta ja joiden järjestäjinä olivat muut kartelliin osallistuneet yritykset ja jotka tehtiin tai jotka tulivat voimaan [luottamuksellinen] ja [luottamuksellinen] välillä ja olivat voimassa suunnilleen [luottamuksellinen] niiden tekemispäivästä alkaen, toisin sanottuna viimeisen hankkeen osalta, jonka viitenumero oli [luottamuksellinen], [luottamuksellinen] saakka.

98 Tästä on syytä muistuttaa, että EY 81 artiklan 1 kohdassa tarkoitetun sopimuksen olemassaolon edellytykseksi riittää se, että kyseiset yritykset ovat ilmaisseet yhteisen tahtonsa toimia markkinoilla määrätyllä tavalla (asia T-2/89, Petrofina v. komissio, tuomio 24.10.1991, Kok., s. II-1087, 211 kohta; asia T-13/89, ICI v. komissio, tuomio 10.3.1992, Kok., s. II-1021, 253 kohta; ks. vastaavasti myös asia 41/69, ACF Chemiefarma v. komissio, tuomio 15.7.1970, Kok., s. 661, 112 kohta). EY 81 artikla on lisäksi sovellettavissa, kun kartellin vaikutukset jatkuvat eikä sitä ole varsinaisesti lopetettu (ks. vastaavasti em. asia ICI v. komissio, tuomion 254 kohta ja asia T-48/98, Acerinox v. komissio, tuomio 13.12.2001, Kok., s. II-3859, 63 kohta). Edellä mainittu oikeuskäytäntö on sovellettavissa vastaavasti ETA-sopimuksen 53 artiklaan.

99 Kantaja ei ole nyt käsiteltävässä asiassa riitauttanut sitä, että FEH on tehnyt kartellisääntöjen mukaisesti sopimuksia kahdeksan kaasueristeisiä kytkinlaitteita koskevan hankkeen, joiden viitenumerot olivat [luottamuksellinen], jakamisesta kartellin keskuudessa. Kantaja ei myöskään ole riitauttanut sitä, että näiden sopimusten sanamuoto osoittaa, että niiden tarkoituksena oli tuottaa vaikutuksia päivämäärän [luottamuksellinen], joka oli hanketta, jonka viitenumero oli [luottamuksellinen], koskevan sopimuksen voimaantulopäivä, ja päivämäärän [luottamuksellinen], joka oli hanketta, jonka viitenumero oli [luottamuksellinen], koskevan sopimuksen päättymispäivä, välillä.

100 Mikään asiakirja-aineistoon sisältyvistä seikoista ei mahdollista sen toteamista, että ensimmäinen kyseessä oleva yritys olisi irtisanoutunut julkisesti kartellista ja sen piirissä tehdyistä sopimuksista. Yritys, joka ei irtisanoudu julkisesti sellaisen kokouksen tuloksista, johon se on osallistunut, tai sopimuksesta, jonka osapuolena se on ollut, on periaatteessa edelleen täysin vastuussa osallistumisestaan kartelliin. Yritysten olisi nimittäin liian helppoa minimoida ankaran sakon maksamisen riski, jos ne voisivat hyötyä lainvastaisesta yhteistoimintajärjestelystä ja saada sitten sakon alennuksen sillä perusteella, että niiden rooli rikkomisen täytäntöönpanossa on ollut vain rajallinen, vaikka niiden asenne on houkutellut muita yrityksiä menettelemään kilpailua enemmän vahingoittavalla tavalla (ks. vastaavasti edellä 88 kohdassa mainittu asia Mannesmannröhren-Werke v. komissio, tuomion 278 kohta). Vaikka ensimmäinen kyseessä oleva yritys ei olisi noudattanut kaikkia kartellin piirissä tehtyjä sopimuksia, tämä seikka ei näin ollen ole silloin, kun ei ole olemassa todistetta siitä, että yritys on julkisesti irtisanoutunut muista kartellin jäsenistä, riittävä sulkemaan pois yrityksen vastuuta, joka perustuu sen osallistumiseen näihin sopimuksiin ja tätä kautta riidanalaisen päätöksen 1 artiklassa todettuun kilpailusääntöjen rikkomiseen.

101 Näin ollen on katsottava, että 18.12.2000 ja 22.1.2001 välisenä aikana tiettyjen kartellin jäsenten välillä lähetetyt faksit, 12.5.2000 päivätty luettelo ”hallituksen kokouksista” sekä kahdeksaan kaasueristeisiä kytkinlaitteita koskevaan hankkeeseen liittyvät asiakirjat, jotka mainitaan riidanalaisen päätöksen 191–198 perustelukappaleessa ja johon sen 290 perustelukappaleessa viitataan, todistavat luotettavalla, täsmällisellä ja yhtäpitävällä tavalla, että riidanalaisen päätöksen 1 artiklassa todettu kilpailusääntöjen rikkominen tapahtui ajanjaksona, joka alkoi syyskuussa 2000 ja päättyi 30.9.2002. Kun lisäksi otetaan huomioon riidanalaisen päätöksen 1 artiklassa todetun kilpailusääntöjen rikkomisen erityisen pitkä kesto ja se, että kantaja ei ole kiistänyt kartellin olemassaoloa ajanjaksolla, joka alkoi 15.4.1988 ja päättyi syyskuussa 2000, sekä edellä 87 kohdassa mainitussa oikeuskäytännössä viitatun kaltaiset monimutkaiset varotoimet, joita kartellin jäsenet toteuttivat kartellin olemassaolon peittelemiseksi tai piilottelemiseksi, sellaisina kuin ne on mainittu riidanalaisen päätöksen 170 perustelukappaleessa, voidaan katsoa, että nämä seikat liittyvät edellä 87 mainitussa oikeuskäytännössä tarkoitetulla tavalla ajallisesti riittävän lähellä toisiaan oleviin

tosiseikkoihin, joiden perusteella voidaan kohtuudella päätellä, että rikkominen on jatkunut keskeytyksettä kyseisen ajanjakson ajan.

102 Lisäksi todisteet, joihin riidanalaisessa päätöksessä viitataan tässä yhteydessä, ovat riittävän luotettavia, täsmällisiä ja yhtäpitäviä. Niitä ei voida kumota FEH:n ja FES:n komissiolle 21.11.2006 lähettämässä kirjeessä ja näiden väitetiedoksiantoon antamassa vastauksessa esitetyillä ilmoituksilla (ks. edellä 19 ja 27 kohta) eikä Melcon, Hitachi-konsernin yhtiöiden tai JAEPS:n tai VA Tech -konsernin ilmoituksilla, jotka ne esittivät yhteistoimintaa koskevan tiedonannon perusteella (ks. edellä 13, 14 ja 16 kohta) ja joiden mukaan kartelli oli jo päättynyt ensimmäistä kertaa ennen ajanjaksoa, joka alkoi syyskuussa 2000 ja päättyi 30.9.2002. Näiden ilmoitusten, joiden mukaan kartelli päättyi aikaisemmin, tueksi ei ole esitetty luotettavia ja täsmällisiä todisteita. Nämä ilmoitukset ovat lisäksi keskenään ristiriitaisia siltä osin kuin niiden esittäjät väittävät, että kartelli päättyi vuoden 1997 aikana (Melco) tai vuoden 1999 aikana (Hitachi-konsernin yhtiöt tai JAEPS ja VA Tech -konserni) tai jopa vuoden 2000 ”syyskuussa tai suunnilleen tuolloin” (FEH ja FES). Kuten komissio on oikein todennut riidanalaisen päätöksen 284, 285 ja 290 perustelukappaleessa, näiden ilmoitusten perusteella ei siksi voida kyseenalaistaa asiakirjatodisteita, jotka liittyvät näiden asiakirjojen laadinta-aikaisiin tosiseikkoihin ja joiden laatijoina ovat olleet itse ne yritykset, jotka osallistuivat riidanalaisen päätöksen 1 artiklassa todettuun kilpailusääntöjen rikkomiseen, ja joiden perusteella on katsottava, että kyseinen rikkominen jatkui ajanjaksona, joka alkoi syyskuussa 2000 ja päättyi 30.9.2002.

103 Kantaja väittää, että FEH:n ja FES:n komissiolle 21.11.2006 lähettämässä kirjeessä ja näiden väitetiedoksiantoon antamassa vastauksessa esitetyille ilmoituksille on annettava todistusarvoa tai niitä on pidettävä erityisen luotettavina, koska ne ovat ”lausunnon antajan intressien vastaisia” (ks. edellä 88 kohta ja jäljempänä 107 kohta). Näitä ilmoituksia, joissa FEH ja FES toteavat, että ensimmäinen kyseessä oleva yritys lakkasi osallistumasta kartelliin ”syyskuussa 2000 tai suunnilleen tuolloin” järjestetyn japanilaisten jäsenten kokouksen jälkeen, ei voida pitää niiden intressien vastaisina.

Näiden ilmoitusten tarkoituksena on pidemminkin vähätellä ensimmäisen kyseessä olevan yrityksen rikkomiseen osallistumisen vaikutusta ja näin ollen rajoittaa FEH:n yksilöllistä vastuuta, joka perustuu johtoasemaan, joka sillä oli kyseisessä yrityksessä rikkomishetkellä. Tällaisilla ilmoituksilla ei siksi voida kumota todisteita, joihin komissio tukeutuu riidanalaisessa päätöksessä.

104 Kantajalla ei siksi ole perusteita väittää, että komissio ei antanut FEH:n ja FES:n komissiolle 21.11.2006 lähettämässä kirjeessä ja näiden väitetiedoksiantoon antamassa vastauksessa esitetyille ilmoituksille todistusarvoa, kun se katsoi ensimmäisen kyseessä olevan yrityksen osallistuneen ajanjaksona, joka alkoi syyskuussa 2000 ja päättyi 30.9.2002, kilpailusääntöjen rikkomiseen, josta FEH:n voitiin katsoa olevan yksilöllisesti vastuussa sillä perusteella, että sillä oli johtoasema kyseisessä yrityksessä rikkomishetkellä.

105 Kartellin piirissä tehtyihin sopimuksiin, joihin viitataan riidanalaisen päätöksen 191 ja 198 perustelukappaleessa, liittyvät asiakirjat tukevat luotettavalla ja täsmällisellä tavalla komission arviota, jonka mukaan ensimmäinen kyseessä oleva yritys jatkoi osallistumista rikkomiseen ajanjaksona, joka alkoi syyskuussa 2000 ja päättyi 30.9.2002, koska näissä asiakirjoissa todetaan, että ”Fuji” oli osapuolena näissä kartellin piirissä tehdyissä sopimuksissa, joiden oli tarkoitus tuottaa vaikutuksia 27.8.1998 ja 28.10.2001 välisenä aikana.

106 Tämän jälkeen on enää tutkittava, ovatko kantajan esittämät vaihtoehtoiset selitykset ja perustelut sellaisia, jotka voivat kumota luotettavat ja täsmälliset todisteet, joihin riidanalainen päätös perustuu. Ellei näin ole, on katsottava, että komissio on esittänyt todisteet, kuten sen oli tehtävä, siitä, että ensimmäinen kyseessä oleva yritys jatkoi ajanjaksona, joka alkoi syyskuussa 2000 ja päättyi 30.9.2002, osallistumistaan kilpailusääntöjen rikkomiseen (ks. vastaavasti edellä 84 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Aalborg Portland ym. v. komissio, tuomion 79 kohta ja edellä 84 kohdassa mainittu

asia Peróxidos Orgánicos v. komissio, tuomion 63 ja 71 kohta), josta FEH:n voitiin katsoa olevan yksilöllisesti vastuussa, koska sillä oli johtoasema kyseisessä yrityksessä rikkomishetkellä.

– Kantajan esittämien vaihtoehtoisten todisteiden arviointi

107 Kantaja väittää aivan ensiksi, että komissio on jättänyt huomioimatta joitakin väitteitä tai tosiseikkoja, jotka vahvistavat FEH:n ja FES:n väitetiedoksiantoon antamaan vastaukseen sisältyneiden ilmoitusten, joiden mukaan ensimmäinen kyseessä oleva yritys lakkasi osallistumista kartelliin ”syyskuussa 2000 tai suunnilleen tuolloin”, uskottavuuden. Kantaja väittää ensin, että ensimmäinen kyseessä oleva yritys lakkasi osallistumasta kartellin kokouksiin syyskuusta 2000 alkaen, kun se oli aikaisemmin osallistunut kiintiösopimuksen mukaisesti japanilaisten jäsenten kokouksiin, jotka edelsivät Euroopan ja Japanin komiteoiden kokouksia. Toiseksi kantaja väittää, että ABB:n, Melcon, Hitachi-konsernin yhtiöiden tai JAEPS:n ja VA Tech -konsernin tietyt ilmoitukset tukevat FEH:n ja FES:n ilmoituksia. Kantaja vetoaa kolmanneksi siihen, että ensimmäiseen kyseessä olevaan yritykseen ei viitata vuoden 2000 syyskuun jälkeisissä asiakirjoissa. Kantaja väittää neljänneksi, että komissio laiminlöi ottaa huomioon, että FEH:n ja FES:n ilmoitukset, joiden mukaan kilpailusääntöjen rikkominen ja ensimmäisen kyseessä olevan yrityksen osallistuminen tähän lakkasivat syyskuussa 2000, olivat niiden ”intressien vastaisia”. Kantaja väittää viidenneksi, että kahteen tarjouspyyntömenettelyyn [luottamuksellinen] liittyvissä asiakirjoissa, jotka on laadittu [luottamuksellinen] ja [luottamuksellinen] ja jotka FEH ja FES toimittivat kannekirjelmän liitteessä ja vastauksessaan unionin yleisen tuomioistuimen kysymyksiin sekä unionin yleisen tuomioistuimen esittämän asiakirjojen toimittamista koskevan pyynnön perusteella (ks. edellä 37 kohta), todetaan, että ensimmäinen kyseessä oleva yritys lakkasi noudattamasta kartellin piirissä sovittuja järjestelyjä ja lopulta lakkasi osallistumasta tämän toimintaan syyskuun 2000 jälkeen, sillä se alensi näissä tarjouspyyntömenettelyissä hintojaan huomattavasti verrattuna kartellin piirissä sovittujen

järjestelyjen mukaiseen ”hintatasoon”. Näistä asiakirjoista ilmenee, että kaasueristeisiä kytkinlaitteita koskevan hankkeen, joka koski sopimusta [luottamuksellinen] [luottamuksellinen], ensimmäisen kyseessä olevan yrityksen kumppaneilleen esittämät hinta-arviot olivat [luottamuksellinen]–[luottamuksellinen] prosenttia alhaisempia kuin ”hintataso”, joka määritettiin järjestelylehtisessä, ja että kahden kaasueristeisiä kytkinlaitteita koskevan hankkeen, jotka koskivat sopimusta [luottamuksellinen] [luottamuksellinen], osalta kumppanilta laskutettu hinta oli [luottamuksellinen] prosenttia alhaisempi kuin ”hintataso”, joka määritettiin järjestelylehtisessä.

108 Kantaja väittää lisäksi, että komissio teki ilmeisen virheen sille toimitettuja todisteita koskevassa arvioinnissa ja loukkasi oikeutta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin, syyttömyysolettamaa koskevaa periaatetta ja in dubio pro reo -periaatetta, kun se hylkäsi FEH:n ja FES:n ilmoitukset, joiden mukaan ensimmäinen kyseessä oleva yritys lakkasi osallistumasta kilpailusääntöjen rikkomiseen ”syyskuussa 2000 tai suunnilleen tuolloin”, sillä perusteella, että niissä ei ilmoitettu selvästi päivämäärää, jona kyseinen yritys jätti kartellin, ja että kyseinen yritys ei irtisanoutunut julkisesti tästä kartellista.

109 Riidanalaisesta päätöksestä ei kuitenkaan ilmene, että komissio olisi todetessaan ensimmäisen kyseessä olevan yrityksen osallistuneen rikkomiseen ajanjaksona, joka alkoi syyskuussa 2000 ja päättyi 30.9.2002, tukeutunut ilmoitukseen, jonka ABB teki 4.10.2004 esittämässään vastauksessa tietojensaantipyyntöön (ks. edellä 15 ja 81 kohta) ja jonka mukaan ”ajanjaksona, jolloin Siemens ja Hitachi eivät osallistuneet kartelliin, [kaasueristeisiä kytkinlaitteita koskeviin hankkeisiin liittynyt] kartelli jatkui – – ABB:n, Alstomin, Arevan, Va Techin, Schneiderin – –, [Melcon], Toshiban ja Fujin kanssa”. Näin ollen ei tarvitse tutkia sitä, voidaanko tällä ilmoituksella, kuten kantaja väittää, kyseenalaistaa komission päätelmät ensimmäisen kyseessä olevan yrityksen osallistumisesta kilpailusääntöjen rikkomiseen ajanjaksona, joka alkoi syyskuussa 2000 ja päättyi 30.9.2002.

110 Kantajan muista väitteistä on todettava ensiksi, että kuten tämä oikein väittää, minkään riidanalaisen päätöksen tueksi esitetyn seikan perusteella ei voida osoittaa, että ensimmäinen kyseessä oleva yritys osallistui kartelliin osallistuneiden yritysten välillä järjestettyyn kokoukseen ja etenkään japanilaisten jäsenten kokoukseen ajanjaksona, joka alkoi syyskuussa 2000 ja päättyi 30.9.2002. Toisin kuin kantaja väittää, tämä seikka ei kuitenkaan ole sellainen, jolla voidaan kumota luotettavat ja täsmälliset todisteet, joiden mukaan ensimmäinen kyseessä oleva yritys jatkoi osallistumista kilpailusääntöjen rikkomiseen kyseisenä ajanjaksona.

111 Sillä seikalla, että 12.5.2000 päivätystä ”hallituksen kokouksia” koskevasta luettelosta (ks. edellä 96 kohta) ei ilmene, että ensimmäinen kyseessä oleva yritys olisi osallistunut näihin kokouksiin tai sen olisi pitänyt olla niissä paikalla, ei ole mitään merkitystä tässä yhteydessä. Kyseinen luettelo nimittäin koskee ainoastaan Eurooppa-/Japani-yhteiskomitean kokouksia ja niihin liittyviä Eurooppa-komitean valmistelevia kokouksia. Riidanalaisen päätöksen 150, 151 ja 376 perustelukappaleesta sekä 255 perustelukappaleeseen liittyvästä alaviitteestä 320 ilmenee nimittäin, että ensimmäinen kyseessä oleva yritys ei ollut Japani-komitean eikä näin ollen myöskään Eurooppa-/Japani-yhteiskomitean jäsen. Se ei osallistunut suoraan työkokouksiin tai niin kutsuttuihin ”johtokokouksiin”, jotka koskivat kartellin hallintoa ja toivat japanilaiset ja eurooppalaiset yritykset yhteen.

112 Siltä osin kuin on kyse siitä, että tiettyjen kartellin jäsenten välillä 18.12.2000 ja 22.1.2001 välisenä aikana lähetetyistä fakseista tai 12.5.2000 päivätystä ”hallituksen kokouksia” koskevasta luettelosta ei ilmene, että ensimmäinen kyseessä oleva yritys olisi ollut osapuolena joulukuun 2000 ja tammikuun 2001 aikana kartellin kokouksissa ja keskusteluissa, etenkin niissä, jotka koskivat edellä 95 kohdassa mainittujen kaasueristeisiä kytkinlaitteita koskevien hankkeiden jakamista, on todettava, että tämän perusteella ei voida osoittaa, että kyseinen yritys olisi lakannut osallistumasta kilpailusääntöjen rikkomiseen ajanjaksona, joka alkoi syyskuussa 2000 ja päättyi 30.9.2002. Riidanalaisen päätöksen 198 perustelukappaleessa mainituista asiakirjatodisteista ilmenee nimittäin, että ensimmäinen kyseessä oleva yritys oli viimeksi mainittuna ajanjaksona mukana soveltamassa kartellin jäsenten välillä tehtyjä sopimuksia, jotka

liittyivät kahdeksaan kaasueristeisiä kytkinlaitteita koskevaan hankkeeseen viitenumeroilla [luottamuksellinen] ja joiden perusteella sen oli tavanomaisten sanktioiden uhalla suojeltava muiden yritysten, jotka olivat kartellin jäseniä, tekemiä tarjouksia ja lopulta kyseisten kytkinlaitehankkeiden myöntämistä näillä yrityksille koko näiden järjestelyjen voimassaoloajan. Kun otetaan huomioon näiden sopimusten voimassaoloaika, sellaisena kuin siitä määrättiin näissä sopimuksissa (ks. edellä 99 ja 105 kohta), kantajalla ei ole perusteita väittää, että kaikkien kyseisten järjestelyjen voimassaolo lakkasi tammikuussa 2000, jolloin määräaika tehdä tarjouksia sopimuksia vastaavista kaasueristeisiä kytkinlaitteita koskevista hankkeista umpeutui, kuten näissä sopimuksissa mainittiin. On lisäksi todettava, että kuten komissio on todennut riidanalaisen päätöksen 377 perustelukappaleessa (ks. edellä 82 kohta), ensimmäisen kyseessä olevan yrityksen oletettiin sen jälkeen, kun se oli vastaanottanut 28.9.2000 päivätyn järjestelylehtisen, tekevän ”järjestetyn” tarjouksen asiakkaalle sen vaikutelman luomiseksi, että kyseiseen kaasueristeisiä kytkinlaitteita koskevaan hankkeeseen liittyi kilpailua.

113 Toiseksi on todettava, että toisin kuin kantaja väittää, ei ole osoitettu, että ensimmäinen kyseessä oleva yritys lakkasi soveltamasta järjestelyjä, jotka liittyivät kahdeksaan kaasueristeisiä kytkinlaitteita koskevaan hankkeeseen viitenumeroilla [luottamuksellinen] ajanjaksona, joka alkoi syyskuussa 2000 ja päättyi 30.9.2002, ja että tämä yritys ei olisi toiminut millään tavalla sen järjestelylehtisen perusteella, jonka se sai 28.9.2000, kuten kantajan väitetiedoksiantoon antamasta vastauksesta ilmenee, sillä perusteella, että nämä järjestelyt olivat lakanneet sen jälkeen, kun ensimmäisen kyseessä olevan yrityksen osallistuminen kartelliin oli päättynyt ”syyskuussa 2000 tai suunnilleen tuolloin” järjestetyn japanilaisten jäsenten kokouksen jälkeen.

114 Kantaja väittää, että ABB:n ilmoitukset, jotka tämä teki väitetiedoksiantoon antamansa vastauksen täydennyksessä (ks. edellä 21 kohta), ja Melcon ilmoitukset, jotka tämä teki yhteistyötä koskevan tiedonannon perusteella esittämänsä pyynnön yhteydessä (ks. edellä 16 kohta), vahvistavat FEH:n ja FES:n ilmoitukset tältä osin.

115 On todettava aivan ensiksi siltä osin kuin on kyse ABB:n ilmoituksista, jotka sisältyvät sen väitetiedoksiantoon antaman vastauksen täydennykseen, että niiden perusteella ei voida päätellä, että ensimmäinen kyseessä oleva yritys lakkasi osallistumasta kartelliin ja soveltamasta kyseisessä kartellissa sovittuja järjestelyjä ”syyskuussa 2000 tai suunnilleen tuolloin”. Näissä ilmoituksissa kyllä vahvistetaan, että ABB, Alstom, Melco ja Toshiba julkistivat muille kartellin jäsenille syyskuussa tai lokakuussa 2000 pidetyssä kokouksessa aikeensa lopettaa kartellitoimet. Ensimmäistä kyseessä olevaa yritystä ei myöskään mainita niiden yritysten joukossa, jotka osallistuivat kartelliin tämän ilmoituksen tekemisajankohtana. On kuitenkin todettu, että tämä tieto, jonka mukaan kartellitoimet oli lopetettava, oli epäaito ja tarkoituksena tämän tiedon levittämisessä kartellin keskuudessa oli ainoastaan saada ”Schneider/VA Tech” lopettamaan osallistumisensa näihin toimiin. On lisäksi täsmennetty, että kartellin jäsenet kokoontuivat vielä yksi tai kaksi kertaa ennen kuin joulukuussa 2000 järjestettiin kokous, joka ilmeisesti saattoi kartellin toimet päätökseen. On lisäksi korostettu yhtäältä, että kyseisessä viimeisessä kokouksessa läsnä olleet kartellin jäsenet olivat ”ABB, Alstom, Schneider/VA Tech, Melco ja Toshiba” ja toisaalta, että Hitachi ja Siemens eivät olleet läsnä, koska ne eivät enää kyseisenä ajankohtana osallistuneet kartellin toimintaan. Nämä ilmoitukset eivät siksi lisää millään erityisellä tavalla FEH:n ja FES:n niiden ilmoitusten luotettavuutta, joiden mukaan ensimmäinen kyseessä oleva yritys on voinut perustellusti luulla, että kartelli päättyi ”syyskuussa 2000 tai suunnilleen tuolloin”, ja se lakkasi siksi osallistumasta siihen ja toteuttamasta kartellin piirissä sovittuja järjestelyjä. Näistä ilmoituksista ilmenee ensinnäkin, että ABB:n, Alstomin, Melcon ja Toshiban epäaidon ilmoituksen tarkoituksena ei ollut saada ensimmäistä kyseessä olevaa yritystä lähtemään kartellista. Kuten komissio oikein toteaa, on näin ollen hyvin epäuskottavaa, että tämä suunnitelma olisi voinut johtaa sen laatijoiden tahdon vastaiseen tulokseen ilman, että ne reagoivat tähän. Näistä ilmoituksista ilmenee toiseksi, että kokous, jolla ilmeisesti saatettiin kartellin toimet päätökseen, pidettiin vasta vuoden 2000 joulukuussa, joten ABB:n, Alstomin, Melcon ja Toshiban suunnitelma ei ole sellainen, että se voisi selittää sitä, että ensimmäinen kyseessä oleva yritys lakkasi osallistumasta kartelliin vuoden 2000 syyskuusta lähtien. Kolmanneksi sillä seikalla, että näissä ilmoituksissa ei mainita ”Fujia” niiden yritysten joukossa, jotka osallistuivat kartelliin edellä mainitun suunnitelman toteutusajankohtana, ei ole erityistä todistusarvoa, koska yhtäältä tämä suunnitelma toteutettiin Eurooppa-/Japani-yhteiskomiteassa, johon ensimmäinen kyseessä oleva yritys ei osallistunut, ja toisaalta ”Fujia” ei mainittu myöskään niiden yritysten joukossa, jotka eivät enää osallistuneet kartelliin kyseisen suunnitelman toteutusajankohtana. Joka tapauksessa se seikka, että ensimmäinen kyseessä oleva yritys pidättäytyi osallistumasta kartellin uusiin kokouksiin tai keskusteluihin ajanjaksona, joka alkoi syyskuussa 2000 ja päättyi 30.9.2002, ei osoita, että se lakkasi toteuttamasta kartellissa sovittuja järjestelyjä ja että se näin ollen ei olisi osallistunut kartelliin kyseisenä ajanjaksona. Tästä seuraa, että ABB:n väitetiedoksiantoon antamansa vastauksen täydennyksessä tekemät

ilmoitukset eivät kumoa asiakirjatodisteita, jotka mainitaan riidanalaisessa päätöksessä, jossa todetaan ensimmäisen kyseessä olevan yrityksen jatkaneen osallistumista kilpailusääntöjen rikkomiseen ajanjaksona, joka alkoi syyskuussa 2000 ja päättyi 30.9.2002.

116 Samoin se seikka, että Melco ei mainitse yhteistyötä koskevan tiedonannon perusteella tekemässään ilmoituksessa ”Fujia” niiden yritysten joukossa, jotka jatkoivat rajoitettuja keskusteluja kartellin piirissä sen jälkeen, kun Siemens ja Hitachi keskeyttivät osallistumisensa kartelliin, siihen asti, kunnes Siemens aloitti uudelleen osallistumisensa, ei ole merkityksellinen siltä osin kuin on kyse ensimmäisen kyseessä olevan yrityksen kilpailusääntöjen rikkomiseen osallistumisesta ajanjaksona, joka alkoi syyskuussa 2000 ja päättyi 30.9.2002, sillä Melco ei mainitse myöskään, että ensimmäinen kyseessä oleva yritys olisi jättänyt kartellin sen jälkeen, kun Siemens keskeytti osallistumisensa kyseiseen rikkomiseen syyskuussa 1999, siihen asti, kunnes viimeksi mainittu yritys aloitti uudelleen osallistumisensa kyseiseen rikkomiseen heinäkuussa 2002, ja että ensimmäinen kyseessä oleva yritys olisi siksi lakannut toimimasta kartellissa sovittujen järjestelyjen mukaisesti.

117 Komissio on lisäksi arvioinut oikein FEH:n ja FES:n väitetiedoksiantoon antamassa vastauksessa tekemiä ilmoituksia, joiden mukaan ensimmäinen kyseessä oleva yritys lakkasi osallistumasta kartelliin ”syyskuussa 2000 tai suunnilleen tuolloin” järjestetyn japanilaisten jäsenten kokouksen jälkeen, kun se katsoi, että nämä ilmoitukset eivät olleet erityisen luotettavia ja että näin ollen nämä ilmoitukset eivät olleet sellaisia, joilla voitaisiin kumota riidanalaisessa päätöksessä mainitut asiakirjatodisteet, joista

ilmenee, että ensimmäinen kyseessä oleva yritys jatkoi osallistumista kilpailusääntöjen rikkomiseen ajanjaksona, joka alkoi syyskuussa 2000 ja päättyi 30.9.2002.

118 Ensinnäkin on todettava, että edellä 103 kohdassa mainituista syistä ei voida katsoa, että FEH:n ja FES:n väitetiedoksiantoon antamassa vastauksessa tekemät ilmoitukset ovat siksi, että niissä todetaan kyseessä olevan yrityksen lakanneen osallistumasta kartelliin ”syyskuussa 2000 tai suunnilleen tuolloin” järjestetyn japanilaisten jäsenten kokouksen jälkeen, ilmoituksen tekijöiden, tässä tapauksessa FEH:n, intressien vastaisia, ja että tällaisia ilmoituksia olisi siksi pitänyt pitää erityisen luotettavina.

119 Toiseksi on todettava, että komissio on arvioinut oikein FEH:n ja FES:n väitetiedoksiantoon antamassa vastauksessa tekemiä ilmoituksia, kun se totesi, että niiden luotettavuuteen vaikuttivat tietyt epäjohdonmukaisuudet, erityisesti siltä osin kuin oli kyse päivämäärästä, jolloin ensimmäinen kyseessä oleva yritys lakkasi osallistumasta kilpailusääntöjen rikkomiseen. Ilmoituksessa, jonka FEH ja FES tekivät väitetiedoksiantoon antamassaan vastauksessa sekä 21.11.2006 päivätyssä kirjeessään komissiolle (ks. edellä 19 ja 27 kohta) yhdessä yhden Fuji-konsernin työntekijän, toisin sanottuna Oz.:n kanssa, joka antoi FEH:n ja FES:n kanssa yhteisen ilmoituksen, joka on niiden väitetiedoksiantoon antaman vastauksen liitteenä, todetaan, että ensimmäinen kyseessä oleva yritys lakkasi osallistumasta kartelliin ”syyskuussa 2000 tai suunnilleen tuolloin” järjestetyn japanilaisten jäsenten kokouksen jälkeen, kun taas toinen Fuji-konsernin työntekijä, I. H., totesi ilmoituksessa, joka on saman vastauksen liitteenä, että japanilaisten jäsenten väliset kokoukset lakkasivat hieman sen jälkeen, kun Siemens lähti kartellista vuonna 1999. FEH ja FES myönsivät lisäksi kirjelmissään, että. I.H.:n ilmoitusta oli luettava varovasti siltä osin kuin kyse oli ensimmäisen kyseessä olevan yrityksen mahdollisesta osallistumisesta kartelliin, sillä I.H. oli tuolloin

lakannut edustamasta kyseistä yritystä japanilaisten jäsenten kokouksissa eikä hän siksi ollut enää tosiseikkojen välitön todistaja.

120 Kuten komissio on lisäksi aivan oikein todennut (ks. edellä 115 ja 116 kohta), on otettava huomioon, että mikään muista menettelyn kohteena olevista osapuolista, joiden kommentoitavaksi FEH:n ja FES:n ilmoitukset on toimitettu, ei ole vahvistanut, että ensimmäinen kyseessä oleva yritys olisi tosiasiallisesti lakannut osallistumasta kilpailusääntöjen rikkomiseen ja toteuttamasta kartellissa sovittuja järjestelyjä sen jälkeen, kun Siemens keskeytti osallistumisensa kartelliin vuonna 1999, tai ”syyskuussa 2000 tai suunnilleen tuolloin”.

121 Neljänneksi on todettava, että kun nyt käsiteltävän asian olosuhteissa kantajan väitteet, joiden mukaan ensimmäinen kyseessä oleva yritys on perustellusti luullut, että kartelli lakkasi syyskuussa 2000, eivät ole kovin uskottavia ja siksi riittäviä riidanalaisessa päätöksessä mainittujen asiakirjatodisteiden (ks. edellä 115 kohta) kumoamiseksi, kantaja ei ole onnistunut, kuten komissio on väittänyt, siteeraamaan tai toimittamaan kolmannen osapuolen ilmoitusta tai asiakirjatodistetta, josta ilmenee, että ensimmäinen kyseessä oleva yritys irtisanoutui julkisesti syyskuussa 2000 kartellista ja sen piirissä sovituista voimassa olevista järjestelyistä.

122 Kahteen tarjouspyyntömenettelyyn [luottamuksellinen] liittyvistä asiakirjoista, jotka on laadittu [luottamuksellinen] ja [luottamuksellinen], komissio väittää pääasiallisesti, että näihin asiakirjoihin ei voida vedota komissiota vastaan nyt käsiteltävässä asiassa, sillä FEH ja FES eivät ole esittäneet niitä hallinnollisen menettelyn aikana.

123 On siksi tutkittava ensiksi sitä, onko riidanalaiset asiakirjat hylättävä asiakirjoina, joihin ei voida vedota komissiota vastaan, sillä perusteella, että niitä ei ollut annettu komission tiedoksi hallinnollisen menettelyn aikana ja että ne esitettiin ensimmäistä kertaa unionin yleisessä tuomioistuimessa.

124 Tässä yhteydessä on muistettava, että kilpailuoikeutta ei voida tulkita siten, että siinä velvoitetaan hallinnollisessa menettelyssä kyseessä oleva toimija vastaamaan väitetiedoksiantoon, jonka komissio on sille osoittanut. Säännöissä, joissa määrätään yritysten oikeuksista ja velvollisuuksista kilpailuoikeudessa säännellyssä hallinnollisessa menettelyssä, tai missään yleisessä oikeusperiaatteessa ei velvoiteta kyseisiä yrityksiä muuhun kuin siihen, että ne antavat komissiolle tiedot, jotka tämä on niiltä pyytänyt asetuksen N:o 1/2003 18 artiklan nojalla. Tällainen velvollisuus, jolla ei ole oikeudellista perustaa, olisi lisäksi vaikea sovittaa yhteen puolustautumisoikeuksia koskevan periaatteen kanssa, sillä se tekisi yritykselle tai henkilölle, joka ei jostain syystä ole vastannut väitetiedoksiantoon, vaikeaksi nostaa kanteen tuomioistuimessa (ks. analogisesti asia T-30/89, Hilti v. komissio, tuomio 12.12.1991, Kok., s. II-1439, 37 ja 38 kohta). Vaikka komission päätöksen, jossa todetaan yrityksen rikkoneen kilpailuoikeutta ja määrätään tälle tällä perusteella sakko, lainmukaisuutta on arvioitava niiden tosiseikkojen ja oikeudellisten seikkojen perusteella, jotka olivat olemassa päätöksen tekemisajankohtana (asia T-241/01, Scandinavian Airlines System v. komissio, tuomio 18.7.2005, Kok., s. II-2917, 225 kohta), tästä ei seuraa, että kyseisen yrityksen on toimitettava komissiolle hallinnollisesta menettelystä alkaen kaikki seikat, joihin se haluaa vedota hallinnollisessa menettelyssä annetun päätöksen vastaisen unionin tuomioistuimessa nostettavan kumoamiskanteensa tueksi.

125 Tästä seuraa, että toisin kuin komissio väittää, FEH:n ja FES:n ei ollut esitettävä jo hallinnollisessa menettelyssä riidanalaisia asiakirjoja, jotta ne voisivat vedota niihin nyt käsiteltävässä asiassa.

126 Näin ollen on tutkittava pääasiallisesti sitä, osoittavatko, kuten kantaja väittää, kahteen tarjouspyyntömenettelyyn [luottamuksellinen] liittyvät asiakirjat, jotka on laadittu [luottamuksellinen] ja [luottamuksellinen], että ensimmäinen kyseessä oleva yritys lakkasi osallistumasta kartelliin ”syyskuussa 2000 tai suunnilleen tuolloin”, kun niissä todetaan, että kyseinen yritys sovelsi kyseisen ajankohdan jälkeen hintoja, jotka määrittyivät suoraan sen tuotantokulujen perusteella ja olivat huomattavasti alhaisempia kuin kartellin piirissä sovittujen järjestelyjen mukaiset hinnat.

127 Tässä yhteydessä on todettava, että FEH:n ja FES:n unionin yleiselle tuomioistuimelle toimittamat asiakirjat sekä niiden vastauksena unionin yleisen tuomioistuimen esittämiin kysymyksiin antamat lisäselitykset ovat pirstaleisia, epätäydellisiä ja hyvin vaikeasti ymmärrettäviä. Niistä ei mitenkään voi saada selvää kuvaa yhtäältä niistä olosuhteista, joissa neuvoteltiin tai sovittiin kaasueristeisiä kytkinlaitteita koskevista hankkeista ja yleisemmin kyseisistä sopimuksista, ja toisaalta nimenomaisista syistä, joiden vuoksi tehtiin mukautuksia hinta-arvioihin tai näihin joihinkin kaasueristeisiä kytkinlaitteita koskeviin hankkeisiin [luottamuksellinen] syyskuun 2000 jälkeen. Mikään näissä asiakirjoissa, vaikka ne ovat täysin yrityksen sisäisiä, ei osoita, että nämä mukautukset olivat tosiasiallisesti mahdollisia siksi, että ensimmäinen kyseessä oleva yritys katsoi, että sen ei enää tullut soveltaa kartellin sääntöjä ja noudattaa hintajärjestelyjä, joista oli sovittu kartellin piirissä.

128 Aivan päinvastoin kaasueristeisiä kytkinlaitteita koskevassa hankkeessa, joka liittyi sopimukseen [luottamuksellinen] [luottamuksellinen] ja johon ensimmäinen kyseessä oleva yritys osallistui ainoastaan useiden tarjouksen tehneiden yritysten, joista jotkin, kuten [luottamuksellinen] ja [luottamuksellinen] olivat kartellin jäseniä, alihankkijana, [luottamuksellinen] koskevista fakseista, joita lähetettiin FEH:n ja yhden sen tuolloisen yhteistyökumppanin välillä, on mahdollista ymmärtää, että uusi hinta-arvio seurasi ”teknisiä selvennyksiä” ja uusia asiakkaan kanssa [luottamuksellinen] käytyjä keskusteluja. Sen estämiseksi, että asiakkaan esittämien uusien vaatimusten noudattaminen johtaisi sen tarjouksen hinnan nousuun, joka etenkin yrityksen [luottamuksellinen] oli esitettävä, ensimmäisen kyseessä olevan yrityksen yhteistyökumppaniyritys on ilmoittanut alentaneensa kustannuksia voidakseen alentaa niin paljon

kuin mahdollista kaasueristeisiä kytkinlaitteita koskevan hankkeen hintaa. Tämä alentaminen saattoi olla yhteydessä kyseisen kaasueristeisiä kytkinlaitteita koskevan hankkeen komponenttien, kuten kokoojakiskon, muuttamiseen. Kantaja myöntää, että kokoojakiskot ovat laitteita, joiden tuottaminen on melko kallista ja joilla on vaikutuksia lopulliseen hintaan. Niiden käytön ja tämän käytön laajuuden määrittää yleensä asiakas eikä toimittaja. Käsin kirjoitetussa maininnassa, joka sisältyi Fuji-konsernin sisäiseen faksiin, [luottamuksellinen], todetaan kuitenkin seuraavaa kyseisestä kaasueristeisiä kytkinlaitteita koskevasta hankkeesta:

”Vaikuttaa siltä, että alennus on huomattava. Johtuuko se siitä, että meillä ei ole GIB:tä [gas insulated busbars/kaasueristeisiä kokoojakiskoja]?– –”

129 Kantaja väittää kyllä, että kaasueristeisten kokoojakiskojen käyttöä sekä käytön laajuutta tässä kaasueristeisiä kytkinlaitteita koskevassa hankkeessa ei muutettu hinta-arvion, joka annettiin [luottamuksellinen], ja hinta-arvion, joka annettiin [luottamuksellinen], välillä. Seikat, joihin kantaja vetoaa tältä osin, erityisesti tekninen piirros, joka tehtiin [luottamuksellinen], eli ennen teknisiä neuvotteluja asiakkaan kanssa [luottamuksellinen], eivät kuitenkaan mahdollista tämän arvioimista.

130 On joka tapauksessa todettava, että ellei katsota, että tiettyjen kartellin jäsenten välillä oli salajuoni muita jäseniä kohtaan, on epäuskottavaa, että ensimmäinen kyseessä oleva yritys pystyi tekemään yhteistyökumppanilleen, joka ei ollut riidanalaisen päätöksen mukaan kartellin jäsen, hinta-arvion, joka oli ilmeisellä tavalla kartellin piirissä sovitun ja edelleen voimassa olevan hinnan vastainen, ilman, että muut kartellin jäsenet, nimittäin [luottamuksellinen] ja [luottamuksellinen], joille tämä arvio todisteiden mukaan lähetettiin, olisivat reagoineet tähän ilmoittamalla ensimmäiselle

kyseessä olevalle yritykselle, että kartelli oli edelleen voimassa ja että sen sääntöjä oli noudatettava.

131 On tästä näkökulmasta todennäköisempää, että sopimukseen [luottamuksellinen] [luottamuksellinen] liittyneessä kaasueristeisiä kytkinlaitteita koskevassa hankkeessa järjestelyn piirissä sovittu ”hintataso” muutettiin alhaisemmaksi asiakkaan pyytämien teknisten muutosten tai kartelliin kuulumattomilta yrityksiltä tulevan kilpailupaineen huomioon ottamiseksi.

132 Asiakirja-aineiston asiakirjoista ilmenee, että hintajärjestelyjä voitiin tarkistaa asiakkaan pyynnöstä myöhemmin ilmenneiden teknisten muutosten huomioon ottamiseksi, kuten tapahtui [luottamuksellinen] kaasueristeisiä kytkinlaitteita koskevassa hankkeessa, jonka viitenumero oli [luottamuksellinen]. Kartellin osapuolten yhteinen toiminta, joka kohdistui ulkopuoliseen kilpailuun, ulottui niin pitkälle, että jos kaasueristeisiä kytkinlaitteita koskevaa hanketta, jonka osalta kartellin jäsenet olivat osoittaneet kiinnostuksensa ja johon oli kohdistunut ”hintatasoa” koskeva järjestely, uhkasi voimakas hintakilpailu kartellin ulkopuolelta, kartellin jäsenten oli kamppailtava yhdessä ulkoista kilpailijaa vastaan ja päätettävä poikkeuksellisesti hinnan alennuksesta kilpailun estämiseksi. Asiakirja-aineiston asiakirjoista ilmenee, että huomattava alennus suhteessa ”hintatasoon” toteutettiin siksi [luottamuksellinen] kaasueristeisiä kytkinlaitteita koskevissa hankkeissa, joiden viitenumerot olivat [luottamuksellinen] ja [luottamuksellinen], ja [luottamuksellinen] kaasueristeisiä kytkinlaitteita koskevassa hankkeessa, jonka viitenumero oli [luottamuksellinen] ja joka koski niin ikään [luottamuksellinen] liittyviä sopimuksia. Samoista asiakirja-aineiston seikoista ilmenee, että hintojen järjestelystä keskusteltiin uudelleen sen paineen vuoksi, joka seurasi kilpailijoista [luottamuksellinen] kaasueristeisiä kytkinlaitteita koskevassa hankkeessa, jonka viitenumero oli [luottamuksellinen] ja joka koski niin ikään [luottamuksellinen] liittyvää sopimusta. Lopuksi on todettava, että riidanalaisen päätöksen 169 perustelukappaleesta ilmenee, että komission asiakirja-aineistoon sisältyy todisteita, joiden mukaan silloin, kun Siemens keskeytti väliaikaisesti osallistumisensa kartelliin, toisin

sanottuna kyseisenä ajanjaksona, ”kartelli yritti tietyn aikaa rangaista sitä sen poisvetäytymisestä kilpailemalla sen kanssa maailmanlaajuisesti tietyissä [kaasueristeisiä kytkinlaitteita koskevissa] hankkeissa ”.

133 Tällaista kartellin puolustautumismekanismia ulkoista kilpailua vastaan on siksi voitu soveltaa sekä kaasueristeisiä kytkinlaitteita koskevaan hankkeeseen liittyvässä sopimuksessa [luottamuksellinen] [luottamuksellinen], jonka osalta ensimmäinen kyseessä oleva yritys ja siksi [luottamuksellinen] ja [luottamuksellinen] eivät ole kuitenkaan vaikuttaneet menestyneen, sekä [luottamuksellinen] liittyvässä sopimuksessa [luottamuksellinen] [luottamuksellinen], jonka yhteydessä kantaja on väittänyt, että ensimmäinen kyseessä oleva yritys teki tarjouksen kahdesta kaasueristeisiä kytkinlaitteita koskevasta hankkeesta hintaan, joka vastasi [luottamuksellinen] prosenttia ”hintatasosta”, joka seurasi kartellin piirissä [luottamuksellinen] sovitusta järjestelystä, ja että tämä yritys lopulta voitti tarjouskilpailun.

134 On myös mahdollista, että kuten komissio on väittänyt, tiettyjen kaasueristeisiä kytkinlaitteita koskevien hankkeiden yhteydessä kartellin jäsenet ja nyt käsiteltävässä asiassa ensimmäinen kyseessä oleva yritys ovat toimineet salassa omien etujensa edistämiseksi vastoin muiden kartellin jäsenten intressejä ja kartellin yhteistä intressiä.

135 FEH:n ja FES:n toimittamiin asiakirjoihin ei kuitenkaan sisälly mitään tietoja eikä niiden tueksi ole esitetty muita seikkoja, joista voitaisiin päätellä, että kaasueristeisiä kytkinlaitteita koskevien hankkeiden hintojen alennukset [luottamuksellinen] ja [luottamuksellinen], jotka ensimmäinen kyseessä oleva yritys toteutti kahden [luottamuksellinen] liittyvän tarjouskilpailumenettelyn yhteydessä, olisivat olleet merkki tai seuraus siitä, että kyseinen yritys irtisanoutui julkisesti syyskuussa 2000 kartellista ja sen piirissä sovituista järjestelyistä. Vaikka voitaisiin katsoa, että näitä asiakirjoja voidaan lukea siten, että ensimmäinen kyseessä oleva yritys ei syyskuun 2000 jälkeen jättänyt tarjouksia tarjouspyyntöihin kartellin piirissä sovittujen järjestelyjen mukaisesti, tämän perusteella ei kuitenkaan voida päätellä, että se lakkasi samana ajankohtana osallistumasta kartelliin.

136 Tästä seuraa, että kahteen tarjouspyyntömenettelyyn liittyvillä asiakirjoilla, jotka koskevat [luottamuksellinen] ja jotka laadittiin [luottamuksellinen] ja [luottamuksellinen], ei ole sellaisenaan riittävää todistusarvoa, jotta niiden perusteella voitaisiin osoittaa ensimmäisen kyseessä olevan yrityksen lopettaneen täysin osallistumisensa kartellin toimintaan syyskuun 2000 jälkeen.

137 Edellä tehdystä analyysistä seuraa, että kantaja ei ole esittänyt sellaisia seikkoja, joilla olisi riittävä näyttöarvo, tai sellaista vaihtoehtoista vakuuttavaa selitystä, jolla voitaisiin kumota riidanalaisessa päätöksessä mainitut asiakirjatodisteet, joista ilmenee ensimmäisen kyseessä olevan yrityksen jatkaneen osallistumista kilpailusääntöjen rikkomiseen ajanjaksona, joka alkoi syyskuussa 2000 ja päättyi 30.9.2002.

138 Näin ollen on katsottava, että komissio on osoittanut edellä 84–91 kohdassa mainittujen sääntöjen, jotka koskevat sen osoittamista, että yritys on osallistunut EY 81 artiklan ja ETA-sopimuksen 53 artiklan rikkomiseen, mukaisesti ja syyllistymättä ilmeisiin arviointivirheisiin, joita sen väitettiin tehneen nyt käsiteltävässä asiassa, että ensimmäinen kyseessä oleva yritys jatkoi ajanjaksona, joka alkoi syyskuussa 2000 ja päättyi 30.9.2002, osallistumistaan kilpailusääntöjen rikkomiseen, joka sinällään jatkui. Kantajalla ei siksi ole perusteita väittää, että komissio on loukannut yleisiä oikeusperiaatteita, kuten oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä koskevaa oikeutta, syyttömyysolettamaa koskevaa periaatetta ja in dubio pro reo -periaatetta, kun se katsoi, että ensimmäinen kyseessä oleva yritys jatkoi osallistumistaan kilpailusääntöjen rikkomiseen ajanjaksona, joka alkoi syyskuussa 2000 ja päättyi 30.9.2002.

139 Kaikki edellä esitetty huomioon ottaen ensimmäinen ja toinen kanneperuste on hylättävä.

Kolmas kanneperuste, jonka mukaan komissio loukkasi yhdenmukaista kohtelua koskevaa periaatetta, kun se päätteli FEH:n jatkaneen osallistumista kilpailusääntöjen rikkomiseen ”vuoden 2000 syyskuussa tai suunnilleen tuolloin” järjestetyn japanilaisten jäsenten kokouksen jälkeen

Asianosaisten lausumat

140 Kantaja väittää kolmannessa kanneperusteessaan pääasiallisesti, että komissio loukkasi usealla tapaa yhdenvertaista kohtelua koskevaa periaatetta, kun se totesi, että ensimmäinen kyseessä oleva yritys jatkoi osallistumista kilpailusääntöjen rikkomiseen ”syyskuussa 2000 tai suunnilleen tuolloin” järjestetyn japanilaisten jäsenten kokouksen jälkeen. Kantaja väittää ensinnäkin, että komissio kohteli ensimmäistä kyseessä olevaa yritystä eri tavalla kuin Siemensiä, Hitachia, VA Techiä ja Schneideria, kun se ollessaan kykenemätön osoittamaan täsmällisesti päivämäärää, jona ensimmäinen kyseessä oleva yritys lakkasi osallistumasta rikkomiseen, oletti, että kyseinen yritys jatkoi osallistumista kyseiseen rikkomiseen, vaikka useat asiakirja-aineistoon sisältyvät epäsuorat todisteet tukivat näiden yritysten ilmoituksia. Komissio on toiseksi kohdellut ensimmäistä kyseessä olevaa yritystä eri tavalla kuin Siemensiä, Hitachia, VA Techiä ja Schneideria, kun se oletti riidanalaisen päätöksen 378 perustelukappaleessa, että sillä perusteella, että ensimmäinen kyseessä oleva yritys oli osapuolena kaasueristeisiä kytkinlaitteita koskeviin hankkeisiin liittyvissä sopimuksissa, joita jatkettiin syyskuun 2000 jälkeen, se jatkoi osallistumista kyseiseen rikkomiseen. Kantaja väittää kolmanneksi, että komissio kohteli ensimmäistä kyseessä olevaa yritystä eri tavalla kuin VA Techiä ja Schneideria, kun se oletti riidanalaisen päätöksen 377 perustelukappaleessa, että kyseinen yritys jatkoi osallistumista kilpailusääntöjen rikkomiseen, koska se ei irtisanoutunut julkisesti kartellista syyskuun 2000 jälkeen.

141 Komissio kiistää yhdenvertaista kohtelua koskevan periaatteen väitetyn loukkaamisen ja vaatii, että kolmas kanneperuste hylätään perusteettomana.

Unionin yleisen tuomioistuimen arviointi asiasta

142 Vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan yhdenvertaisuusperiaatetta loukataan ainoastaan, jos toisiinsa rinnastettavissa olevia tilanteita kohdellaan eri tavalla tai jos erilaisia tilanteita kohdellaan samalla tavalla, ellei tällaista eroa voida objektiivisesti perustella (asia C-76/06 P, Britannia Alloys & Chemicals v. komissio, tuomio 7.6.2007, Kok., s. I-4405, 40 kohta ja asia T-311/94, BPB de Eendracht v. komissio, tuomio 14.5.1998, Kok., s. II-1129, 309 kohta).

143 Komission mukaan ensimmäisen kyseessä olevan yrityksen tilanteen ja Siemensin, Hitachin, VA Techin ja Schneiderin tilanteen välillä on ero, koska toisin kuin Siemensin, Hitachi-konsernin yhtiöiden, VA Tech -konsernin ja Schneiderin erilaisten ilmoitusten, joiden mukaan ne jättivät kartellin tiettynä ajanjaksona, tueksi, FEH:n ja FES:n ilmoituksen, jonka mukaan ensimmäinen kyseessä oleva yritys lakkasi osallistumasta kartelliin ”syyskuussa 2000 tai suunnilleen tuolloin”, tueksi ei ole esitetty luotettavia todisteita, kuten muiden kartellin jäsenten yhtäpitäviä ilmoituksia tai asiakirjatodisteita.

144 Kuten edellä 113–137 kohdassa on jo todettu, nyt esillä olevassa asiassa ei ole osoitettu, että ensimmäinen kyseessä oleva yritys lakkasi soveltamasta sopimuksia, jotka liittyivät kahdeksaan kaasueristeisiä kytkinlaitteita koskevaan hankkeeseen ja joiden viitenumerot olivat [luottamuksellinen] ja jotka pysyivät voimassa syyskuun 2000 jälkeen, ja että FEH ja FES eivät olisi ryhtyneet mihinkään toimiin järjestelylehtisen, jonka ne itse ilmoittivat väitetiedoksiantoon antamassaan vastauksessa saaneensa 28.9.2000, seurauksena sillä perusteella, että näiden sopimusten soveltuvuus ensimmäiseen kyseessä olevaan yritykseen oli päättynyt sen jälkeen, kun se lakkasi osallistumista kartelliin ”syyskuussa 2000 tai suunnilleen tuolloin” järjestetyn japanilaisten jäsenten kokouksen jälkeen. Asia on toisin Siemensin, Hitachi-konsernin yhtiöiden, VA Tech -konsernin yhtiöiden ja Schneiderin ilmoitusten yhteydessä, sillä

niiden kaikkien tueksi on esitetty luotettavia todisteita, kuten riidanalaisen päätöksen 186–189 perustelukappaleesta ilmenee. Komissio saattoi näin ollen todeta näiden yritysten jättäneen kartellin tiettynä päivänä, mikä tarkoitti sitä, että ne lakkasivat tämän jälkeen soveltamasta vielä voimassa olevia järjestelyjä tai ryhtymästä toimeen saamiensa järjestelylehtisten perusteella. Riidanalaisen päätöksen 169 perustelukappaleesta ilmenee, että silloin, kun Siemens keskeytti väliaikaisesti osallistumisensa kartelliin, kartellin jäsenet alkoivat kilpailla sen kanssa maailmanlaajuisesti tietyistä kaasueristeisiä kytkinlaitteita koskevista hankkeista (ks. edellä 132 kohta).

145 Kuten muiden kartellin jäsenten ilmoituksista lisäksi ilmenee, ne olivat tietoisia siitä, että Siemens, Hitachi, VA Tech ja Schneider jättivät kartellin tiettynä päivänä ja ajanjaksona, mutta näistä samoista ilmoituksista ei kuitenkaan millään tavalla ilmene, että kartellin muut jäsenet olisivat myöskin uskoneet, että ensimmäinen kyseessä oleva yritys oli lakannut osallistumasta kilpailusääntöjen rikkomiseen ”syyskuussa 2000 tai suunnilleen tuolloin” järjestetyn japanilaisten jäsenten kokouksen jälkeen.

146 Yhtäältä Siemensin, Hitachin, VA Techin ja Schneiderin tilanteen ja toisaalta ensimmäisen kyseessä olevan yrityksen tilanteen, sellaisena kuin komissio on sen osoittanut riidanalaisessa päätöksessä, välisen eron perusteella voidaan perustella mainittu erilainen kohtelu näiden yritysten välillä siltä osin kuin on kyse niiden mahdollisesta kilpailusääntöjen rikkomiseen osallistumisen lopettamispäivämäärästä.

147 Tästä seuraa, että myös kolmas peruste on hylättävä.

Neljäs kanneperuste, joka koskee ilmeistä arviointivirhettä komission johtopäätöksessä, jonka mukaan FES jatkoi osallistumista kilpailusääntöjen rikkomiseen ajanjaksona, joka alkoi 15.4.1988 ja päättyi 11.5.2004

Asianosaisten lausumat

148 Kantaja huomauttaa neljännen kanneperusteen yhteydessä, että riidanalaisen päätöksen 1 artiklan h alakohta sekä sen 2 artiklan d ja f alakohta on kumottava siltä osin kuin niissä katsotaan FES:n olevan solidaarisesti vastuussa määrättyjen sakkojen maksamisesta, sillä ne perustuvat sellaiseen käsiteltävän asian tosiseikkoihin kohdistuvaan ilmeisen virheelliseen arviointiin, jonka mukaan FES olisi osallistunut kilpailusääntöjen rikkomiseen ajanjaksona, joka alkoi 15.4.1988 ja päättyi 11.5.2004. Kantaja väittää yhtäältä, että ensimmäinen kyseessä oleva yritys ei osallistunut kilpailusääntöjen rikkomiseen ajanjaksona, joka alkoi syyskuussa 2000 ja päättyi 30.9.2002, ja että FES johti itse kyseistä yritystä ainoastaan 1.7.2001 ja 30.9.2002 välisenä aikana, eli ajanjaksona, jolloin kyseinen yritys ei osallistunut kilpailusääntöjen rikkomiseen. Kantaja riitauttaa toisaalta sen, että FES olisi johtanut välillisesti JAEPS:n kautta toista kyseessä olevaa yritystä 1.10.2002 ja 11.5.2004 välisenä aikana. Lopuksi kantaja väittää, että ainoastaan FEH tai JAEPS, jotka johtivat ensimmäistä kyseessä olevaa yritystä ja/tai toista kyseessä olevaa yritystä koko tai osan ajanjaksosta, joka alkoi 15.4.1988 ja päättyi 11.5.2004, voivat olla vastuussa sillä perusteella, että nämä yritykset osallistuivat kilpailusääntöjen rikkomiseen.

149 Komissio vaatii, että neljäs kanneperuste jätetään tutkimatta, sillä se perustuu väitteeseen, jota FEH ja FES eivät esittäneet hallinnollisen menettelyn aikana ja jonka mukaan FES ei ollut ennen 1.7.2001 osallisena Fuji-konsernin kaasueristeisiä kytkinlaitteita koskevassa toiminnassa. FEH ja FES myösivät lisäksi nimenomaisesti väitetiedoksiantoon antamassaan vastauksessa FES:n yksilöllisen vastuun, joka perustui siihen, että ensimmäinen kyseessä oleva yritys osallistui kilpailusääntöjen rikkomiseen

ajanjaksona, joka alkoi 15.4.1988 ja päättyi syyskuussa 2000, joten ne eivät voineet peruuttaa tätä tunnustusta nyt käsiteltävässä asiassa. Kanneperuste on komission mukaan joka tapauksessa sekä oikeudellisesti että tosiasiallisesti perusteeton.

150 Kantaja vaatii, että komission esittämä oikeudenkäyntiväite jätetään tutkimatta, sillä FEH ja FES osoittivat selvästi, elleivät väitetiedoksiantoon antamassaan vastauksessa, niin ainakin niiden 4.10.2004 esitetyssä vastauksessa tietojensaantipyyntöön (ks. edellä 15 kohta) ja erityisesti tietyissä tähän vastaukseen liitetyissä todisteissa, että FES ei ollut ennen 1.7.2001 osallisena Fuji-konsernin kaasueristeisiä kytkinlaitteita koskevaan toimintaan.

Unionin yleisen tuomioistuimen arviointi asiasta

151 Riidanalaisen päätöksen 1 artiklan h alakohdasta ilmenee, että FES:n katsottiin olevan yksilöllisesti vastuussa kyseisten yritysten osallistumisesta kilpailusääntöjen rikkomiseen ajanjaksona, joka alkoi 15.4.1988 ja päättyi 11.5.2004. Komissio määräsi sen tästä syystä riidanalaisen päätöksen 2 artiklan d ja f alakohdassa maksamaan 2 400 000 euron suuruisen sakon solidaarisesti FEH:n kanssa ja 1 350 000 euron suuruisen sakon solidaarisesti FEH:n, JAEPS:n ja Hitachin kanssa.

152 Riidanalaisen päätöksen 379 ja 380 perustelukappaleesta, joissa viitataan riidanalaisen päätöksen 334, 373 ja 385–402 perustelukappaleeseen, ilmenee niin ikään, että komissio katsoi FES:n ja FEH:n olevan solidaarisesti vastuussa ensimmäisen kyseessä olevan yrityksen osallistumisesta kilpailusääntöjen rikkomiseen ajanjaksona, joka alkoi 15.4.1988 ja päättyi 30.9.2002, ja että se katsoi FES:n, FEH:n, JAEPS:n ja Hitachin

olevan solidaarisesti vastuussa toisen kyseessä olevan yrityksen osallistumisesta kilpailusääntöjen rikkomiseen ajanjaksona, joka alkoi 1.10.2002 ja päättyi 11.5.2004.

153 Edellä 59 kohdassa mainitun oikeuskäytännön mukaan henkilöiden, joiden komissio katsoo olleen yksilöllisesti vastuussa yhden ja saman yrityksen rikkomuksesta sillä perusteella, että he johtivat välittömästi yritystä rikkomishetkellä tai käyttivät ratkaisevaa vaikutusvaltaa tämän yrityksen johdossa oleviin henkilöihin ja päättivät näin ollen sen markkinakäyttäytymisestä, voidaan katsoa olevan solidaarisessa vastuussa tästä rikkomuksesta.

154 Riidanalaisen päätöksen 334, 373 ja 385–402 perustelukappaleesta, luettuna yhdessä päätöksen 32 ja 33 perustelukappaleen kanssa, ilmenee, että komissio arvioi yhtäältä, että FES ja FEH johtivat välittömästi 15.4.1988 ja 11.5.2004 välisenä aikana ensimmäistä kyseessä olevaa yritystä, joka oli osallistunut kilpailusääntöjen rikkomiseen koko sellaisen ajanjakson ajan, joka alkoi 15.4.1988 ja päättyi 11.5.2004, ja toisaalta että JAEPS johti välittömästi ja FES, FEH ja Hitachi tämän yhteisyrityksen kautta välillisesti toista kyseessä olevaa yritystä, joka oli osallistunut kilpailusääntöjen rikkomiseen 1.10.2002 ja 11.5.2004 välisenä aikana, tuona samaisena ajanjaksona.

155 Koska kantajan neljännen kanneperusteen yhteydessä esittämä toinen väite on päällekkäinen viidennen kanneperusteen kanssa, joka perustuu pääasiallisesti ilmeisiin arviointivirheisiin tai oikeudellisiin virheisiin, jotka liittyvät komission päätelmään, jonka mukaan FEH:n ja FES:n on katsottava JAEPS:n emoyhtiöinä olevan yksilöllisesti ja solidaarisesti vastuussa toisen kyseessä olevan yrityksen osallistumisesta kilpailusääntöjen rikkomiseen, niitä on käsiteltävä yhdessä ja siksi kyseisen toisen väitteen tarkastelu on yhdistettävä viidennen kanneperusteen käsittelyyn (ks. jäljempänä 175 kohta ja sitä seuraavat kohdat).

156 Kantajan tämän kanneperusteen yhteydessä esittämän ensimmäisen väitteen yhteydessä on tutkittava, perustuvatko riidanalaisen päätöksen 1 artiklan h alakohta ja 2 artiklan d alakohta nyt käsiteltävän asian tosiseikkojen ilmeisen virheelliseen arviointiin, kun tämän arvion mukaan FES:n voitiin katsoa olevan yksilöllisesti vastuussa ensimmäisen kyseessä olevan yrityksen osallistumisesta kilpailusääntöjen rikkomiseen ajanjaksona, joka alkoi 15.4.1988 ja päättyi 30.9.2002, jolloin riidanalaisen päätöksen sanamuodon mukaan Fuji-konsernin kaasueristeisiä kytkinlaitteita koskeva toiminta siirrettiin JAEPS:lle (ks. edellä 7 kohta), sillä perusteella, että FES johti kyseistä yritystä tuona ajanjaksona.

157 Ensiksi on tutkittava, onko, kuten komissio väittää, olemassa esteitä ottaa tutkittavaksi kantajan väitettä, jossa riitautetaan ensimmäistä kertaa unionin yleisessä tuomioistuimessa riidanalaisessa päätöksessä todettu FES:n vastuu, joka perustui siihen, että ensimmäinen kyseessä oleva yritys osallistui kilpailusääntöjen rikkomiseen 15.4.1988 alkaneena ja 30.9.2002 päättyneenä ajanjaksona, kun tämä vastuu todettiin myös FEH:lle ja FES:lle osoitetussa väitetiedoksiannosssa, ja kun tämän väitteen yhteydessä tukeudutaan unionin yleisessä tuomioistuimessa seikkoihin, jotka FEH ja FES ovat nimenomaisesti tunnustaneet hallinnollisen menettelyn aikana.

158 Kuten edellä 124 kohdassa on todettu, sääntöjä, joissa määrätään yritysten oikeuksista ja velvollisuuksista kilpailuoikeudessa säännellyssä hallinnollisessa menettelyssä, ei voida tulkita siten, että niissä velvoitetaan fyysinen henkilö tai oikeushenkilö olemaan hallinnollisessa menettelyssä yhteistyössä komission kanssa ja vastauksena komission osoittamaan väitetiedoksiantoon muotoilemaan hallinnollisesta menettelystä alkaen kaikki väitteet, joihin halutaan vedota hallinnollisessa menettelyssä annetun päätöksen vastaisen kumoamiskanteen, joka nostetaan unionin tuomioistuimessa, tueksi. Oikeuskäytännöllä, johon komissio on viitannut, ei voida kyseenalaistaa tätä näkökulmaa. Edellä 84 kohdassa mainitussa asiassa Aalborg Portland ym. vastaan komissio annetussa tuomiossa nimittäin hyväksyttiin, että unionin tuomioistuimella oli oikeus arvioida sen perusteltavuutta, että riidanalaisessa päätöksessä oli luettu kilpailusääntöjen rikkominen sellaisen yhtiön syyksi, joka ei ollut riitauttanut tätä syyksilukemista

hallinnollisen menettelyn aikana, ja tämä viimeksi mainittu seikka otettiin huomioon ainoastaan komissiolla kyseisessä asiassa olleen perusteluvelvollisuuden laajuuden arvioimiseksi (edellä 84 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Aalborg Portland ym. v. komissio, tuomion 346–361 kohta ja edellä 88 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat, Cimenteries CBR ym. v. komissio, tuomion 1335 ja 1336 kohta).

159 Kun kyseessä oleva yritys päättää vapaaehtoisesti tehdä yhteistyötä ja nimenomaisesti tai implisiittisesti myöntää hallinnollisessa menettelyssä joitakin tosiseikkoja tai oikeudellisia seikkoja, joiden perusteella kyseisen yrityksen voidaan katsoa olevan vastuussa rikkomisesta, tämä ei voi kuitenkaan rajoittaa sitä oikeutta nostaa kanne unionin yleisessä tuomioistuimessa, joka yrityksellä on EY 230 artiklan neljännen kohdan nojalla (ks. vastaavasti edellä 41 kohdassa mainittu asia Knauf Gips v. komissio, tuomion 89 ja 90 kohta). Tätä varten nimenomaisesti säädetyn oikeudellisen perustan puuttuessa tällainen rajoitus on vastoin laillisuusperiaatetta ja puolustautumisoikeuksien kunnioittamisen periaatetta, jotka ovat perustavanlaatuisia periaatteita (edellä 41 kohdassa mainittu asia Knauf Gips v. komissio, tuomion 91 kohta). On lisäksi korostettava, että todellinen oikeus muutoksenhakuun ja oikeus saada asiansa käsitellyksi puolueettomassa tuomioistuimessa on taattu Euroopan unionin perusoikeuskirjan 47 artiklassa ja että kyseisen perusoikeuskirjan 52 artiklan 1 kohdan mukaan perusoikeuskirjassa tunnustettujen oikeuksien ja vapauksien käyttämistä voidaan rajoittaa ainoastaan lailla (ks. edellä 41 kohdassa mainittu asia Knauf Gips v. komissio, tuomion 91 kohta).

160 Edellä 158 ja 159 kohdassa mainittujen oikeussääntöjen perusteella komission oikeudenkäyntiväite on näin ollen hylättävä.

161 Kantaja ei riitauta nyt käsiteltävässä asiassa ensimmäisen kyseessä olevan yrityksen osallistumista kilpailusääntöjen rikkomiseen ajanjaksona, joka alkoi 15.4.1988 ja päättyi vuoden 2000 syyskuussa. Lisäksi kuten edellä 138 kohdassa on todettu, komissio oli oikeassa päättäessään riidanalaisessa päätöksessä, että ensimmäinen kyseessä oleva yritys osallistui kilpailusääntöjen rikkomiseen koko ajanjakson, joka alkoi syyskuussa 2000 ja päättyi 30.9.2002. Tästä seuraa, että kantajalla ei ole perusteita väittää

neljännen kanneperusteen yhteydessä esitetyssä ensimmäisessä väitteessä, että riidanalaiseen päätökseen liittyy tältä osin ilmeinen arviointivirhe.

162 Siltä osin kuin kantaja riitauttaa komission arvion, jonka mukaan FES:n voitiin katsoa olevan yksilöllisesti vastuussa ensimmäisen kyseessä olevan yrityksen osallistumisesta kilpailusääntöjen rikkomiseen ajanjaksona, joka alkoi 15.4.1988 ja päättyi 30.6.2001, sillä perusteella, että se johti kyseistä yritystä kyseisenä ajanjaksona, on muistettava yhtäältä ensin, että päätöksessä, joka on sen adressaatille vastainen, on ilmaistava sen perustelut siten, että tuomioistuin voi niiden perusteella tosiasiassa tutkia päätöksen laillisuuden ja että päätöksen adressaatti saa tarvittavat tiedot arvioidakseen, onko päätös asaianmukainen ja toisaalta, että tällaisten perustelujen riittävyyttä on arvioitava käsiteltävään asiaan liittyvien olosuhteiden, etenkin toimenpiteen sisällön, mainittujen syiden luonteen ja intressin, joka päätöksen adressaatilla voi olla selvitysten saamiseksi, perusteella (asia T-38/92, AWS Benelux v. komissio, tuomio 28.4.1994, Kok., s. II-211, 26 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen). Jotta perustelut ovat riittävät täyttämään edellä mainitun tarkoituksen, niissä on selkeästi ja yksiselitteisesti ilmaistava riitautetun toimenpiteen toteuttaneen unionin toimielimen päättely (em. asia AWS Benelux v. komissio, tuomion 26 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen). Lisäksi on todettava, että jos – kuten tässä tapauksessa – EY 81 tai ETA-sopimuksen 53 artiklan soveltamispäätös koskee useaa adressaattia ja vastuun kohdistaminen kilpailusääntöjen rikkomisesta aiheuttaa ongelmia, päätöksessä on oltava riittävät perustelut kunkin adressaatin osalta, erityisesti niiden osalta, joiden on päätöksen sanamuodon mukaan kannettava vastuu kyseisestä kilpailusääntöjen rikkomisesta (ks. em. asia AWS Benelux v. komissio, tuomion 26 kohta).

163 Se seikka, että kantaja on vedonnut nyt käsiteltävässä asiassa asiakysymystä koskevaan perusteeseen, joka liittyy ilmeiseen arviointivirheeseen, eikä perustelujen puuttumiseen tai niiden riittämättömyyteen eli perusteeseen, joka koskee EY 230 artiklassa (josta on tullut SEUT 263 artikla) tarkoitettujen olennaisten menettelymääräysten rikkomista, ei estä unionin tuomioistuimia käsittelemästä tällaista perustetta omasta aloitteestaan, koska sitä on pidettävä oikeusjärjestyksen perusteisiin kuuluvana perusteena, jonka unionin tuomioistuimet voivat ottaa tai niiden pitää ottaa huomioon omasta aloitteesta (asia C-89/08 P, komissio v. Irlanti ym., tuomio 2.12.2009, Kok.,

s. I-11245, 54 kohta) sillä edellytyksellä, että kontradiktorista periaatetta noudatetaan (em. asia komissio v. Irlanti, tuomion 54 kohta).

164 Komissio on nyt käsiteltävässä asiassa ainoastaan todennut riidanalaisen päätöksen 32 perustelukappaleessa, esittämättä muita täsmennyksiä, että muun muassa FES johti Fuji-konsernin kaasueristeisiä kytkinlaitteita koskevaa toimintaa, minkä vuoksi, kuten kyseisen päätöksen 373 ja 379 perustelukappaleesta ilmenee, FES:n katsottiin kyseisen päätöksen 1 artiklan h alakohdassa olevan vastuussa rikkomisesta ajanjaksona, joka alkoi 15.4.1988 ja päättyi 30.9.2002. Kantaja tai unionin yleinen tuomioistuin eivät voi päätellä riidanalaisesta päätöksestä, mihin tosiseikkoihin tai oikeudellisiin seikkoihin komissio tukeutui, kun se päätti, että muun muassa FES harjoitti Fuji-konsernin kaasueristeisiä kytkinlaitteita koskevaa toimintaa 15.4.1988 ja 30.6.2001 välisenä aikana ja että tämän voitiin tällä perusteella katsoa olevan vastuussa kilpailusääntöjen rikkomisesta samana ajanjaksona.

165 Komissio selitti unionin tuomioistuimen esittämään kysymykseen antamassaan vastauksessa (edellä 41 kohta) sitä, että riidanalaisesta päätöksestä puuttui tältä osin täsmennykset, sillä, että FEH ja FES myönsivät nimenomaisesti väitetiedoksiantoon antamassaan vastauksessa FES:lle kuuluvan vastuun kilpailusääntöjen rikkomisesta. Tätä selitystä ei kuitenkaan voida hyväksyä. Komissio kyllä mainitsi riidanalaisen päätöksen 374 perustelukappaleessa, kun se esitti ”Fujin esittämiä väitteitä”, että ”Fuji myönsi osallistuneensa väitetiedoksiannossa kuvailtuun kartelliin vuoden 1988 ja syyskuun 2000 välisenä aikana muttei tämän jälkeen”. Ainoastaan tästä maininnasta ei kuitenkaan voida päätellä selvästi ja yksiselitteisesti, että komissio aikoi perustaa arvionsa, jonka mukaan FES johti Fuji-konsernin kaasueristeisiä kytkinlaitteita koskevaa toimintaa ajanjaksona, joka alkoi vuonna 1988 ja päättyi 30.6.2002, minkä perusteella sen voitiin katsoa olevan vastuussa rikkomisesta, pelkille FES:n ja FES:n hallinnollisen menettelyn aikana esittämille väitteille. Etenkin riidanalaisen päätöksen 32, 373 ja 379 perustelukappaleisiin ei sisälly mitään viitteitä FEH:n ja FES:n väitteisiin, jotka mainittiin saman päätöksen 374 perustelukappaleessa. Niihin ei etenkään sisälly mitään seikkoja, joiden perusteella kantaja ja unionin yleinen tuomioistuin voisivat ymmärtää syyt, joiden perusteella komissio tulkitsi FEH:n ja FES:n väitteitä siten, että FES myönsi johtaneensa Fuji-konsernin kaasueristeisiä kytkinlaitteita koskevaa toimintaa 15.4.1988 ja 30.6.2001 välisenä aikana ja sen voitiin tällä perusteella katsoa

olevan vastuussa kilpailusääntöjen rikkomisesta samaisena ajanjaksona. Tällainen seikka olisi erityisen tarpeellinen nyt käsiteltävässä asiassa, koska komission tulkinta oli ristiriidassa niiden tietojen kanssa, jotka FEH ja FES olivat toimittaneet sille niiden 4.10.2004 esitetyssä vastauksessa tietojensaantipyyntöön (edellä 15 kohta). Tämän tietojensaantipyynnön ja etenkin sen liitteen D, joka koski erityisesti vastaamista komission pyyntöihin Fuji-konsernin kaasueristeisiä kytkinlaitteita koskevaa toimintaa johtaneista oikeudellisista yksiköistä, tarkasta tarkastelusta ilmenee, että ennen 1.7.2001 tällaista toimintaa harjoittaneita oikeudellisia yksiköitä olivat FEH ja sen täysin omistamat kaksi tytäryhtiötä, toisin sanottuna Fuji Electric Corp. of America (FECOA) ja Fuji Electric International Corp. (FEIC).

166 Riidanalaiselta päätökseltä edellytettiin lisäksi tarkempia selvityksiä, koska FEH:n ja FES:n väitteistä esitetty komission tulkinta ei ollut sellainen, jossa olisi selitetty kilpailusääntöjen vastuun kohdistamista FES:lle koko ajanjaksolta, joka alkoi 15.4.1988 ja päättyi 30.6.2001. Komission väittämän vastuun myöntäminen nimittäin kattaa ajanjakson syyskuuhun 2000 saakka mutta ei tämän jälkeen.

167 Siitä, että komissio väittää riidanalaisen päätöksen olevan joka tapauksessa perusteltu sillä perusteella, että kantaja myönsi, että FES:lle siirrettiin tiettyjä Fuji-konsernin kaasueristeisiä kytkinlaitteita koskevia toiminnan osia 1.7.2001 ja että kun FES näin ollen seurasi FEH:ta tai tämän täysin omistamia tytäryhtiöitä taloudellisesti, sille siirrettiin asiassa Aalborg ym. vastaan komissio annetun tuomion (edellä 84 kohdassa mainittu asia, tuomion 346–360 kohta) mukaisen oikeuskäytännön mukaisesti vastuu, joka näille kuului, koska ensimmäinen kyseessä oleva yritys osallistui kilpailusääntöjen rikkomiseen muun muassa ajanjaksona, joka alkoi 15.4.1988 ja päättyi 30.6.2001, on lisäksi todettava, että SEUT 263 artiklan (ent. EY 230 artikla) nojalla unionin yleisen tuomioistuimen on tutkittava riidanalaisen päätöksen laillisuus ainoastaan tähän päätökseen sisältyvien perusteluiden pohjalta (asia T-331/94, IPK-München v. komissio, tuomio 6.3.2001, Kok., s. II-779, 91 kohta). Nyt käsiteltävässä asiassa on todettava, että komission esittämien perustelujen ei voida katsoa sisältyvän riidanalaiseen

päätökseen. Komissio ei ole esittänyt kyseisessä päätöksessä eikä väitetiedoksiannossa, että se aikoi katsoa FES:n olevan vastuussa ensimmäisen kyseessä olevan yrityksen osallistumisesta kilpailusääntöjen rikkomiseen kyseisenä ajanjaksona FEH:n tai tämän täysin omistamien tytäryhtiöiden taloudellisena seuraajana. Katsoakseen FES:n vastuulliseksi rikkomisesta komissio tukeutui sen sijaan koko ajan siihen, että ”muun muassa” FES johti Fuji-ryhmän kaasueristeisiä kytkinlaitteita koskevaa toimintaa ja että se näin ollen johti välittömästi ensimmäistä kyseessä olevaa yritystä kyseisenä ajanjaksona. Nämä kaksi vastuutyyppiä eroavat kuitenkin toisistaan huomattavasti, sillä henkilön, joka johti yritystä tämän osallistuessa kilpailusääntöjen rikkomiseen, on periaatteessa vastattava tästä rikkomisesta yksilöllisen vastuun periaatteen mukaisesti (ks. edellä 58 kohdassa mainittu oikeuskäytäntö), kun taas vastuun siirtäminen, joka seuraa ”taloudelliseksi jatkuvuudeksi” kutsutun kriteerin soveltamisesta, on poikkeus tästä periaatteesta (ks. vastaavasti edellä 58 kohdassa mainittu asia ETI ym., tuomion 39, 40 ja 46 kohta).

168 Tästä seuraa, että uusia perusteluita, jotka tukeutuvat ”taloudelliseksi jatkuvuudeksi” kutsutun periaatteen soveltamiseen ja joihin komissio vetosi tämän menettelyn aikana, ei voida ottaa huomioon riidanalaisen päätöksen laillisuuden arvioimiseksi, ja komission näihin perusteluihin tukeutuvat väitteet on hylättävä.

169 Edellä esitetyn ja asianosaisten esittämien huomautusten perusteella on todettava viran puolesta, että siltä osin kuin riidanalaisessa päätöksessä katsotaan FES:n olevan vastuussa ensimmäisen kyseessä olevan yrityksen osallistumisesta kilpailusääntöjen rikkomiseen ajanjaksona, joka alkoi 15.4.1988 ja päättyi 30.6.2001, sen perustelut ovat riittämättömiä ja tällä tavalla on loukattu kantajan puolustautumisoikeuksia sekä todellista oikeutta muutoksenhakuun ja estetty se, että unionin yleinen tuomioistuin voi arvioida riidanalaisen päätöksen niiden kohtien perusteltavuuden, joita on kritisoitu nyt käsiteltävässä kanneperusteessa.

170 Riidanalaisen päätöksen 1 artiklan h alakohta ja 2 artiklan d alakohta on näin ollen kumottava, koska ne perustuvat toteamukseen, jota ei ole perusteltu ja jonka mukaan ”muun muassa” FES johti ensimmäistä kyseessä olevaa yritystä ajanjaksona, joka alkoi 15.4.1988 ja päättyi 30.6.2001.

171 Lisäksi siltä osin kuin kantaja riitauttaa sen, että FES:n voidaan katsoa olevan yksilöllisesti vastuussa ensimmäisen kyseessä olevan yrityksen osallistumisesta kilpailusääntöjen rikkomiseen ajanjaksona, joka alkoi 1.7.2001 ja päättyi 30.9.2002, on täsmennettävä, että kantaja ei riitauta sitä, että FES johti 1.7.2001 alkaen osaa Fuji-konsernin kaasueristeisiä kytkinlaitteita koskevasta toiminnasta, etenkin yhden FEH:n täysin omistaman tytäryhtiön, FEIC:n, sulautumisen vuoksi, vaan ainoastaan sen, että tästä toiminnasta, etenkin aikaisemmin FEIC:n toteuttamasta toiminnasta, tuli osa ensimmäistä kyseessä olevaa yritystä. Tässä yhteydessä on täsmennettävä, että kuten kantaja myöntää ja kuten tietojensaantipyyntöön 4.10.2004 esitetyn vastauksen liitteestä D lisäksi ilmenee, FEIC harjoitti etenkin ajanjaksona, joka alkoi 15.4.1988 ja päättyi 30.6.2001, toimintaa, joka sisälsi kaasueristeisiä kytkinlaitteita koskevien hankkeiden myyntiä kansainvälisille asiakkaille lukuunottamatta julkisia palveluja ja Pohjois-Amerikkaa – jonka markkinat, joita rikkominen ei koskenut, oli varattu FECOA:lle –, ja että se oli näin ollen periaatteessa välittömästi vastuussa yhteistoimintajärjestelyn toimeenpanemisesta ja siitä, että uusia asiakkaita ei etsitty koko sisäisten markkinoiden alueella ja jopa Euroopan talousalueella. Tästä seuraa, että toisin kuin kantaja väittää, FEIC:n kaasueristeisiä kytkinlaitteita koskeva toiminta sisältyi välttämättä ”Fujin kaasueristeisiä kytkinlaitteita [koskeviin hankkeisiin liittyvään] toimintaan, jota muun muassa [FEH] ja [FES] johtivat”, sellaisena kuin tämä toiminta ilmenee riidanalaisen päätöksen 32 perustelukappaleesta. Tämä toiminta on näin ollen osa ensimmäistä kyseessä olevaa yritystä, kuten edellä 61 kohdassa on kuvailtu. Komissio ei näin ollen ole tehnyt virhettä, kun se katsoi riidanalaisessa päätöksessä FES:n olevan yksilöllisesti vastuussa ensimmäisen kyseessä olevan yrityksen osallistumisesta kilpailusääntöjen rikkomiseen ajanjaksona, joka alkoi 1.7.2001 ja päättyi 30.9.2002.

172 Edellä esitetyn perusteella on hyväksyttävä osittain neljännen kanneperusteen ensimmäinen väite ja kumottava riidanalaisen päätöksen 1 artiklan h alakohta ja 2 artiklan

d alakohta, koska komissio esittää toteamuksen tai tukeutuu toteamukseen, jonka mukaan FES:n, jonka oikeudet ovat siirtyneet kantajalle, voidaan katsoa olevan yksilöllisesti vastuussa kilpailusääntöjen rikkomisesta ajanjaksona, joka alkoi 15.4.1988 ja päättyi 30.6.2001, sillä perusteella, että ”muun muassa” se johti välittömästi kyseistä yritystä samana ajanjaksona. Neljännen kanneperusteen ensimmäinen väite on hylättävä muilta osin.

Viides kanneperuste, joka koskee ilmeisiä arviointivirheitä tai oikeudellisia virheitä, jotka liittyvät komission päätelmään, jonka mukaan FEH:n ja FES:n on katsottava olevan yksilöllisesti ja solidaarisesti vastuussa JAEPS:n osallistumisesta kilpailusääntöjen rikkomiseen

Asianosaisten lausumat

173 Kantaja väittää pääasiallisesti, että riidanalaisen päätöksen 2 artiklan f alakohta on kumottava, koska se perustuu sellaiseen tosiseikkojen ilmeisen virheelliseen arviointiin, jonka mukaan FEH:n ja FES:n voitiin katsoa olevan yksilöllisesti ja solidaarisesti vastuussa JAEPS:n tai tarkemmin ottaen toisen kyseessä olevan yrityksen, joka oli tuolloin JAEPS:n johdon alainen, osallistumisesta kilpailusääntöjen rikkomiseen ajanjaksona, joka alkoi 1.10.2002 ja päättyi 11.5.2004. Kantajan mukaan komissio ei ole esittänyt siltä edellytettyä näyttöä siitä, että FEH ja FES pystyivät käyttämään ratkaisevaa vaikutusvaltaa JAEPS:ssa, minkä perusteella niiden katsottiin olevan yksilöllisesti ja solidaarisesti vastuussa JAEPS:n ja Hitachin kanssa sen sakon maksamisesta, joka määrättiin toisen kyseessä olevan yrityksen kilpailusääntöjen rikkomiseen osallistumisesta ajanjaksona, joka alkoi 1.10.2002 ja päättyi 11.5.2004.

174 Komissio katsoo, että useat seikat yhdessä tarkasteltuna tukevat riidanalaisessa päätöksessä esitettyä toteamusta, jonka mukaan FEH ja FES käyttivät ratkaisevaa vaikutusvaltaa JAEPS:ssa, kun ne sallivat kilpailusääntöjen rikkomisen jatkumisen sen jälkeen, kun Fuji-konsernin kaasueristeisiä kytkinlaitteita koskeva toiminta siirrettiin 1.10.2002 JAEPS:lle. Komissio vaatii siksi viidennen kanneperusteen hylkäämistä perusteettomana.

Unionin yleisen tuomioistuimen arviointi asiasta

175 Ennen kuin tarkastellaan nyt käsiteltävän kanneperusteen asiakysymystä ja edellä 155 kohdassa mainittujen syiden perusteella neljännen kanneperusteen toista väitettä, on määritettävä kanneperusteen perustana olevien väitteiden täsmällinen kohde sekä näiden väitteiden kohteena olevat riidanalaisen päätöksen perustelukappaleet sekä muistutettava, mitkä ovat säännöt, joita sovelletaan kilpailusääntöjen rikkomiseen perustuvan vastuun jakamiseksi tytäryhtiön ja tämän emoyhtiön välillä.

– Viidennen kanneperusteen perustana olevien väitteiden kohde

176 Kantaja ei riitauta toisen kyseessä olevan yrityksen osallistumista kilpailusääntöjen rikkomiseen ajanjaksona, joka alkoi 1.10.2002 ja päättyi 11.5.2004. Kantaja ei myöskään riitauta sitä, että kyseinen yritys oli tuona ajanjaksona suoraan JAEPS:n vastuun tai johdon alainen. Kantaja riitauttaa sen sijaan sen, että FEH ja FES olisivat sillä perusteella, että ne omistivat JAEPS:n pääomasta suoraan tai välillisesti 30 prosenttia, itse käyttäneet tosisasiallisesti päätösvaltaa toisessa kyseessä olevassa yrityksessä jolloin se oli välillisesti ollut niiden määräysvallassa 1.10.2002 ja 11.5.2004 välisenä aikana.

– Viidennessä kanneperusteessa tarkoitetut riidanalaisen päätöksen perustelukappaleet

177 Komissio käsittelee riidanalaisen päätöksen 383–403 perustelukappaleessa yksilöllistä vastuuta, joka luettiin FEH:n ja FES:n syyksi JAEPS:n, jonka välittömän vastuun alaisuuteen toinen kyseessä oleva yritys oli sijoitettu, emoyhtiönä, sillä perusteella, että toinen kyseessä oleva yritys osallistui kilpailusääntöjen rikkomiseen ajanjaksona, joka alkoi 1.10.2002 ja päättyi 11.5.2004. Komissio totesi muun muassa seuraavaa:

”(383) [JAEPS], joka perustettiin heinäkuussa 2001, osallistui tässä päätöksessä kuvattuun kartellitoimintaan ajanjaksona, joka alkoi 1.10.2002 (ajankohta, jolloin Hitachin ja Fujin kaasueristeisiä kytkinlaitteita koskeva toiminta siirrettiin JAEPS:lle) ja päättyi 11.5.2004 (ajankohta, jolloin pidettiin kartellin viimeinen kokous komission ilmoittamien tarkastusten vuoksi).

(384) JAEPS perustettiin emoyhtiöiden sähkön [lähettämistä ja jakamista] koskevan toiminnan yhteen kokoamiseksi kyseisen sektorin asiakkaille toimittamista varten [alaviite nro 399: s. 23134 (Hitachi-konsernin [yhtiöiden] vastaus väitetiedoksiantoon)]. [Hitachi] ja [FES] ([FEH:n] täysin omistamaa tytäryhtiö) omistavat kukin 50 ja 30 prosenttia JAEPS:n yhteisyrityksestä (kolmas omistaja oli [Meidensha]).

– –

(389) Komissio ei voi olettaa ainoastaan sen perusteella, että emoyhtiöillä on omistuksia JAEPS:ssa, että näillä yrityksillä oli ratkaiseva vaikutusvalta JAEPS:n markkinakäyttäytymiseen yleisesti tai erityisesti sen toimintaan kartellissa. Tosiseikkoja koskevista tiedoista ilmenee kuitenkin selvästi, että Hitachilla

ja Fujilla oli mahdollisuus käyttää ja ne käyttivätkin tosiasiallisesti ratkaisevaa vaikutusvaltaa siltä osin kuin oli kyse JAEPS:n osallistumisesta tässä päätöksessä kuvattuun kartellitoimintaan 1.10.2002 ja 11.5.2004 välisenä aikana. Komissio katsoo, että JAEPS ei määrittänyt markkinakäyttäytymistään itsenäisesti vaan noudatti Hitachin ja Fujin määrittämiä käytäntöjä ja markkinakäyttäytymistä.

(390) Kun Hitachi ja Fuji siirsivät kaasueristeisiä kytkinlaitteita koskevan toimintansa JAEPS:lle (siirtämättä kuitenkaan kyseisellä alalla aiemmin aktiivisia tytäryhtiöitään), ne käyttivät tosiasiassa JAEPS:a keinona jatkaa pitkäaikaista osallistumistaan kaasueristeisiä kytkinlaitteita [koskevien hankkeiden] tuottajien kartelliin [alaviite nro 400: komission asiakirja-aineistoon ei sisälly todisteita Meidenshaa vastaan] (Hitachi ja Fuji jatkoivat molemmat kaasueristeisten kytkinlaitteiden myyntiä oman tavaramerkkinsä alaisuudessa mutta ulkoistivat tuottamisen JAEPS:lle).

(391) Nämä päätelmät perustuvat objektiivisiin seikkoihin kuten – – Hitachilla ja Fujilla JAEPS:n toimintaan kohdistuneessa valvonnassa ja johdossa olleeseen rooliin [,] ennen JAEPS:n perustamista tapahtuneeseen Hitachin ja Fujin kartellin toimintaan osallistumiseen [,] siihen seikkaan, että Hitachin ja Fujin tytäryhtiöt, jotka aikaisemmin osallistuivat kaasueristeisiä kytkinlaitteita koskevaan toimintaan, luopuivat tästä antaakseen JAEPS:n jatkaa niiden toimintaa samanaikaisesti, kun ne antoivat tästä toiminnasta myöhemmin JAEPS:lle neuvoja ja säilyttivät intressinsä tuotteisiin niiden jakelijoina[,] JAEPS:n sellaisten edustajien läsnäoloon kartellikokouksissa, jotka Hitachi ja/tai Fuji palkkasivat samanaikaisesti tai myöhemmin ja – – siihen, että useat JAEPS:n ylemmistä johtajista olivat samanaikaisesti tai myöhemmin Hitachin ja Fujin ylempiä johtajia.

– –

(402) Hitachin ja Fujin päätös jatkaa osallistumistaan kartelliin yhteisyrityksen kautta ei voi olla perusteena niiden vapauttamiselle vastuusta, joka koskee tätä osallistumista.

(403) [JAEPS:n], [Hitachin], [FEH:n] ja [FES:n] on näin ollen katsottava olevan solidaarisesti vastuussa JAEPS:n osallistumisesta kilpailusääntöjen rikkomiseen ajanjaksona, joka alkoi 1.10.2002 ja päättyi 11.5.2004."

178 Riidanalaisesta päätöksestä ilmenee näin ollen, että komissio katsoi FEH:n ja FES:n olevan 1.10.2002 alkaen yksilöllisesti vastuussa sillä perusteella, että ne olivat JAEPS:n, jonka välittömän vastuun alaisuuteen toinen kyseessä oleva yritys oli sijoitettu, emoyhtiö eikä sillä perusteella, että ne johtivat suoraan ensimmäistä kyseessä olevaa yritystä.

– Säännöt, joita sovelletaan kilpailusääntöjen rikkomiseen perustuvan vastuun jakamiseksi tytäryhtiön ja tämän emoyhtiön välillä

179 Kilpailusääntöjen soveltamisessa eri oikeushenkilöllisyydestä johtuva muodollinen ero kahden yhtiön välillä ei ole ratkaisevaa; merkityksellistä on niiden markkinakäyttäytymisen mahdollinen yhteneväisyys. Voi siis osoittautua tarpeelliseksi selvittää, muodostaako kaksi yhtiötä, jotka ovat eri oikeushenkilöitä, sellaisen yhden ja saman yrityksen tai taloudellisen kokonaisuuden tai kuuluvatko ne sellaiseen yhteen ja samaan yritykseen tai taloudelliseen kokonaisuuteen, joka käyttäytyy yhdenmukaisesti markkinoilla (edellä 56 kohdassa mainittu asia DaimlerChrysler v. komissio, tuomion 85 kohta; ks. vastaavasti myös edellä 58 kohdassa mainittu asia Imperial Chemical Industries v. komissio, tuomion 140 kohta).

180 Vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan se, että tytäryhtiö on erillinen oikeushenkilö, ei näin ollen riitä sulkemaan pois sitä mahdollisuutta, että emoyhtiön voidaan katsoa olevan vastuussa sen toiminnasta varsinkin silloin, kun tytäryhtiö ei päätä itsenäisesti markkinakäyttäytymisestään vaan noudattaa olennaisilta osin emoyhtiön sille antamia ohjeita (edellä 58 kohdassa mainittu asia Imperial Chemical Industries v. komissio, tuomion 132 ja 133 kohta ja edellä 57 kohdassa mainittu asia PVC II, tuomion 960 kohta). Silloin kun tytäryhtiöllä ei ole todellista itsenäistä määräysvaltaa toimintalinjansa määrittelemiseksi markkinoilla, voidaan katsoa, ettei EY 81 artiklan 1 kohdassa määrättyjä kieltoja ole sovellettava tytäryhtiön ja sen emoyhtiön, jonka kanssa se muodostaa taloudellisen kokonaisuuden, välisiin suhteisiin (edellä 58 kohdassa mainittu asia Imperial Chemical Industries v. komissio, tuomion 134 kohta ja asia T-102/92, Viho v. komissio, tuomio 12.1.1995, Kok., s. II-17, 51 kohta). Edellä mainittu oikeuskäytäntö on sovellettavissa vastaavasti ETA-sopimuksen 53 artiklan 1 kohtaan.

181 Komission on periaatteessa tässä yhteydessä osoitettava, että emoyhtiöllä on tosiasiallisesti ollut ratkaiseva vaikutusvalta tytäryhtiönsä markkinakäyttäytymiseen, kaikkien tosiseikkojen perusteella, joihin kuuluu erityisesti emoyhtiön tytäryhtiössään käyttämä mahdollinen johtamisvalta (ks. vastaavasti asia T-314/01, Avebe v. komissio, tuomio 27.9.2006, Kok., s. II-3085, 136 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

182 Yleisesti tytäryhtiön omistaminen kokonaisuudessaan voi mahdollistaa emoyhtiölle ratkaisevan vaikutusvallan tosiasiallisen käyttämisen tämän tytäryhtiöön ja erityisesti tytäryhtiön markkinakäyttäytymiseen. Oikeuskäytännössä on siksi katsottu, että kun emoyhtiön tytäryhtiössään, jonka pääomasta se omistaa 25,001 prosenttia, tosiasiallisesti käyttämä vaikutusvalta vastaa vähemmistöomistusta, joka on hyvin kaukana enemmistöstä, ei voida katsoa, että emoyhtiö ja sen tytäryhtiö kuuluisivat samaan konserniin, jonka sisällä ne muodostaisivat taloudellisen kokonaisuuden (ks. vastaavasti asia T-141/89, Tréfileurope v. komissio, tuomio 6.4.1995, Kok., s. II-791, 129 kohta).

183 Emoyhtiön vähemmistöomistus voi kuitenkin mahdollistaa sen, että emoyhtiö käyttää tosiasiallisesti ratkaisevaa vaikutusvaltaa tytäryhtiönsä markkinakäyttäytymiseen, jos tähän vähemmistöomistukseen liittyy oikeuksia, jotka menevät pidemmälle kuin vähemmistöosakkeenomistajille taloudellisten etujen suojelemiseksi yleensä annettavat oikeudet ja jotka tarkasteltuna yhtäpitävien oikeudellisten ja taloudellisten todisteiden joukkoa koskevan metodin perusteella ovat luonteeltaan sellaisia, joiden perusteella voidaan osoittaa, että tytäryhtiön markkinakäyttäytymiseen käytetään ratkaisevaa vaikutusvaltaa. Komissio voi näin ollen esittää näyttöä ratkaisevan vaikutusvallan tosiasiallisesta käyttämisestä eri todisteiden yhdistelmällä, vaikka kullakin näistä todisteista yksittäin tarkasteltuna ei olisi tarpeeksi näyttöarvoa.

184 Se, että emoyhtiö tai emoyhtiöt käyttävät tosiasiallista määräämisvaltaa tytäryhtiössään, voi seurata suoraan sovellettavien oikeussääntöjen toimeenpanosta tai emoyhtiöiden välisestä sopimuksesta, joka on tehty tällaisten oikeussääntöjen perusteella ja joka koskee niiden yhteisen tytäryhtiön hallinnointia (ks. vastaavasti edellä 181 kohdassa mainittu asia Avebe v. komissio, tuomion 137–139 kohta). Myös useiden emoyhtiön johtotehtäviä hoitavien henkilöiden läsnäolo tytäryhtiön johdossa voi olla osoitus emoyhtiön osallisuuden merkityksestä sen tytäryhtiön hallinnossa. Tällainen tehtävien kumulatiivisuus asettaa emoyhtiön välttämättä tilanteeseen, jossa se vaikuttaa ratkaisevalla tavalla tytäryhtiönsä markkinakäyttäytymiseen, koska tätä kautta emoyhtiön johdon jäsenet voivat hoitaessaan johtotehtäviään tytäryhtiössä valvoa, että viimeksi mainitun toimintalinja markkinoilla noudattaa emoyhtiön johdon antamia ohjeita. Tämä tavoite voidaan saavuttaa, vaikka emoyhtiön jäsenellä tai jäsenillä, joilla on tehtäviä tytäryhtiön johdossa, ei olisi oikeutta edustaa emoyhtiötä. Lopuksi on todettava, että emoyhtiön tai emoyhtiöiden osallisuus tytäryhtiön hallinnossa voi seurata liikesuhteista, jotka emoyhtiöillä on tytäryhtiön kanssa. Kun emoyhtiö on myös tytäryhtiönsä tavarantoimittaja tai asiakas, sillä on näin ollen aivan erityinen intressi johtaa viimeksi mainitun yhtiön tuotantoa ja jakelua koskevaa toimintaa, jotta se voi hyötyä täysin näin toteutetusta vertikaalisesta integraatiosta seuraavasta lisäarvosta (ks. vastaavasti julkisasiamies Mischon edellä 58 kohdassa mainitussa asiassa Stora Kopparbergs Bergslags v. komissio antama ratkaisuehdotus, Kok., s. I-9928, 50 ja 51 kohta).

185 Sillä perusteella, että SEUT 263 artiklan (ent. EY 230 artikla) nojalla unionin yleisen tuomioistuimen on tutkittava riidanalaisen päätöksen laillisuus ainoastaan tähän päätökseen sisältyvien perusteluiden pohjalta (edellä 167 kohdassa mainittu asia IPK-München v. komissio, tuomion 91 kohta), kysymystä siitä, onko emoyhtiö käyttänyt tosiasiallisesti määräämisvaltaa tytäryhtiöönsä, on arvioitava ainoastaan komission päätöksessä, jossa emoyhtiön katsotaan olevan vastuussa rikkomisesta, esitettyjen todisteiden perusteella. Ainoa merkityksellinen kysymys asiassa on näin ollen se, onko rikkominen näiden todisteiden perusteella osoitettu vai ei (edellä 88 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Cimenteries CBR ym. v. komissio, tuomion 726 kohta).

– Komission riidanalaisessa päätöksessä esittämät todisteet siitä, että FEH ja FES käyttivät tosiasiallista määräämisvaltaa JAEPS:ssa

186 Edellä 179–185 kohdassa mainitun oikeuskäytännön perusteella on ensimmäiseksi tutkittava riidanalaisessa päätöksessä esitettyjä seikkoja, jotka liittyvät yhteisen tytäryhtiön, JAEPS:n, perustamista koskevan ja Hitachin, FEH:n ja Meidenshan välillä (jäljempänä perustajayhtiöt) [luottamuksellinen] tehdyn sopimuksen määräyksiin (jäljempänä puitesopimus).

187 Komissio totesi riidanalaisen päätöksen 395 perustelukappaleessa muun muassa seuraavaa FEH:lla ja FES:lla JAEPS:ssa olleen valvonta- ja johtoroolin tueksi:

”[luottamuksellinen]”.

188 FEH ja FES väittivät näistä tosiseikkoja koskevista arvioista kirjelmissään tai unionin yleisen tuomioistuimen esittämiin kysymyksiin esittämässään kirjallisessa vastauksessa ainoastaan, että tällaisista arvioista ei voitu päätellä, että ne käyttivät ratkaisevaa vaikutusvaltaa JAEPS:n markkinakäyttäytymiseen, koska [luottamuksellinen].

189 Puitesopimuksen, sellaisena kuin FEH ja FES toimittivat sen väitetiedoksiantoon antamansa vastauksen liitteenä, [luottamuksellinen] artiklassa todettiin, että [luottamuksellinen].

190 Puitesopimuksen [luottamuksellinen] artiklassa määrätään, että [luottamuksellinen]. Puitesopimuksen [luottamuksellinen] artiklan sanamuodon mukaan [luottamuksellinen]. Puitesopimuksen [luottamuksellinen] artiklassa todetaan tästä, että [luottamuksellinen]. Lopuksi puitesopimuksen [luottamuksellinen] artiklassa määrätään, että [luottamuksellinen].

191 Puitesopimuksen [luottamuksellinen] artiklassa määrätään niin ikään, että [luottamuksellinen].

192 Lopuksi on todettava, että puitesopimuksen [luottamuksellinen] artiklan mukaan [luottamuksellinen].

193 Puitesopimuksen [luottamuksellinen] artiklasta, luettuna yhdessä saman sopimuksen muiden määräysten kanssa, ilmenee, että jokaisella perustajayhtiöistä oli mahdollisuus [luottamuksellinen] käyttää ratkaisevaa vaikutusvaltaa JAEPS:n markkinakäyttäytymiseen. Nimittäin [luottamuksellinen]. Tästä seuraa, että perustajayhtiöiden oli välttämättä oltava yhtä mieltä tärkeistä päätöksistä, jotka koskivat niiden yhteisen tytäryhtiön markkinakäyttäytymistä.

194 Kantaja ei ole esittänyt mitään luotettavia seikkoja väitteidensä, joiden mukaan [luottamuksellinen], tueksi. Tässä yhteydessä se seikka, jota kantaja ei ole riitauttanut ja jonka mukaan [luottamuksellinen], osoittaa, että [luottamuksellinen] perustajayhtiöiden on täytynyt käytännössä olla yhtä mieltä tärkeistä päätöksistä, jotka koskivat JAEPS:n johtoa ja taloudellista toimintaa

195 Kantajan väitteestä, jonka mukaan [luottamuksellinen], on todettava, että vaikka se katsottaisiin perustelluksi, se ei sinällään ole ratkaiseva, koska [luottamuksellinen]. FEH ja FES nimittäin myönsivät väitetiedoksiantoon antamansa vastauksen 4.3 kohdassa, että ”[luottamuksellinen]” ja ”[luottamuksellinen]”. Kuten komissio on väittänyt, FEH:n ja FES:n väitetiedoksiantoon antaman vastauksen 5.7 ja 5.8 kohdasta ilmenee joka tapauksessa, että [luottamuksellinen]. Lopuksi on todettava, että FEH ja FES myöntävät komissiolle 10.11.2006 lähettämässään kirjeessä, että ”[luottamuksellinen]” ja ”[luottamuksellinen]”. Kun puitesopimuksen [luottamuksellinen] artiklan määräykset otetaan huomioon, on joka tapauksessa virheellistä väittää, kuten kantaja on tehnyt, että ”[luottamuksellinen]”.

196 Siltä osin kuin on kyse siitä, että toisen kyseessä olevan yrityksen osallistumisesta, joka tapahtui tuolloin JAEPS:n välittömän johdon alaisuudessa, ei keskusteltu perustajayhtiöiden hallituksen puheenjohtajien tai ylempien johtajien kokouksissa, on todettava, ettei tällä ole merkitystä, sillä jotta emoyhtiön voitaisiin katsoa olevan vastuussa tytäryhtiönsä teoista, ei millään tavoin edellytetä sen todistamista, että emoyhtiö on välittömästi osallistunut rikkomiseen tai että se on ollut tietoinen kyseenalaiseksi asetetuista menettelyistä. Ei se, että emoyhtiön ja tytäryhtiön välillä vallitsee rikkomista koskeva yllytyssuhde, eikä varsinkaan se, että ensiksi mainittu on osallistunut kyseiseen rikkomiseen, vaan se, että emoyhtiön ja sen tytäryhtiön markkinakäytös oli yhtenevä rikkomisajankohtana, perustaa komissiolle oikeuden osoittaa päätös, jolla määrätään sakkoja, konsernin emoyhtiölle (edellä 57 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Akzo Nobel ym. v. komissio, tuomion 58 kohta ja asia T-12/03, Itochu v. komissio, tuomio 30.4.2009, Kok., s. II-883, 58 kohta). Komission ei tarvinnut nyt käsiteltävässä asiassa osoittaa, että FEH ja FES olivat välittömästi osallisina toisen kyseessä olevan yrityksen, joka oli tuolloin JAEPS:n välittömässä määräysvallassa,

osallistumisessa kilpailusääntöjen rikkomiseen tai että ne olivat tietoisia tästä, vaan ainoastaan osoittaa, että kyseiset yritykset käyttivät kyseisen osallistumisen tapahtuma-aikana tosiasiallisesti ratkaisevaa vaikutusvaltaa tytäryhtiönsä markkinakäyttäytymiseen erityisesti operatiiviseen toimintaan osallistumisellaan (ks. edellä 180 ja 181 kohta).

197 Toiseksi on tutkittava riidanalaiseen päätökseen sisältyviä seikkoja, jotka koskevat sitä, että useat JAEPS:n ylemmistä johtajista toimivat samanaikaisesti tai myöhemmin FEH:n ja FES:n ylempinä johtajina.

198 Komissio totesi riidanalaisen päätöksen 400 perustelukappaleessa seuraavaa:

”Tältä osin seuraavat esimerkit Fujin – – johtotason toimien päällekkäisyyksistä ovat valaisevia:

a) [Os.] oli JAEPS:n [luottamuksellinen] alkaen [luottamuksellinen] ja päättyen [luottamuksellinen] ja samanaikaisesti [FES:n] [luottamuksellinen]. Hänestä tuli sittemmin [luottamuksellinen] alkaen viimeksi mainitun yhtiön [luottamuksellinen].

b) [H. H.], joka oli JAEPS:n [luottamuksellinen] alkaen [luottamuksellinen] ja päättyen [luottamuksellinen], oli myös [FEH:n] [luottamuksellinen]. Hänestä tuli sittemmin [FES:n] [luottamuksellinen].

c) [Ok.] seurasi [I.:tä] JAEPS:n [luottamuksellinen] tehtävissä [luottamuksellinen] saakka. Hän oli samanaikaisesti [FES]:n [luottamuksellinen].

d) [Y.], joka oli JAEPS:n [luottamuksellinen] [luottamuksellinen] alkaen, oli samanaikaisesti [FES:n] [luottamuksellinen] ja sittemmin [luottamuksellinen].

e) [A.], joka oli JAEPS:n [luottamuksellinen] [luottamuksellinen] saakka, oli myös [FEH]:n [luottamuksellinen].

f) [K.] seurasi [A.:ta] JAEPS:n [luottamuksellinen] tehtävissä [luottamuksellinen] alkaen. Hän oli myös [FES:n] [luottamuksellinen]."

199 FEH:n ja FES:n johdon tehtävien ja JAEPS:n tehtävien, jotka koskivat [luottamuksellinen], kumulatiivisuus johtivat väistämättä siihen, että FEH ja FES pystyivät tosiasiallisesti vaikuttamaan ratkaisevasti JAEPS:n markkinakäyttäytymiseen, koska tätä kautta kyseisten yhtiöiden johdon jäsenet saattoivat valvoa, että JAEPS:n toimintalinja markkinoilla oli sellainen kuin [luottamuksellinen]:sta seurasi puitesopimuksen [luottamuksellinen] artiklan määräysten mukaisesti. Riidanalaisen päätöksen 393 perustelukappaleesta, jota tukee tältä osin Hitachi-konsernin yhtiöiden väitetiedoksiantoon antaman vastauksen H osa ja FEH:n ja FES:n väitetiedoksiantoon antaman vastauksen 5.10 ja 5.11 kohta, ilmenee, että [luottamuksellinen]. FEH ja FES eivät kuitenkaan ole riitauttaneet sitä eivätkä edes väittäneet, että niiden ylemmät johtajat, jotka olivat myös JAEPS:n [luottamuksellinen], eivät olisi [luottamuksellinen] roolissaan saaneet kaikkea tarpeellista tietoa velvollisuuksiensa täyttämiseksi. Vaikka katsottaisiin, että nämä viimeksi mainitut henkilöt eivät olisi saaneet tietoja, jotka koskevat [luottamuksellinen], FEH:n ja FES:n väitetiedoksiantoon antaman vastauksen 5.10 kohdasta ilmenee, että he olivat perustajayhtiöille tiedotuskanava JAEPS:n [luottamuksellinen] aikana keskustelluista kysymyksistä, toisin sanottuna kysymyksistä, jotka koskivat JAEPS:n [luottamuksellinen].

200 Kolmanneksi on tutkittava riidanalaisessa päätöksessä esitettyjä seikkoja, jotka koskevat sitä, että FES:n ja FEH:n intressi JAEPS:n tuottamiin kaasueristeisiä kytkinlaitteita koskeviin hankkeisiin säilyi näiden hankkeiden jakelijoina.

201 Se seikka, että FEH ja FES jatkoivat, kuten riidanalaisen päätöksen 398 perustelukappaleessa on todettu, JAEPS:n perustamishetkellä JAEPS:n tuottamien kaasueristeisiä kytkinlaitteita koskevien hankkeiden myymistä ”omille vakiintuneille asiakkailleen lukuunottamatta julkisia palveluita”, mikä edusti komission mukaan [luottamuksellinen]–[luottamuksellinen] prosenttia Fuji-konsernin kaasueristeisiä kytkinlaitteita koskevista hankkeista ennen JAEPS:n perustamista, ja että näistä tuli näin ollen JAEPS:n tärkeitä asiakkaita, on osoitus siitä, että FEH:lla ja FES:lla oli edelleen erityinen taloudellinen intressi käyttää tosiasiallisesti ratkaisevaa vaikutusvaltaa tytäryhtiönsä markkinakäyttäytymiseen, [luottamuksellinen], puitesopimuksen [luottamuksellinen] artiklan määräysten mukaisesti.

202 Näin ollen on todettava ilman, että olisi tarpeellista edellä esitettyjen toteamusten perusteella tutkia riidanalaisessa päätöksessä tältä osin esitettyjä muita seikkoja, joiden merkityksellisyyden kantaja on niin ikään kyseenalaistanut, että komissio on osoittanut oikeudellisesti riittävällä tavalla, että FEH ja FES käyttivät tosiasiallisesti ratkaisevaa vaikutusvaltaa JAEPS:n toimintalinjaan markkinoilla, pelkästään riidanalaisessa päätöksessä esitetyllä näytöllä, johon sisältyy puitesopimuksen määräykset, FEH:n ja FES:n sekä JAEPS:n johtotason tehtävien kumulatiivisuudet ja JAEPS:n tuottamiin kaasueristeisiä kytkinlaitteita koskeviin hankkeisiin liittyvä intressi, joka FEH:lla ja FES:lla näiden hankkeiden jakelijoina edelleen oli.

203 Komissio oli näin ollen oikeassa, kun se katsoi nyt käsiteltävän asian olosuhteissa FEH:n ja FES:n olevan yksilöllisesti ja solidaarisesti Hitachin ja JAEPS:n kanssa vastuussa toisen kyseessä olevan yrityksen osallistumisesta kilpailusääntöjen rikkomiseen ajanjaksona, joka alkoi 1.10.2002 ja päättyi 11.5.2004.

204 Viides kanneperuste ja neljännen kanneperusteen toinen väite on näin ollen hylättävä perusteettomina.

2. *Kantajan väitteet riidanalaisen päätöksen osittaisesta muuttamisesta*

205 Kantaja vaatii pääasiallisesti unionin yleistä tuomioistuinta lieventämään huomattavasti unionin yleiselle tuomioistuimelle SEUT 261 artiklan (ent. EY 229 artikla) nojalla kuuluvan täyden harkintavallan perusteella FEH:lle ja FES:lle riidanalaisen päätöksen 2 artiklan d ja f kohdassa määrättyjä sakkoja ottamalla huomioon se, että oli oikeudellisesti mahdotonta katsoa FEH:n olleen vastuussa riidanalaisen päätöksen 1 artiklassa todetusta kilpailusääntöjen rikkomisesta ajanjaksona, joka alkoi syyskuussa 2000 ja päättyi 30.9.2002, FES:n olleen vastuussa samasta rikkomisesta ajanjaksona, joka alkoi 15.4.1988 ja päättyi 30.9.2002, sekä FEH:n ja FES:n olleen JAEPS:n emoyhtiöinä vastuussa kilpailusääntöjen rikkomisesta ajanjaksona, joka alkoi 1.10.2002 ja päättyi 11.5.2004, ja lopuksi ottamalla huomioon välttämättömyys lieventää FEH:lle ja FES:lle määrättyjä sakkoja sillä perusteella, että niiden hallinnollisen menettelyn aikana toimittamilla tiedoilla oli yhteistyötä koskevan tiedonannon 23 kohdan b alakohdassa tarkoitettua merkittävää lisäarvoa tai toissijaisesti sen lieventävän olosuhteen perusteella, että komissio pystyi näiden tietojen perusteella toteamaan kilpailusääntöjen rikkomisen olemassaolon helpommin asetuksen N:o 17 15 artiklan 2 kohdan ja EHTY 65 artiklan 5 kohdan mukaisesti määrättävien sakkojen laskennasta annettujen suuntaviivojen (EYVL 1998, C 9, s. 3; jäljempänä suuntaviivat) 3 kohdan kuudennessa luetelmakohdassa tarkoitetulla tavalla.

Alustavia huomautuksia unionin tuomioistuimen täydestä harkintavallasta

206 Useissa SEUT 261 artiklaan (ent. EY 229 artikla) perustuvissa säädöksissä on unionin tuomioistuimille annettu täysi harkintavalta seuraamusta määrättäessä. Etenkin asetuksen N:o 17 17 artiklassa ja asetuksen N:o 1/2003 31 artiklassa säädetään, että

unionin yleisellä tuomioistuimella on täysi harkintavalta tutkiessaan valitukset päätöksistä, joilla komissio määrää tai on määrännyt sakon.

207 Unionin tuomioistuimet voivat kuitenkin käyttää tätä täyttä harkintavaltaa ainoastaan tutkiessaan toimielimien säädösten laillisuutta, ja erityisesti kumoamiskanteiden yhteydessä. SEUT 261 artiklalla (ent. EY 229 artikla) ei nimittäin luoda itsenäistä oikeussuojakeinoa vaan sillä ainoastaan laajennetaan niitä toimivaltuuksia, jotka unionin tuomioistuimilla on, kun ne tutkivat SEUT 263 artiklan (ent. EY 230 artikla) mukaisia kanteita. Sellaiseen kanteeseen, jolla pyritään siihen, että unionin tuomioistuimet käyttäisivät täyttä harkintavaltaansa tutkiessaan seuraamusta koskevaa päätöstä, sisältyy välttämättä vaatimus kumota kokonaan tai osittain kyseessä oleva päätös tai se kattaa tällaisen vaatimuksen. (asia T-252/03, FNICGV v. komissio, määräys 9.11.2004, Kok., s. II-3795, 25 kohta).

208 Täysi harkintavalta, joka merkitsee enemmän kuin pelkkää SEUT 263 artiklaan (ent. EY 230 artikla) perustuvaan kumoamiskanteeseen liittyvää laillisuusvalvontaa, jota harjoitettaessa voidaan vain hylätä kumoamiskanne tai kumota kanteen kohteena oleva toimi SEUT 264 artiklassa (ent. EY 231 artikla) tarkoitetulla tavalla, merkitsee sitä, että unionin tuomioistuimet voivat muuttaa kanteen kohteena olevaa toimea, jopa silloin, kun sitä ei kumota, ja ottaa huomioon kaikki tosiseikat muuttaakseen esimerkiksi maksettavaksi määrätyn sakon määrää (yhdistetyt asiat C-238/99 P, C-244/99 P, C-245/99 P, C-247/99 P, C-250/99 P–C-252/99 P ja C-254/99 P, Limburgse Vinyl Maatschappij ym. v. komissio, tuomio 15.10.2002, Kok., s. I-8375, 692 kohta). Tästä seuraa, että se seikka, että sellaisilla aloilla, joilla komissiolla on harkintavaltaa, kuten sakon määrän korottamisen määrittämisessä kilpailusääntöjen rikkomisen keston tai sakon ehkäisevän vaikutuksen turvaamista koskevan välttämättömyyden perusteella tai yrityksen hallinnollisen menettelyn aikana tapahtuneen yhteistyön laadun ja hyödyllisyyden arvioinnissa erityisesti verrattuna muihin yrityksiin, kumoamiskanteen yhteydessä SEUT 263 artiklan (ent. EY 230 artikla) nojalla toteutettu

laillisuusvalvonta rajoittuu sen tutkimiseen, ettei asiassa ole tehty ilmeistä arviointivirhettä, ei kuitenkaan lähtökohtaisesti vaikuta siihen, että unionin tuomioistuimet käyttävät täyttä harkintavaltaansa (ks. vastaavasti edellä 59 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Tokai Carbon ym. v. komissio, tuomio 15.6.2005, 164 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen ja asia T-116/04, Wieland-Werke v. komissio, tuomio 6.5.2009, Kok., s. II-1087, 32, 33 ja 124 kohta).

209 Unionin tuomioistuimilla on toimivalta niille annetun täyden harkintavallan nojalla arvioida, onko sakkojen suuruus asianmukainen tilanteesta riippuen joko asetuksen N:o 17 15 artiklan 4 kohdassa tai asetuksen N:o 1/2003 23 artiklan 2 kohdan alakohdassa vahvistettujen kriteerien mukaisesti (asia C-248/98 P KNP BT v. komissio, tuomio 16.11.2000, Kok., s. I-9641, 40 kohta; asia C-280/98 P, Weig v. komissio, tuomio 16.11.2000, Kok., s. I-9757, 41 kohta ja edellä 58 kohdassa mainittu asia Cascades v. komissio, tuomion 41 kohta). Tämä arviointi voi edellyttää sellaisten lisätietojen esittämistä tai huomioon ottamista, joita ei ole mainittu komission päätöksessä, jolla määrättiin sakkoja (ks. yhdistetyt asiat T-236/01, T-239/01, T-244/01–T-246/01, T-251/01 ja T-252/01, Tokai Carbon ym. v. komissio, tuomio 29.4.2004, Kok., s. II-1181, 165 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen ja edellä 59 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Tokai Carbon ym. v. komissio, tuomio 15.6.2005, 164 ja 190 kohta).

210 Unionin yleisen tuomioistuimen on nyt käsiteltävässä asiassa tutkittava täyden harkintavaltansa nojalla riidanalaisen päätöksen osittaista muuttamista koskevien väitteiden mukaisesti, onko riidanalaisen päätöksen 2 artiklan d ja f alakohtaa muutettava osittain FEH:lle ja FES:lle määrättyjen sakkojen määrän muuttamiseksi, vaikka kyseistä päätöstä ei kumottaisi. Tässä yhteydessä on otettava huomioon niiden virheiden lisäksi, joita esitettiin tueksi väitteille riidanalaisen päätöksen 1 artiklan g ja h alakohdan ja 2 artiklan d ja f alakohdan kumoamisesta ja jotka käsiteltiin jo laillisuusvalvonnan yhteydessä, virheet, joihin on vedottu ainoastaan riidanalaisen päätöksen 2 artiklan d ja f alakohdan muuttamista koskevien väitteiden tueksi, sekä kaikki informaatioon liittyvät seikat, jotka kantajat ovat esittäneet nyt käsiteltävän asian yhteydessä ja jotka ovat merkityksellisiä kyseisen sakkojen määrän arvioimiseksi.

Mahdottomuus katsoa FEH:n olleen oikeudellisesti vastuussa kilpailusääntöjen rikkomisesta ajanjaksona, joka alkoi syyskuussa 2000 ja päättyi 30.9.2002

Asianosaisten lausumat

211 Kantaja vaatii, että unionin yleinen tuomioistuin käyttää ensimmäisen, toisen ja kolmannen kanneperusteen perusteella sille SEUT 261 artiklan (ent. EY 229 artikla) nojalla kuuluvaa täyttä harkintavaltaa ja lieventää huomattavasti FEH:lle määrätyn sakon määrää, koska on mahdotonta katsoa FEH:n olleen oikeudellisesti vastuussa kilpailusääntöjen rikkomisesta ajanjaksona, joka alkoi syyskuussa 2000 ja päättyi 30.9.2002.

212 Komissio väittää, että ensimmäinen, toinen ja kolmas kanneperuste on hylättävä ja että näin ollen kantajan nyt esittämät väitteet on niin ikään hylättävä.

Unionin yleisen tuomioistuimen arviointi asiasta

213 Koska komissio oli oikeutettu katsomaan riidanalaisessa päätöksessä, että FEH oli vastuussa ensimmäisen kyseessä olevan yrityksen osallistumisesta kilpailusääntöjen rikkomiseen, joka jatkui sellaisenaan keskeytyksettä, ajanjaksona, joka alkoi syyskuussa 2000 ja päättyi 30.9.2002, ja koska ensimmäinen, toinen ja kolmas kanneperuste on näin ollen hylättävä (ks. edellä 139 ja 147 kohta), unionin yleisen tuomioistuimen ei ole muutettava täyttä harkintavaltaansa käyttämällä riidanalaisen päätöksen 2 artiklan d alakohtaa tältä osin.

214 Nyt käsiteltävät väitteet riidanalaisen päätöksen osittaisesta muuttamisesta on näin ollen hylättävä.

Mahdottomuus katsoa FES:n olleen oikeudellisesti vastuussa kilpailusääntöjen rikkomisesta ajanjaksona, joka alkoi 15.4.1988 ja päättyi 30.9.2002

Asianosaisten lausumat

215 Kantaja vaatii, että unionin yleinen tuomioistuin käyttää neljännen kanneperusteen perusteella sille SEUT 261 artiklan (ent. EY 229 artikla) nojalla kuuluvaa täyttä harkintavaltaa ja lieventää huomattavasti FES:lle määrätyn sakon määrää, koska on mahdotonta katsoa tämän olleen oikeudellisesti vastuussa ensimmäisen kyseessä olevan yrityksen osallistumisesta kilpailusääntöjen rikkomiseen ajanjaksona, joka alkoi 15.4.1988 ja päättyi 30.9.2002.

216 Komissio väittää, että neljäs kanneperuste on hylättävä ja että näin ollen myös nyt käsiteltävät kantajan väitteet on hylättävä.

Unionin yleisen tuomioistuimen arviointi asiasta

217 Koska komissio oli oikeutettu katsomaan riidanalaisessa päätöksessä, että FES oli vastuussa ensimmäisen kyseessä olevan yrityksen osallistumisesta kilpailusääntöjen rikkomiseen ajanjaksona, joka alkoi 1.7.2001 ja päättyi 30.9.2002 (ks. edellä 171 kohta), unionin yleisen tuomioistuimen ei ole muutettava täyttä harkintavaltaansa käyttämällä riidanalaisen päätöksen 2 artiklan d alakohtaa tältä osin. Siksi nyt käsiteltävät väitteet riidanalaisen päätöksen osittaisesta muuttamisesta on hylättävä.

218 Unionin yleisen tuomioistuimen on sen sijaan käyttämällä täyttä harkintavaltaansa muutettava osittain riidanalaista päätöstä kyseisen riidanalaisen päätöksen 2 artiklan

d alakohdan kumoamisen vuoksi siltä osin kuin kyseinen artikla perustuu perusteettomaan toteamukseen, jonka mukaan FES:n voidaan katsoa olevan yksilöllisesti vastuussa kilpailusääntöjen rikkomisesta ajanjaksona, joka alkoi 15.4.1988 ja päättyi 30.6.2001 (ks. edellä 170 ja 172 kohta).

219 Riidanalaisen päätöksen 2 artiklan d alakohdan osittaisen muuttamisen laajuudesta on todettava aivan ensiksi, että FES:n tapauksessa vastuu ensimmäisen kyseessä olevan yrityksen osallistumisesta kilpailusääntöjen rikkomiseen ajanjaksona, joka alkoi 15.4.1988 ja päättyi 30.6.2001, otettiin huomioon FES:lle määrättävien sakkojen määrän määrittämisessä ja tämän seurauksena näiden sakkojen määrää korotettiin, kuten riidanalaisen päätöksen 498 perustelukappaleesta ilmenee.

220 Päätettäessä FES:lle määrättävien sakkojen perusmäärän korottamisesta sen vastuulla olevan kilpailusääntöjen rikkomisen pituuden perusteella ei näin ollen ole hylättävä komission riidanalaisen päätöksen 492 perustelukappaleessa seuraamaa menetelmää, jonka mukaan yli vuoden mittaisissa rikkomisissa sakkojen perusmääriä korotetaan 10 prosenttia jokaista kokonaista rikkomisvuotta kohti ja 5 prosenttia kaikista tämän lisäksi tulevista kuuden kuukauden pituisista tai sitä pidemmistä kausista, jotka ovat kuitenkin lyhyempiä kuin yksi vuosi. Vaikka on totta, että tämä menetelmä eroaa hieman suuntaviivoissa kuvatusta menetelmästä, jonka mukaan keskipitkissä rikkomisissa (yleensä yhdestä viiteen vuotta) määrä voi olla jopa 50 prosenttia rikkomisen vakavuuden perusteella määritetystä määrästä, se on kuitenkin komission kyseisiä suuntaviivoja täytäntöönpantaessa omaksuman tavanomaisen käytännön mukainen. On lisäksi todettava, että komissio sovelsi kyseistä menetelmää kaikkiin yrityksiin, jotka osallistuivat riidanalaisen päätöksen 1 artiklassa todettuun kilpailusääntöjen rikkomiseen ja että kantaja ei riitauttanut sitä nyt käsiteltävässä asiassa.

221 Lopuksi on todettava, että kun otetaan huomioon riidanalaisen päätöksen 2 artiklan d alakohdan kumoaminen, ei voida enää siltä osin kuin kyseinen artikla perustuu virheelliseen toteamukseen, jonka mukaan FES:n voitiin katsoa olevan yksilöllisesti vastuussa ensimmäisen kyseessä olevan yrityksen osallistumisesta kilpailusääntöjen

rikkomiseen ajanjaksona, joka alkoi 15.4.1988 ja päättyi 30.6.2001, katsoa, kuten riidanalaisen päätöksen 498 perustelukappaleessa todetaan, että FES rikkoi kilpailusääntöjä pitkäaikaisesti 14 vuoden ja 4 kuukauden ajan, millä voitaisiin perustella saman riidanalaisen päätöksen 492 perustelukappaleessa todettujen periaatteiden mukaisesti FES:n sakon perusmäärän 140 prosentin korotus, vaan voidaan ainoastaan todeta keskipitkä kilpailusääntöjen rikkominen, joka kesti 1 vuoden ja 3 kuukauden ajan, millä voidaan perustella FES:n 1 000 000 euroon vahvistetun sakon perusmäärän 10 prosentin korotus, kuten riidanalaisen päätöksen 490 perustelukappaleesta ilmenee, ja näin ollen FES:n solidaarisesti FEH:n kanssa maksettavan sakon perusmäärän vahvistaminen 1 100 000 euroon, koska ensimmäinen kyseessä oleva yritys osallistui kilpailusääntöjen rikkomiseen ajanjaksona, joka alkoi 1.7.2001 ja päättyi 30.9.2002, ilman että tämä vaikuttaa lievennyksiin, jotka tähän määrään on mahdollisesti tehtävä kantajan väittämien lieventävien olosuhteiden ottamiseksi huomioon asianmukaisesti (ks. edellä 226–268 kohta).

Mahdottomuus katsoa FEH:n ja FES:n olleen JAEPS:n emoyhtiöinä oikeudellisesti vastuussa toisen kyseessä olevan yrityksen osallistumisesta kartelliin ajanjaksona, joka alkoi 1.10.2002 ja päättyi 11.5.2004

Asianosaisten lausumat

222 Kantaja vaatii, että unionin yleinen tuomioistuin käyttää viidennen kanneperusteen ja neljännen kanneperusteen toisen väitteen perusteella sille SEUT 261 artiklan (ent. EY 229 artikla) nojalla kuuluvaa täyttä harkintavaltaa ja lieventää huomattavasti FES:lle ja FEH:lle määrätyn sakon määrää, koska oli mahdotonta katsoa niiden olleen JAEPS:n emoyhtiöinä oikeudellisesti vastuussa toisen kyseessä olevan yrityksen osallistumisesta kilpailusääntöjen rikkomiseen ajanjaksona, joka alkoi 1.10.2002 ja päättyi 11.5.2004.

223 Komissio väittää, että viides kanneperuste ja neljännen kanneperusteen toinen väite on hylättävä ja että näin ollen myös nyt käsiteltävät kantajan väitteet on hylättävä.

Unionin yleisen tuomioistuimen arviointi asiasta

224 Komissio oli oikeutettu katsomaan riidanalaisessa päätöksessä, että FES ja FEH olivat JAEPS:n emoyhtiöinä vastuussa toisen kyseessä olevan yrityksen osallistumisesta kilpailusääntöjen rikkomiseen ajanjaksona, joka alkoi 1.10.2002 ja päättyi 11.5.2004 (ks. edellä 203 ja 204 kohta). Unionin yleisen tuomioistuimen ei siksi ole käytettävä täyttä harkintavaltaansa ja muutettava riidanalaisen päätöksen 2 artiklan f alakohtaa tältä osin.

225 Nyt käsiteltävät väitteet riidanalaisen päätöksen osittaisesta muuttamisesta on näin ollen hylättävä.

Välttämättömyys lieventää FEH:n ja FES:n sakkoja yhteistyötä koskevan tiedonannon perusteella hallinnollisen menettelyn aikana toimitettujen tietojen merkittävän lisäarvon vuoksi tai toissijaisesti suuntaviivojen perusteella lieventävän olosuhteen vuoksi

Asianosaisten lausumat

226 Kantaja vaatii, että unionin yleinen tuomioistuin käyttää sille SEUT 261 artiklan (ent. EY 229 artikla) perusteella kuuluvaa täyttä harkintavaltaa ja lieventää FEH:lle ja FES:lle määrättyjen sakkojen määrää 50 prosentilla yhteistyötä koskevan tiedonannon 21

ja 22 kohdan sekä 23 kohdan b alakohdan nojalla sillä perusteella, että tiedoilla, jotka ne toimittivat komissiolle hallinnollisen menettelyn aikana yhteistyötä koskevaan tiedonantoon perustuvassa ilmoituksessaan, vastauksessaan väitetiedoksiantoon ja 29.9.2006 kirjatussa kirjeessään (ks. edellä 19, 20 ja 25 kohta), oli merkittävä lisäarvo ja komissio on voinut niiden ansiosta osoittaa väitetyn kilpailusääntöjen rikkomisen. Se seikka, että nämä tiedot toimitettiin väitetiedoksiannon lähettämisen jälkeen, ei sulje pois sitä, että yhteistyötä koskevassa tiedonannossa tarkoitettua merkittävää lisäarvoa koskeva kriteeri täyttyy.

227 Kantaja vaatii toissijaisesti, että unionin yleinen tuomioistuin alentaa FEH:lle ja FES:lle määrätyn sakon määrää sillä perusteella, että koska komissio on voinut niiden hallinnollisen menettelyn aikaisen tehokkaan yhteistyön vuoksi todeta kilpailusääntöjen rikkomisen helpommin, tätä voidaan pitää suuntaviivojen 3 kohdan kuudennessa luetelmakohdassa tarkoitettuna lieventävänä olosuhteena.

228 Komissio vaatii näiden väitteiden hylkäämistä.

Unionin yleisen tuomioistuimen arviointi asiasta

229 Ennen kyseisten väitteiden asiakysymysten käsittelyä on määritettävä, mitä riidanalaisen päätöksen perustelukappaleita kyseisillä väitteillä tarkoitetaan ja mitkä ovat säännöt, joita sovelletaan sakkojen lieventämiseen sillä perusteella, että kilpailusääntöjen rikkomiseen osallistunut yritys on toimittanut todisteita ja toiminut todellisessa yhteistyössä hallinnollisen menettelyn aikana.

– Nyt käsiteltävissä muutosvaatimuksissa tarkoitetut riidanalaisen päätöksen perustelukappaleet

230 Komissio toteaa riidanalaisen päätöksen 548–550 perustelukappaleessa seuraavaa FEH:n ja FES:n yhteistyöstä hallinnollisen menettelyn aikana:

”(548) Sen jälkeen, kun väitetiedoksianto oli lähetetty asianosaisille, Fuji vaati sakkojen lieventämistä [yhteistyötä koskevan] tiedonannon perusteella (12.6.2006) ja vaati, että sen vastaus väitetiedoksiantoon otettaisiin niin ikään huomioon tältä osin. Fuji täydensi aikaisempia ilmoituksiaan 28.9.2006 uudella entisen työntekijän todistajanlausunnolla.

(549) Fuji kuvaili ilmoituksissaan kartellia ja myönsi, että se oli olemassa väitetiedoksiannossa kuvatussa muodossa. Fuji myönsi osallistuneensa siihen huhtikuusta 1988 alkaen ’syyskuuhun 2000 tai suunnilleen siihen saakka.’ Fuji kuvaili kartellin sisäisiä menettelyjä, erityisesti niitä, jotka koskivat japanilaisten yritysten välisiä kontakteja, ja toimitti tiettyjä todisteita, muun muassa asiakirjaluettelon, johon sisältyi hankkeita, jotka oli sovittu pantavaksi toimeen kartellin sääntöjen mukaisesti syyskuun 2000 jälkeen [ks. 198 perustelukappale]. Fuji kuitenkin kiisti osallistumisensa kartelliin syyskuun 2000 jälkeen sekä vastuunsa JAEPS:n kilpailusääntöjen vastaisesta toiminnasta.

(550) Kun otetaan huomioon se, että Fujin pyyntö esitettiin väitetiedoksiannon lähettämisen jälkeen, ja näiden ilmoitusten sisältö, komissio katsoo, että Fujin ilmoitukset eivät parantaneet huomattavasti komission mahdollisuuksia osoittaa kyseiset tosiseikat, sillä Fuji vahvisti sellaiset tosiseikat, jotka komissio oli jo osoittanut oikeudellisesti riittävällä tavalla muiden todisteiden perusteella, ja se ei esittänyt seikkoja, joiden perusteella olisi ollut mahdollista esittää uusia väitteitä. Fujin panos ei näin ollen tuonut merkittävää lisäarvoa

verrattuna todisteisiin, jotka komissiolla oli jo hallussaan Fujin todisteiden esittämisajankohtana, ja se ei oikeuta sakkojen lieventämistä [yhteistyötä] koskevan tiedonannon perusteella.”

– Säännöt, joita sovelletaan sakkojen lieventämiseen kilpailusääntöjen rikkomiseen osallistuneen yrityksen toimittamien todisteiden ja sen hallinnollisen menettelyn aikana osoittaman todellisen yhteistyön perusteella

231 Oikeuskäytännön mukaan kilpailuoikeuden rikkomisen perusteella määrättävien sakkojen lieventäminen silloin, kun rikkomiseen osallistunut yritys toimii yhteistyössä, perustuu ajatukseen siitä, että komissio voi tällaisen yhteistyön vuoksi todeta kilpailusääntöjen rikkomisen helpommin ja mahdollisesti saada sen loppumaan (yhdistetyt asiat C-189/02 P, C-202/02 P, C-205/02 P–C-208/02 P ja C-213/02 P, Dansk Rørindustri ym. v. komissio, tuomio 28.6.2005, Kok., s. I-5425, 399 kohta; edellä 142 kohdassa mainittu asia BPB de Eendracht v. komissio, tuomion 325 kohta ja asia T-338/94, Finnboard v. komissio, tuomio 14.5.1998, Kok., s. II-1617, 363 kohta).

232 Yhteistyötä koskevan tiedonannon 20–23 kohdassa todetaan seuraavaa:

”20. Yritykset, jotka eivät täytä –– A jaksossa [Vapautus sakoista] esitettyjä edellytyksiä, voivat saada lievennystä sakkoihin, jotka olisi määrätty muussa tapauksessa.

21. Sakkojen lieventämiseksi yrityksen on toimitettava komissiolle epäillystä kilpailusääntöjen rikkomisesta todisteita, joilla on merkittävää lisäarvoa suhteessa komission hallussa jo oleviin todisteisiin, ja sen on lopetettava osallistumisensa epäiltyyn kilpailusääntöjen rikkomiseen viimeistään siinä vaiheessa, kun se toimittaa todisteet.

22. Käsitteellä 'lisäarvo' viitataan siihen, missä määrin toimitetut todisteet luonteensa ja/tai yksityiskohtaisuutensa vuoksi parantavat komission mahdollisuuksia vahvistaa kyseessä olevat tosiseikat. Arvioidessaan tätä komissio katsoo yleensä kirjallisten todisteiden, jotka ovat peräisin ajankohdalta, jota tosiseikat koskevat, olevan arvokkaampia kuin jälkeenpäin tuotetut todisteet. Samoin kyseessä oleviin tosiseikkoihin suoraan liittyvät todisteet katsotaan yleensä arvokkaammiksi kuin todisteet, jotka liittyvät niihin vain välillisesti.

23. Komissio määrittelee kaikissa hallintomenettelyn päätteeksi tekemissään lopullisissa päätöksissä seuraavat seikat:

a) oliko yrityksen toimittamilla todisteilla merkittävää lisäarvoa suhteessa komission hallussa samana ajankohtana olleisiin todisteisiin

b) kuinka paljon yritykselle määrättäviä sakkoja lievennetään – –.

Sakkojen lievennyksen tason ratkaisemiseksi – – komissio ottaa huomioon sen, minä ajankohtana 21 kohdan mukaiset edellytykset täyttävät todisteet toimitettiin ja missä

määrin ne sisälsivät lisäarvoa. Komissio voi myös ottaa huomioon yrityksen todisteiden toimittamispäivän jälkeisen yhteistyön laajuuden ja jatkuvuuden.

Jos yritys lisäksi toimittaa todisteita komissiolle aikaisemmin tuntemattomista tosiseikoista, jotka liittyvät suoraan epäillyn kartellin vakavuuteen tai kestoon, komissio ei ota näitä tosiseikkoja lukuun määrittäessään sakkoa, joka määrätään kyseiset todisteet toimittaneelle yritykselle."

233 Suuntaviivoissa määrätään, että uusi menetelmä sakkojen laskemiseksi noudattaa kaavaa, joka pohjautuu perusmäärään, jota korotetaan raskauttavien seikkojen perusteella ja alennetaan lieventävien seikkojen perusteella.

234 Suuntaviivojen 3 kohdan kuudennen luetelmakohdan mukaan esimerkiksi yrityksen todellista yhteistyötä menettelyissä, jotka koskevat yhteistyötä koskevan tiedonannon soveltamisalaan kuulumattomia tapauksia, voidaan pitää lieventävänä olosuhteena, joka oikeuttaa sakon perusmäärän alentamisen.

235 Vaikka yhteistyötä koskevaa tiedonantoa ja suuntaviivoja, joissa on kyse komission itseensä kohdistamista harkintavallan rajoituksista (ks. edellä 208 kohta), ei voitaisikaan pitää oikeussääntöinä, joita hallinto on joka tapauksessa velvollinen noudattamaan, niissä vahvistetaan kuitenkin käytännesääntöjä, joissa ilmaistaan noudatettava käytäntö ja joista hallinto voi poiketa käyttäessään EY 81 artiklan ja ETA-sopimuksen 53 artiklan rikkomiseen perustuvaa oikeuttaan määrätä sakko, erityistapauksissa vain esittämällä sellaiset perusteet, jotka ovat sopusoinnussa yhdenvertaisen kohtelun periaatteen kanssa (ks. vastaavasti ja analogisesti edellä 196 kohdassa mainittu asia Itochu v. komissio, tuomion 63 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen).

– Analyysi FEH:n ja FES:n toimittamista tiedoista ja seikoista, joilla kantajan mukaan oli ”merkittävä lisäarvo” suhteessa komissiolla hallussa jo olleisiin todisteisiin ja jotka vastasivat ”todellista yhteistyötä” hallinnollisen menettelyn aikana

236 Kantaja viittaa nyt käsiteltävässä asiassa tiettyihin FEH:n ja FES:n komissiolle hallinnollisen menettelyn aikana toimittamiin ja riidanalaisen päätöksen 255 perustelukappaleessa mainittuihin tietoihin, jotka koskevat yhteistoimintajärjestelyn olemassaoloa vuodesta 1988 alkaen ja tämän järjestelyn vastavuoroisuutta, sekä riidanalaisen päätöksen 198 perustelukappaleessa mainittuihin tiettyihin asiakirjoihin, erityisesti sopimuksiin, jotka tehtiin kartellin piirissä ja jotka liittyivät kaasueristeisiä kytkinlaitteita koskevaan kolmeentoista erilaiseen hankkeeseen.

237 Komissio väittää yleisesti, että näillä tiedoilla ja asiakirjoilla ei voinut olla ”merkittävää lisäarvoa” eivätkä ne voineet merkitä FEH:n ja FES:n ”todellista yhteistyötä” tutkimuksen aikana, sillä ne toimitettiin vasta väitetiedoksiannon lähettämisen jälkeen ja näin ollen vaiheessa, jossa komissio oli jo todennut selvällä tavalla tosiseikat, joihin se tukeutui nyt käsiteltävässä asiassa, ja määritellyt ne oikeudellisesti, kuten myös yhteistyötä koskevan tiedonannon 26 kohdasta ilmenee.

238 Väitetiedoksiannon perusteella niiden, joita asia koskee, on voitava tosiasiallisesti saada tieto siitä, mihin toimintaan komissio väittää niiden syyllistyneen, ja kyseistä vaatimusta noudatetaan, jos lopullisessa päätöksessä ei aseteta asianomaisten henkilöiden vastuulle väitetiedoksiannossa tarkoitetuista rikkomisista poikkeavia rikkomisia ja jos siinä esitetään ainoastaan ne tosiseikat, joista asianomaisilla henkilöillä on ollut mahdollisuus antaa selvitys (yhdistetyt asiat T-191/98, T-212/98–T-214/98, Atlantic Container Line ym. v. komissio, tuomio 30.9.2003, Kok., s. II-3275, 138 kohta ja edellä 209 kohdassa mainitut yhdistetyt asiat Tokai Carbon ym. v. komissio, tuomio 29.4.2004, 47 kohta; ks. myös vastaavasti edellä 98 kohdassa mainittu asia ACF Chemiefarma v. komissio, tuomion 94 kohta). Vaikka kilpailusääntöjen rikkomiset, joihin yrityksen väitetään päätöksessä syyllistyneen, eivät voi olla erilaisia kuin

väitetiedoksiannossa todetut rikkomiset, asia ei kuitenkaan ole näin siltä osin kuin on kyse esitetyistä tosiseikoista, sillä niiden osalta on riittävää, että kyseessä olevilla yrityksillä on ollut tilaisuus esittää huomautuksensa kaikista tosiseikoista, jotka on luettu niiden syyksi. Tämä on todettu nimenomaisesti unionin tuomioistuinten oikeuskäytännössä, jossa on katsottu, että missään säännöksessä ei kielletä komissiota antamasta asianosaisille tiedoksi väitetiedoksiannon lähettämisen jälkeen uusia asiakirjoja, joiden komissio katsoo tukevan väitteitänsä, kunhan komissio antaa yrityksille tarpeeksi aikaa huomautusten esittämiselle niiden suhteen (asia T-23/99, LR AF 1998 v. komissio, tuomio 20.3.2002, Kok., s. II-1705, 190 kohta; ks. vastaavasti myös asia 107/82, AEG-Telefunken v. komissio, tuomio 25.10.1983, Kok., s. 3151, 29 kohta).

239 Vaikka on totta, että päivän, jolloin todisteet toimitettiin komissiolle, perusteella ne on määritettävä todisteiksi, joilla on merkittävä lisäarvo, on todettava, että siltä osin kuin tämä määritelmä riippuu komission asiakirja-aineistossa näiden todisteiden saapumispäivänä jo olevista todisteista, ainoastaan se seikka, että nämä seikat esitettiin väitetiedoksiannon lähettämisen jälkeen, ei sulje pois sitä, että niillä voi vielä olla merkittävä lisäarvo siitä huolimatta, että hallinnollinen menettely on edennyt myöhempään vaiheeseen. Yritys voi etenkin yhteistyötä koskevaan tiedonantoon perustuvassa vaatimuksessa, joka on esitetty väitetiedoksiannon lähettämisen jälkeen, keskittyä tosiseikkoihin, joita ei sen näkemyksen mukaan ei ole osoitettu oikeudellisesti riittävällä tavalla, jotta se voisi antaa merkittävää lisäarvoa suhteessa komission hallussa jo oleviin todisteisiin.

240 Yhteistyötä koskevan tiedonannon 26 kohdassa lisäksi ainoastaan todetaan komissiolle kuuluva menettelyllinen velvollisuus. Siinä ei todeta, että kaikki yrityksen yhteistyö kilpailusääntöjen rikkomisen osoittamiseksi on välttämättä täysin arvotonta, jos se on tapahtunut vasta väitetiedoksiannon lähettämisen jälkeen. On lisäksi todettava, että tällainen yhteistyö voi olla hyvin hyödyllistä, kun kyse on komissiolle

aikaisemmin tuntemattomista tosiseikoista ja kun ne liittyvät suoraan epäillyn kartellin vakavuuteen tai kestoon.

– Analyysi FEH:n ja FES:n toimittamista tiedoista, jotka koskevat yhteistoimintajärjestelyn olemassaoloa vuodesta 1988 alkaen ja kyseisen järjestelyn vastavuoroisuutta

241 Aivan aluksi on muistutettava, että komissio totesi riidanalaisen päätöksen 125 perustelukappaleessa, että ”yhteistoimintajärjestely” oli japanilaisten ja eurooppalaisten yritysten välillä tehty kirjoittamaton sopimus, jonka mukaan ”japanilaisten ei tullut tehdä tarjouksia eurooppalaisista [kaasueristeisiä kytkinlaitteita koskevista] hankkeista ja vastavuoroisesti eurooppalaisten ei tullut tehdä tarjouksia japanilaisista [kaasueristeisiä kytkinlaitteita koskevista] hankkeista” ja ”Japani ja Euroopan maat, joissa kartellin eurooppalaiset jäsenet nauttivat etuoikeutetusta asemasta, oli varattu kyseisille kartellin jäsenille ja yksikään muista jäsenistä ei ollut oikeutettu väliintuloon niissä”. Komissio totesi lisäksi riidanalaisen päätöksen 261 perustelukappaleessa, että ”kartellin logiikan mukaan – – on [kartellin jäsenten] ilmoitusten ja muiden asiakirjatodisteiden perusteella osoitettu, että kilpailunvastainen sopimus oli ollut olemassa ja se käsitti vastavuoroisen kunnioittamisen, joka koski japanilaisten suhdetta suureen osaan Euroopan talousalueen markkinoista ja eurooppalaisten suhdetta Japanin markkinoihin”, että ”[oli] niin ikään osoitettu, että maailmanlaajuisten kiintiöiden valvomisen yhteydessä Euroopan talousalueella tuotantomaiden ulkopuolella toteutetut kaupat luettiin maailmanlaajuisiin kiintiöihin” ja että ”tämän mekanismin pelkkä määritelmä ja toimeenpano osoittivat, että rajoittava tavoite oli olemassa – –”.

242 Yhteistoimintajärjestely on ainut seikka, jonka perusteella voidaan katsoa, että japanilaiset yritykset ”osallistuivat tosiasiallisesti [riidanalaisen päätöksen 1 artiklassa todettuun] kilpailusääntöjen rikkomiseen” riidanalaisen päätöksen 261 perustelukappaleessa todetun ilmaisun mukaisesti. Kuten nimittäin yhtäältä ilmenee riidanalaisen

päätöksen 119, 126, 244 ja 246 perustelukappaleesta, kiintiösopimus, jonka osapuolia japanilaiset yritykset olivat, ei soveltunut Länsi-Euroopan maihin. Toisaalta on todettava, että kuten esimerkiksi riidanalaisen päätöksen 247 perustelukappaleesta ilmenee, komissio ei katsonut riidanalaisessa päätöksessä, että japanilaiset yritykset olivat osapuolina sellaisissa järjestelyissä, kuten Euroopan kiintiösopimuksessa, joilla oli suoria vaikutuksia Euroopan markkinoihin. Näin ollen juuri yhteistoimintajärjestely, sellaisena kuin se on kuvattu riidanalaisen päätöksen 125 ja 261 perustelukappaleessa, mahdollisti yhteyden luomisen japanilaisten yritysten ja Euroopan talousalueen markkinoiden välillä ja on siksi mahdollinen perusta komission viimeksi mainittuja koskevalle toimivallalle.

243 Riidanalaisen päätöksen 125–132 ja 255–264 perustelukappaleesta ilmenee, että toisin kuin kantaja virheellisesti väittää, komissio ei tukeutunut osoittaakseen yhteistoimintajärjestelyn, sellaisena kuin se kuvataan riidanalaisen päätöksen 125 ja 261 perustelukappaleessa, olemassaoloa ainoastaan kyseisten yritysten käytökseen markkinoilla vaan ”joukkoon yhtäpitäviä raskauttavia todisteita”, joka koostui seuraavista seikoista:

– Areva-konsernin yhtiöiden ilmoitukset (ks. riidanalaisen päätöksen alaviitteet nro 70 ja 71) ja ABB:n ilmoitukset (ks. riidanalaisen päätöksen alaviite nro 72), joista ilmeni, että kartellista sovittiin status quon säilyttämiseksi ottamalla huomioon osapuolten historialliset markkinaosuudet ja perinteiset etuoikeutetut asemat (ks. riidanalaisen päätöksen 124 perustelukappale)

– ABB:n ilmoitukset ja etenkin tämän erään entisen työntekijän, M.:n, joka oli tapahtumien välitön todistaja, ilmoitus (ks. riidanalaisen päätöksen alaviitteet nro 73–75) sekä FEH:n ja FES:n ilmoitukset (ks. riidanalaisen päätöksen alaviite nro 76), joiden sanamuodon mukaan hankkeiden jakaminen maailmanlaajuisella tasolla perustui yhteistoimintajärjestelyyn (ks. riidanalaisen päätöksen 125, 255, 262 ja 263 perustelukappaleet)

– se seikka, että Alstom, Areva-konsernin yhtiöt tai VA Tech -konserni eivät avoimesti kiistäneet yhteistoimintajärjestelyn olemassaoloa (ks. riidanalaisen päätöksen 124, 127 ja 253 perustelukappale)

– kiintiösopimus ja sen liite 2, jotka ABB toimitti, siltä osin kuin niissä määrättiin alustavasti ulkopuolelle suljettavia maita koskevasta luettelosta, johon sisältyi erityisesti Japani ja enemmistö Länsi-Euroopan maista ja jota laajennettiin sittemmin ”Euroopan” markkinoihin ja joka mahdollisti sen, että kyseisiä alueita kohdeltiin hankkeiden myöntämistä koskevissa erityisissä säännöissä tarkoitetulla tavalla yhteistoimintajärjestelyn hengen mukaisesti (riidanalaisen päätöksen 126 perustelukappale ja alaviite nro 62)

– ABB:n tai Hitachi-konsernin yhtiöiden tai JAEPS:n toimittamat asiakirjatodisteet, jotka koskevat kilpailusääntöjen rikkomisajanjaksoa ja jotka osoittavat, että kaasueristeisiä kytkinlaitteita koskevien hankkeiden myöntäminen japanilaisille yrityksille Islannissa, Lichtensteinissa ja pitkän ajanjakson ajan Itä-Euroopassa ei ollut poissuljettua, että vuonna 2002 toteutetun kartellin mukauttamisen aikana japanilaisten ja eurooppalaisten yritysten välillä käytiin keskusteluja kysymyksestä, oliko Keski- ja Itä-Eurooppa eurooppalaisten markkina, ja että eurooppalaiset yritykset jakoivat tosiasiallisesti keskenään kaasueristeisiä kytkinlaitteita koskevat vastaavat hankkeet Euroopassa, vuodesta 2002 alkaen myös kaasueristeisiä kytkinlaitteita koskevat hankkeet Itä-Euroopassa (riidanalaisen päätöksen 127, 128 ja 256 perustelukappale)

– FEH:n ja FES:n vastaus väitetiedoksiantoon, Hitachi-konsernin yhtiöiden tai JAEPS:n ilmoitukset (riidanalaisen päätöksen alaviitteet nro 85 ja 86) sekä ABB:n toimittamat useat asiakirjatodisteet, jotka koskevat kilpailusääntöjen rikkomisajanjaksoa ja jotka osoittavat, että myös japanilaiset yritykset tiesivät kaasueristeisiä kytkinlaitteita koskeviin hankkeisiin liittyvien järjestelyjen olemassaolosta Euroopassa (ilman, että ne välttämättä tunsivat niiden erityisseikkoja tai yksityiskohtaisia sääntöjä) ja että ne olivat myös tietoisia kaasueristeisiä kytkinlaitteita koskevista hankkeista, erityisesti tietyistä eurooppalaisten yritysten kesken jaetuista kaasueristeisiä kytkinlaitteita koskevista hankkeista Euroopassa; niille oli myös tiedotettu etukäteen tietyistä kaasueristeisiä kytkinlaitteita koskevista

hankkeista Euroopassa, ei ainoastaan Islannissa vaan myös tietyissä maissa, jotka eivät sisältyneet kiintiösopimuksen liitteeseen 2, mikä tapahtui ABB:n toimittaman Euroopan kiintiösopimuksen liitteessä 2 todetun tiedottamismahdollisuuden mukaisesti (riidanalaisen päätöksen 119 ja 129–132 perustelukappale).

244 Kantaja väittää, että FEH:n ja FES:n ilmoituksilla, jotka koskivat yhteistoimintajärjestelyn olemassaoloa vuodesta 1988 alkaen ja kyseisen järjestelyn vastavuoroisuutta, sellaisena kuin nämä ilmoitukset mainitaan riidanalaisen päätöksen 255 perustelukappaleessa, on komissiolle merkittävä lisäarvo, sillä se on voinut osoittaa näiden ilmoitusten perusteella yhteistoimintajärjestelyn olemassaolon ja laajuuden oikeudellisesti riittävällä tavalla, kun otetaan huomioon oikeuskäytännön vaatimukset ja Hitachi-konsernin yhtiöiden tai JAEPS:n, Toshiban, Melcon, FEH:n ja FES:n itsensä, Areva-konsernin yhtiöiden ja VA Tech -konsernin esittämä tai tukema vaihtoehtoinen luotettava selitys, joka perustuu siihen, että kaasueristeisiä kytkinlaitteita koskevien hankkeiden Euroopan markkinoille pääsemiselle oli olemassa vaikeita esteitä, jotka saivat japanilaiset luopumaan näistä tuotteista.

245 On riidatonta, että FEH ja FES myönsivät hallinnollisen menettelyn aikana ja ensimmäistä kertaa vastauksessaan väitetiedoksiantoon yhteistoimintajärjestelyn olemassaolon toteamalla seuraavaa:

”Vaikka Fuji oli tietoinen yhteistoimintajärjestelystä, jonka mukaan japanilaiset tuottajat eivät pyrkineet eurooppalaisille markkinoille, tämä ei ollut pääsyy sille, että se ei myynyt kaasueristeisiä kytkinlaitteita koskevia hankkeita Euroopan talousalueella. Fuji ei ollut kaasueristeisiä kytkinlaitteita koskevien hankkeiden tärkeä ja luotettava toimittaja Euroopassa seuraavista syistä [– –]”

246 Ilman, että on tarpeellista viitata FEH:n ja FES:n myöhempiin ilmoituksiin, voidaan todeta, että kuten riidanalaisen päätöksen 125 ja 255 perustelukappaleesta ilmenee,

FEH ja FES ovat näin ollen tosiasiallisesti tukeneet, vaikkakin melko epäselvillä termeillä, yhteistoimintajärjestelyn ja sen merkityksellisen sisällön osan olemassaoloa, toisin sanottuna sitä, että japanilaiset tuottajat sitoutuivat olemaan pyrkimättä Euroopan markkinoille. FEH ja FES totesivat lisäksi samassa väitetiedoksiantoon antamansa vastauksen eräässä alaviitteessä, että ”japanilaiset tuottajat eivät olleet [Euroopan kiintiösopimuksen] osapuolia”, että ”sellaisina Fujin edustajat eivät tienneet, oliko [Euroopan kiintiösopimus] tehty Wienissä vai ei”, että ”ne eivät enää tunteneet [Euroopan kiintiösopimuksen] sisältöä” ja että ”lisäksi – – tietoa [kaasueristeisiä kytkinlaitteita koskevien] hankkeiden myöntämisestä Euroopan maissa, jotka oli suljettu pois kiintiösopimuksen liitteessä 2, ei toimitettu järjestelmällisesti japanilaisille tuottajille”. Tätä ilmoitusta voidaan pitää vahvistuksena siitä, että japanilaiset yritykset tiesivät eurooppalaisten yritysten välillä jaetuista kaasueristeisiä kytkinlaitteita koskevista hankkeista myös tietyissä maissa, jotka eivät sisältyneet kiintiösopimuksen liitteeseen 2. Toisin kuin komissio väittää riidanalaisen päätöksen 129 perustelukappaleessa, näiden seikkojen perusteella ei kuitenkaan voida katsoa, että japanilaiset yritykset tiesivät myös, että Euroopan tasolla oli olemassa järjestelyjä.

247 Edellä 243 kohdassa mainituista riidanalaisen päätöksen perustelukappaleista, luettuna yhdessä 88, 91 ja 95 perustelukappaleen kanssa, kuitenkin ilmenee, että silloin, kun komissio sai tiedon näistä ilmoituksista, jotka esitettiin ensimmäisen kerran 30.6.2006 päivätyssä FEH:n ja FES:n vastauksessa väitetiedoksiantoon, sen hallussa oli edellä 243 kohdassa mainitut todisteet, toisin sanottuna ABB:n ja Hitachi-konsernin yhtiöiden tai JAEPS:n toimittamat asiakirjatodisteet sekä Areva-konsernin yhtiöiden, ABB:n ja Hitachi-konsernin yhtiöiden tai JAEPS:n tekemät ilmoitukset, joista voitiin komission mukaan päätellä loogisesti ”yhteistoimintajärjestelyn” olemassaolo, sellaisena kuin se on kuvattu riidanalaisen päätöksen 125 perustelukappaleessa.

248 Komissio on nimittäin väittänyt riidanalaisen päätöksen 258 ja 261 perustelukappaleessa pääasiallisesti, että ”yhteistoimintajärjestelyn” olemassaolo, sellaisena kuin se on kuvattu riidanalaisen päätöksen 125 perustelukappaleessa, voitiin päätellä kartellin

jäsenten ilmoituksista ja muista asiakirja-aineistoon sisältyneistä asiakirjatodisteista, sillä näiden todisteiden perusteella se oli johdonmukainen ja kartellin logiikan kanssa sopusoinnussa oleva selitys. Kuten komissio on todennut 258–260 perustelukappaleessa, ”yhteistoimintajärjestelyn” olemassaolon, sellaisena kuin se on kuvattu riidanalaisen päätöksen 125 perustelukappaleessa, perusteella voidaan näin ollen selittää johdonmukaisella tavalla seuraava:

– miksi myynnit tietyissä Euroopan talousalueen maissa (niissä, joita ei pidetty ”tuottajamaina”) luettiin kartellin kiintiöihin ja näiden sopimusten osapuolet valvoivat niitä, kun taas myyntejä Japanissa ja muissa Euroopan talousalueen maissa (tuottajamaat) ei sen sijaan ”luettu mukaan” (riidanalaisen päätöksen 258 perustelukappale)

– miksi yhtäältä maailmanlaajuisiin kiintiöihin sisältyi myyntejä useimmissa Euroopan maissa ja miksi toisaalta Euroopan talousalueen myyntien kohtelun ero ei näkynyt kaikissa teksteissä sellaisenaan, kun otetaan huomioon, että kaikki Euroopan talousalueen maat lueteltiin ainoastaan kiintiösopimuksessa pois suljettuina alueina (riidanalaisen päätöksen 258 perustelukappale), ja

– miksi japanilaiset yritykset eivät tehneet useammin tarjouksia Euroopassa ja eivät selvästi edes aikoneet pyrkiä Euroopan markkinoille 16 vuoden aikana tavoilla, jotka olisivat vastanneet niitä, joita sovellettiin maailmanlaajuisesti muilla markkinoilla (riidanalaisen päätöksen 259 ja 260 perustelukappale).

249 Kantaja väittää kuitenkin, että kartellin jäsenten ilmoituksilla ja muilla asiakirjatodisteilla, jotka on esitetty komission ”yhteistoimintajärjestelyn” olemassaoloa puoltavan

selityksen tueksi, ei ollut merkitystä, koska ne oli laadittu epäselvällä tavalla ja ne eivät olleet riittäviä kumoamaan väitettyä vaihtoehtoista luotettavaa selitystä, jonka useat kartelliin osallistuneet yritykset ovat esittäneet ja jonka mukaan markkinoille pääsyä koskeneet vaikeat esteet tekivät kaasueristeisiä kytkinlaitteita koskevien hankkeiden japanilaisille toimittajille pyrkimisen näitä tuotteita koskeville eurooppalaisille markkinoille taloudellisesti epähoukuttelevaksi.

250 On kuitenkin todettava, että vaihtoehtoinen selitys, johon kantaja vetoaa, ei ole sopusoinnussa kartellin jäsenten ilmoitusten ja muiden asiakirjatodisteiden, etenkin 243 kohdassa mainittujen todisteiden, kanssa, joista ilmenee, että vuonna 2002 toteutetun kartellin mukauttamisen aikana japanilaisten ja eurooppalaisten yritysten välillä käytiin keskusteluja kysymyksestä, oliko Keski- ja Itä-Euroopan markkinat varattu eurooppalaisilla yrityksille, ja että japanilaisille yrityksille oli myös tiedotettu kartellin piirissä tiettyjen kaasueristeisiä kytkinlaitteita koskevien hankkeiden myöntämisestä Euroopassa, vaikka kaikki Euroopan talousalueen maat oli periaatteessa lueteltu alueina, jotka oli suljettu kiintiösopimuksen ulkopuolelle, joten niitä ei etenkään pitänyt lukea Euroopan yhteiskiintiöön, ja että japanilaisille yrityksille oli niin ikään tiedotettu etukäteen tietyistä kaasueristeisiä kytkinlaitteita koskevista hankkeista Euroopassa, ei ainoastaan Islannissa vaan myös tietyissä maissa, jotka oli suljettu pois kiintiösopimuksen liitteestä 2. Kuten komissio aivan oikein väittää riidanalaisen päätöksen 256 ja 257 perustelukappaleessa, tällaisten keskustelujen olemassaolo on päinvastoin sopusoinnussa sen kanssa, että eurooppalaiset yritykset pitivät vastaavia japanilaisia yrityksiä mahdollisina uskottavina kilpailijoina Euroopan markkinoilla ja sen kanssa, että ennen vuotta 2002 japanilaiset yritykset muun muassa vastasivat tarjouspyyntöihin Keski- ja Itä-Euroopassa ja myivät sellaisia kaasueristeisiä kytkinlaitteita koskevia hankkeita, joita oli tarkoitus käyttää kyseisellä alueella, sekä sen kanssa, että eurooppalaiset yritykset hyväksyivät kartellissa, jonka tarkoituksena oli sen jäsenten historiallisten markkinaosuuksien säilyttäminen, Euroopan ulkopuolisten kaasueristeisiä kytkinlaitteita koskevien hankkeiden ”uhraamisen” lukemalla eurooppalaiset kaasueristeisiä kytkinlaitteita koskevat hankkeet (”tuottajamaiden” ulkopuolella) niiden kiintiösopimuksessa tarkoitettuun maailmanlaajuiseen kiintiöön vaihtokauppana mahdollisuudesta kontrolloida niiden omaa hintatasoa Euroopassa.

251 On lisäksi katsottava, että komissiolla oli jo hallussaan edellä 243 kohdassa mainitut ABB:n ilmoitukset, joissa vahvistettiin komission väitteet yhteistoimintajärjestelyn olemassaolosta ja sisällöstä, jotka ”[voitiin] objektiivisesti johtaa kartellin maailmanlaajuisesta mekanismista” komission riidanalaisen päätöksen 262 perustelukappaleessa käyttämän ilmaisun mukaisesti ja etenkin kartellin jäsenten ilmoituksista ja muista edellä 243 kohdassa mainituista asiakirjatodisteista. Komission unionin yleisen tuomioistuimen pyynnöstä (ks. edellä 37 kohta) esittämistä asiakirjoista ilmenee lisäksi, että komissio sai 30.6.2006, kun FEH:n ja FES:n antoivat vastauksensa väitetiedoksiantoon, samanaikaisesti Hitachi-konsernin yhtiöiden tai JAEPS:n samaan väitetiedoksiantoon antaman vastauksen, jossa vahvistettiin, että tietyt kaasueristeisiä kytkinlaitteita koskevat hankkeet Euroopassa (”tuottajamaiden” ulkopuolella) luettiin kiintiösopimuksessa tarkoitettuun maailmanlaajuiseen Euroopan kiintiöön.

252 Vaikka FEH:n ja FES:n ilmoituksilla oli tietty hyöty, kun tarkastellaan ”joukkoa yhtäpitäviä raskauttavia todisteita”, johon komissio tukeutui riidanalaisessa päätöksessä, ne ainoastaan vahvistivat vähemmän tarkalla ja yksiselitteisellä tavalla kuin ABB:n aikaisemmat ilmoitukset yhteistoimintajärjestelyn olemassaolon ja sisällön, jotka voitiin päätellä jo kartellin jäsenten ilmoituksista ja muista komissiolle toimitetuista asiakirjatodisteista, jotka mainitaan edellä 243 kohdassa.

253 Tässä yhteydessä on katsottava, että vaikka FEH:n ja FES:n melko epämääräisillä ilmoituksilla oli tietty todistusarvo, niillä ei kuitenkaan ollut merkittävää lisätodistusarvoa suhteessa komissiolla tuolloin hallussa jo olleisiin todisteisiin ja eivätkä eivät olla perusteena sille, että komissio lieventäisi FEH:n ja FES:n sakkoa yhteistyötä koskevan tiedonannon 21, 22 ja 23 kohdan perusteella.

254 Kantajan väitteestä, jonka mukaan FEH:n ja FES:n yhteistyö oikeuttaa ainakin sakon alentamiseen suuntaviivojen 3 kohdan kuudennen luetelmakohdan perusteella, on

todettava, että kun kyseisen määräyksen mukaan lieventäväksi olosuhteeksi voidaan katsoa ”yrityksen todellinen yhteistyö menettelyissä, jotka koskevat [yhteistyötä koskevan] tiedonannon soveltamisalaan kuulumattomia tapauksia”, siinä on väistämättä kyse, ainakin kyseisessä tiedonannossa tarkoitettujen horisontaalisten kartellien osalta, yhteistyöstä, joka on riittämätöntä, jotta se voisi olla perusteena yhteistyötiedonannon nojalla myönnettävälle alennukselle (ks. vastaavasti ja analogisesti edellä 88 kohdassa mainittu asia Mannesmannröhren-Werke v. komissio, tuomion 307 kohta).

255 On joka tapauksessa muistettava myös, että jotta sakon alentaminen olisi perusteltua yhteistyön perusteella, yrityksen käyttäytymisen on helpotettava komission tehtävää eli kilpailusääntöjen rikkomisten toteamista ja niistä rankaisemista (ks. analogisesti edellä 88 kohdassa mainittu asia Mannesmannröhren-Werke v. komissio, tuomion 308 kohta oikeuskäytäntöviittauksineen). Näin ollen on katsottava, että suuntaviivojen 3 kohdan kuudennessa luetelmakohdassa tarkoitettu tilanne on poikkeustilanne, koska se koskee sellaisia horisontaalisia yhteistoimintajärjestelyjä, jotka suuntaviivat kattavat, koska kysymyksen on oltava ”todellisesta” yhteistyöstä, joka on helpottanut komission tehtävää mutta jota yhteistyötiedonanto ei kata (ks. analogisesti edellä 88 kohdassa mainittu asia Mannesmannröhren-Werke v. komissio, tuomion 308 kohta).

256 Ei voida katsoa, että FEH:n ja FES:n ilmoitukset helpottivat nyt käsiteltävässä asiassa komission tehtävää, eli kilpailusääntöjen rikkomisten toteamista ja niistä rankaisemista, sillä kuten edellä 252 kohdasta ilmenee, niillä vahvistettiin ainoastaan toissijaisesti ja vähemmän tarkasti ja yksiselitteisesti kuin ABB:n aiemmilla ilmoituksilla yhteistoimintajärjestelyn olemassaolo ja sisältö, jotka voitiin päätellä jo kartellin jäsenten ilmoituksista ja muista komissiolle toimitetuista asiakirjatodisteista, etenkin niistä, jotka mainitaan edellä 243 kohdassa.

257 On näin ollen katsottava, että FEH:n ja FES:n tekemien ilmoitusten johdosta ei niille määrättyjen sakkojen määrää voida alentaa sillä perusteella, että ne olisivat olleet tosiasiallisessa yhteistyössä suuntaviivojen 3 kohdan kuudennessa luetelmakohdassa tarkoitetulla tavalla. Unionin yleisen tuomioistuimen ei näin ollen ole täyttä harkintavaltaansa käyttämällä muutettava riidanalaisen päätöksen 2 artiklan d alakohtaa tältä osin.

258 Nyt käsiteltävät kantajan väitteet on näin ollen hylättävä kokonaisuudessaan.

– Analyysi tietyistä asiakirjoista, etenkin järjestelylehtisestä, jotka on laadittu tosiseikkojen tapahtumahetkellä ja jotka liittyvät kolmeentoista eri hankkeeseen, jotka koskivat kaasueristeisiä kytkinlaitteita ja olivat kartellin järjestelyjen kohteena

259 Kantaja väittää lisäksi, että kantajan komissiolle hallinnollisen menettelyn aikana toimittamilla tietyillä asiakirjoilla, etenkin järjestelylehtisillä, jotka on laadittu tosiseikkojen tapahtumahetkellä ja jotka liittyvät kolmeentoista eri hankkeeseen, jotka koskivat kaasueristeisiä kytkinlaitteita ja olivat kartellin järjestelyjen kohteena, oli komissiolle merkittävää lisäarvoa, sillä ne paransivat tämän mahdollisuuksia osoittaa, että kartelli ei päättynyt kokoukseen, joka pidettiin [luottamuksellinen] [luottamuksellinen].

260 Asiakirjoista, joihin kantaja viittaa, on todettava, ettei niihin viitattu väitetiedoksiannossa ja että ne mainittiin ensimmäistä kertaa riidanalaisen päätöksen 198 perustelukappaleessa.

261 Riidanalaisesta päätöksestä sekä asiakirja-aineiston sisältämistä seikoista ilmenee lisäksi, että kaasueristeisiä kytkinlaitteita koskeviin hankkeisiin, joiden viitenumerot olivat [luottamuksellinen], liittyvät tiedot perustuvat järjestelylehtisiin ja muihin erityisiin asiakirjoihin, jotka sisältyvät FEH:n ja FES:n yhteistyötä koskevan tiedonannon perusteella antaman ilmoituksen liitteeseen 2. Vaikka komissio ei ole täsmentänyt, mistä nämä kaasueristeisiä kytkinlaitteita koskevaan hankkeeseen, jonka viitenumero oli [luottamuksellinen], liittyvät tiedot ovat peräisin, asiakirja-aineistosta ilmenee, että FEH ja FES toimittivat myös tätä hanketta koskevan järjestelylehtisen yhteistyötä koskevan tiedonannon perusteella antamansa ilmoituksen liitteessä 2.

262 Komissio kyllä toteaa riidanalaisen päätöksen 198 perustelukappaleessa, että tietyt edellä mainittuihin kaasueristeisiä kytkinlaitteita koskeviin hankkeisiin liittyvät tiedot olivat ABB:n toimittamia, ja komission vastauksesta unionin yleisen tuomioistuimen kysymyksiin ja asiakirjojen toimittamispyyntöön (ks. edellä 37 kohta) ilmenee, että tämä toimittaminen tapahtui 7.5.2004 (ks. edellä 10 kohta) kaasueristeisiä kytkinlaitteita koskeviin hankkeisiin liittyvän luettelon muodossa. Komission unionin yleisen tuomioistuimen pyynnöstä toimittamaan luetteloon sisältyy kuitenkin ainoastaan tiettyjä tietoja kaasueristeisiä kytkinlaitteita koskevista hankkeista, joiden viitenumerot olivat [luottamuksellinen] ja [luottamuksellinen], jotka eivät kuitenkaan millään tavalla vastaa riidanalaisen päätöksen 198 perustelukappaleessa mainittuja tietoja. On näin ollen katsottava, että kyseisiin kaasueristeisiä kytkinlaitteita koskeviin hankkeisiin liittyviä merkityksellisiä tietoja olivat ainoastaan tiedot, jotka FEH ja FES toimittivat yhteistyötä koskevan tiedonannon perusteella antamansa ilmoituksen liitteessä 2.

263 On todettava, että kaasueristeisiä kytkinlaitteita koskeviin hankkeisiin, joiden viitenumerot olivat [luottamuksellinen], liittyvät FEH:n ja FES:n toimittamat tiedot ja etenkin tiedot, jotka liittyvät kaasueristeisiä kytkinlaitteita koskevaan hankkeeseen, jonka viitenumero oli [luottamuksellinen] ja johon ensimmäinen kyseessä oleva yritys oli osallinen sekä jonka voimassaoloaika alkoi [luottamuksellinen] ja päättyi [luottamuksellinen], olivat sellainen välitön todiste kartellin väitetystä kestosta FEH:n ja

FES:n osalta, jonka perusteella komissio pystyi osoittamaan, että ensimmäinen kyseessä oleva yritys jatkoi osallistumista kilpailusääntöjen rikkomiseen ajanjaksona, joka alkoi syyskuussa 2000 ja päättyi 1.10.2002.

264 Etenkin riidanalaisen päätöksen 290 perustelukappaleesta ja edellä 80, 94 ja 97–101 kohdasta ilmenee lisäksi, että kartellin jäsenten välillä tehdyt sopimukset, jotka koskivat kaasueristeisiä kytkinlaitteita koskevaa kahdeksaa hanketta viitenumeroilla [luottamuksellinen], olivat komissiolle hyödyllisiä sen osoittamiseksi, että ensimmäinen kyseessä oleva yritys ja muut yritykset jatkoivat osallistumista kartelliin vuosina 2000 ja 2001. Komission hallussa olleiden asiakirjojen joukossa kartellin jäsenten väliset sopimukset jo edellä mainituista kahdeksasta hankkeesta mahdollistivat kuitenkin sen osoittamisen, että edellä mainitut kartellin jäsenet noudattivat kartellin piirissä tehtyjä sopimuksia vähintään vuoden 2001 syyskuuhun tai lokakuuhun saakka, mikä paransi komission mahdollisuuksia osoittaa kartellin jatkuminen kyseisenä ajanjaksona.

265 Koska on näytetty, että FEH ja FES toimittivat kaikki näitä sopimuksia koskevat merkitykselliset tiedot, jotka olivat komissiolle aikaisemmin tuntemattomia, niiden sakon perusmäärää on lievennettävä yhteistyötä koskevan tiedonannon 23 kohdan perusteella, jottei näitä tietoja oteta huomioon niille riidanalaisen päätöksen 2 artiklan d alakohdassa määrätyn sakon määrän vahvistamiseksi

266 Tästä seuraa, että komission olisi pitänyt lieventää FEH:lle ja FES:lle määräämänsä sakon määrää, jottei niiden osallistumista kilpailusääntöjen rikkomiseen ajanjaksona, joka alkoi syyskuussa 2000 ja päättyi 30.9.2002, oteta huomioon. Näin ollen ei tarvitse tutkia kantajan väitettä, jonka mukaan FEH:n ja FES:n sakkojen määrää on alennettava sillä perusteella, että ne toimittaessaan luettelon sopimuksista toimivat todellisessa yhteistyössä menettelyn aikana suuntaviivojen 3 kohdan kuudennessa luetelmakohdassa tarkoitetulla tavalla.

267 Riidanalaisessa päätöksessä omaksutun menetelmän mukaisesti (ks. edellä 220 kohta) FEH:lle ja FES:lle määrättyjen sakkojen määrän laskemista on muutettava, jotta voidaan ottaa huomioon se, että FEH:n ja FES:n sakon perusmäärää ei voida korottaa sillä perusteella, että ensimmäinen kyseessä oleva yritys osallistui kilpailusääntöjen rikkomiseen koko sellaisen ajanjakson ajan, joka alkoi syyskuun 2000 lopussa ja päättyi 30.9.2002. Riidanalaisen päätöksen 492 perustelukappaleessa todettujen periaatteiden mukaisesti FES:n sakon perusmäärää ei voida korottaa 10 prosentilla sillä perusteella, että ensimmäinen kyseessä oleva yritys osallistui kilpailusääntöjen rikkomiseen ajanjaksona, joka alkoi 1.7.2001 ja päättyi 30.9.2002, kuten edellä 221 kohdassa on todettu, ja ainoastaan 12 vuoden ja 3 kuukauden pituinen rikkominen, joka oikeuttaa sakon perusmäärän korottamisen 120 prosentilla, voidaan ottaa huomioon FEH:n osalta, ja näin ollen viimeksi mainitun vastuulla olevaksi sakoksi on vahvistettava 2 200 000 euroa, joka perustuu ensimmäisen kyseessä olevan yrityksen osallistumiseen kilpailusääntöjen rikkomiseen ajanjaksona, joka alkoi 15.4.1988 ja päättyi 30.9.2002.

268 Edellä esitetyn perusteella 2 400 000 euron suuruinen sakko, sellaisena kuin se on laskettu riidanalaisen päätöksen 522 ja 552 perustelukappaleessa (riidanalaisen päätöksen alaviitteet nro 457 ja 465), joka on määrätty FEH:n maksettavaksi, on lopulta alennettava 2 200 000 euron suuruiseksi sakoksi, josta FEH ja FES ovat solidaarisesti vastuussa 1 000 000 euron määrästä.

269 Tämän tuomion tuomiolauselmassa on kuitenkin otettava huomioon, että kuten edellä 43 kohdassa on mainittu, Fuji Electric Co. Ltd, joksi FEH:n nimi on muuttunut, on 1.4.2011 alkaen ollut FES:n oikeudellinen seuraaja ja tämän oikeudet ovat siirtyneet ensiksi mainitulle, joten FEH:n ja FES:n intressit ovat sittemmin yhtyneet kyseisessä yhtiössä. Riidanalaisen päätöksen 2 artiklan d alakohtaa on näin ollen muutettava siten, että kantajalle, jonka nimi oli aikaisemmin FEH ja jolle FES:n oikeudet ovat siirtyneet, määrätyn sakon määräksi vahvistetaan 2 200 000 euroa.

Oikeudenkäyntikulut

270 Unionin yleisen tuomioistuimen työjärjestyksen 87 artiklan 3 kohdassa määrätään, että jos asiassa osa vaatimuksista ratkaistaan toisen asianosaisen ja osa toisen asianosaisen hyväksi, ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuin voi määrätä oikeudenkäyntikulut jaettaviksi asianosaisten kesken tai määrätä, että kukin vastaa omista kuluistaan.

271 Koska kanne on hyväksytty vain osaksi, unionin yleinen tuomioistuin harkitsee asiassa ilmenneet seikat huomioon ottaen oikeaksi määrätä, että komissio velvoitetaan korvaamaan yksi neljäsosa kantajan oikeudenkäyntikuluista ja se vastaa yhdestä neljäsosasta omia oikeudenkäyntikulujaan. Kantaja vastaa kolmesta neljäsosasta omia oikeudenkäyntikulujaan ja se velvoitetaan korvaamaan kolme neljäsosaa komission oikeudenkäyntikuluista.

Näillä perusteilla

UNIONIN YLEINEN TUOMIOISTUIN (toinen jaosto)

on ratkaissut asian seuraavasti:

1) EY 81 artiklan ja ETA-sopimuksen 53 artiklan mukaisesta menettelystä (asia COMP/F/38.899 – Kaasueristeiset kojeistot) 24.1.2007 tehdyn komission päätöksen K(2006) 6762 lopullinen 1 artiklan h alakohta ja 2 artiklan d alakohta kumotaan siltä osin kuin niissä esitetään toteamus tai ne perustuvat toteamukseen, jonka mukaan Fuji Electric Systems Co. Ltd:n, jonka oikeudet ovat siirtyneet Fuji Electric Co. Ltd:lle, voidaan katsoa olevan yksilöllisesti vastuussa kilpailusääntöjen rikkomisesta ajanjaksona, joka alkoi syyskuussa 2000 ja päättyi 30.6.2001.

2) Päätöksen K(2006) 6762 lopullinen 2 artiklan d alakohdassa Fuji Electricille, jonka nimi oli aiemmin Fuji Electric Holdings Co. Ltd ja jolle Fuji Electric Systemsin oikeudet ovat siirtyneet, määrätyn sakon lopulliseksi määräksi vahvistetaan 2 200 000 euroa.

3) Euroopan komissio velvoitetaan korvaamaan yksi neljäsosa Fuji Electricin oikeudenkäyntikuluista ja se vastaa kolmesta neljäsosasta omia oikeudenkäyntikulujaan.

4) Fuji Electric vastaa kolmesta neljäsosasta omia oikeudenkäyntikulujaan ja se velvoitetaan korvaamaan kolme neljäsosaa komission oikeudenkäyntikuluista.

Pelikánová Jürimäe Soldevila Fragoso

Julistettiin Luxemburgissa 12 päivänä heinäkuuta 2011.

Allekirjoitukset

Sisällys

Asian tausta ..... II - 4104

1. Kyseessä oleva tuote ..... II - 4105

2. Kyseessä olevat yritykset ..... II - 4106

3. Hallinnollinen menettely ..... II - 4106

4. Riidanalainen päätös ..... II - 4110

Menettely ja asianosaisten vaatimukset ..... II - 4113

Oikeudellinen arviointi ..... II - 4116

1. Riidanalaisen päätöksen osittaista kumoamista koskevat vaatimukset ..... II - 4117

Alustavat huomautukset yrityksistä, joita riidanalaisen päätöksen 1 artiklan g ja h alakohdassa todetut kilpailusääntöjen rikkomiset koskivat, ja FEH:n ja FES:n tähän perustuvasta vastuusta ..... II - 4118

Ensimmäinen ja toinen kanneperuste, jotka koskevat koskevat ilmeisiä arviointivirheitä, oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä koskevan oikeuden, syyttömyysolettamaa koskevan periaatteen ja in dubio pro reo -periaatteen loukkaamista sekä todistustaakan jakoa koskevien sääntöjen rikkomista ..... II - 4122

Asianosaisten lausumat ..... II - 4122

Unionin yleisen tuomioistuimen arviointi asiasta ..... II - 4123

– Ensimmäisen ja toisen kanneperusteen perustana olevien väitteiden tarkka kohde ..... II - 4124

– Ensimmäisen ja toisen kanneperusteen perustana olevien väitteiden kohteena olevat riidanalaisen päätöksen perustelukappaleet ..... II - 4126

– EY 81 artiklan ja ETA-sopimuksen 53 artiklan rikkomisen ja yrityksen tällaiseen rikkomiseen osallistumisen osoittamiseksi sovellettavissa olevat säännöt ..... II - 4133

– Riidanalaisen päätöksen perustana olevien todisteiden arviointi .... II - 4138

– Kantajan esittämien vaihtoehtoisten todisteiden arviointi ..... II - 4144

Kolmas kanneperuste, jonka mukaan komissio loukkasi yhdenmukaista kohtelua koskevaa periaatetta, kun se päätteli FEH:n jatkaneen osallistumista kilpailusääntöjen rikkomiseen ”vuoden 2000 syyskuussa tai suunnilleen tuolloin” järjestetyn japanilaisten jäsenten kokouksen jälkeen ..... II - 4158

Asianosaisten lausumat ..... II - 4158

Unionin yleisen tuomioistuimen arviointi asiasta ..... II - 4159

Neljäs kanneperuste, joka koskee ilmeistä arviointivirhettä komission johtopäätöksessä, jonka mukaan FES jatkoi osallistumista kilpailusääntöjen rikkomiseen ajanjaksona, joka alkoi 15.4.1988 ja päättyi 11.5.2004 ..... II - 4161

Asianosaisten lausumat ..... II - 4161

Unionin yleisen tuomioistuimen arviointi asiasta ..... II - 4162

Viides kanneperuste, joka koskee ilmeisiä arviointivirheitä tai oikeudellisia virheitä, jotka liittyvät komission päätelmään, jonka mukaan FEH:n ja FES:n on katsottava olevan yksilöllisesti ja solidaarisesti vastuussa JAEPS:n osallistumisesta kilpailusääntöjen rikkomiseen ..... II - 4171

Asianosaisten lausumat ..... II - 4171

Unionin yleisen tuomioistuimen arviointi asiasta ..... II - 4172

– Viidennen kanneperusteen perustana olevien väitteiden kohde ..... II - 4172

– Viidennessä kanneperusteessa tarkoitetut riidanalaisen päätöksen perustelukappaleet ..... II - 4173

– Säännöt, joita sovelletaan kilpailusääntöjen rikkomiseen perustuvan vastuun jakamiseksi tytäryhtiön ja tämän emoyhtiön välillä ..... II - 4175

– Komission riidanalaisessa päätöksessä esittämät todisteet siitä, että FEH ja FES käyttivät tosiasiallista määräämisvaltaa JAEPS:ssa ..... II - 4178

2. Kantajan väitteet riidanalaisen päätöksen osittaisesta muuttamisesta ..... II - 4184

Alustavia huomautuksia unionin tuomioistuimen täydestä harkintavallasta ..... II - 4184

Mahdottomuus katsoa FEH:n olleen oikeudellisesti vastuussa kilpailusääntöjen rikkomisesta ajanjaksona, joka alkoi syyskuussa 2000 ja päättyi 30.9.2002 ..... II - 4187

Asianosaisten lausumat ..... II - 4187

Unionin yleisen tuomioistuimen arviointi asiasta ..... II - 4187

Mahdottomuus katsoa FES:n olleen oikeudellisesti vastuussa kilpailusääntöjen rikkomisesta ajanjaksona, joka alkoi 15.4.1988 ja päättyi 30.9.2002 ..... II - 4188

Asianosaisten lausumat ..... II - 4188

Unionin yleisen tuomioistuimen arviointi asiasta ..... II - 4188

Mahdottomuus katsoa FEH:n ja FES:n olleen JAEPS:n emoyhtiöinä oikeudellisesti vastuussa toisen kyseessä olevan yrityksen osallistumisesta kartelliin ajanjaksona, joka alkoi 1.10.2002 ja päättyi 11.5.2004 ..... II - 4190

Asianosaisten lausumat ..... II - 4190

Unionin yleisen tuomioistuimen arviointi asiasta ..... II - 4191

Välttämättömyys lieventää FEH:n ja FES:n sakkoja yhteistyötä koskevan tiedonannon perusteella hallinnollisen menettelyn aikana toimitettujen tietojen merkittävän lisäarvon vuoksi tai toissijaisesti suuntaviivojen perusteella lieventävän olosuhteen vuoksi ..... II - 4191

Asianosaisten lausumat ..... II - 4191

Unionin yleisen tuomioistuimen arviointi asiasta ..... II - 4192

– Nyt käsiteltävissä muutosvaatimuksissa tarkoitetut riidanalaisen päätöksen perustelukappaleet ..... II - 4193

– Säännöt, joita sovelletaan sakkojen lieventämiseen kilpailusääntöjen rikkomiseen osallistuneen yrityksen toimittamien todisteiden ja sen hallinnollisen menettelyn aikana osoittaman todellisen yhteistyön perusteella ..... II - 4194

– Analyysi FEH:n ja FES:n toimittamista tiedoista ja seikoista, joilla kantajan mukaan oli ”merkittävä lisäarvo” suhteessa komissiolla hallussa jo olleisiin todisteisiin ja jotka vastasivat ”todellista yhteistyötä” hallinnollisen menettelyn aikana ..... II - 4197

– Analyysi FEH:n ja FES:n toimittamista tiedoista, jotka koskevat yhteistoimintajärjestelyn olemassaoloa vuodesta 1988 alkaen ja kyseisen järjestelyn vastavuoroisuutta ..... II - 4199

– Analyysi tietyistä asiakirjoista, etenkin järjestelylehtisestä, jotka on laadittu tosiseikkojen tapahtumahetkellä ja jotka liittyvät kolmeentoista eri hankkeeseen, jotka koskivat kaasueristeisiä kytkinlaitteita ja olivat kartellin järjestelyjen kohteena ..... II - 4208

Oikeudenkäyntikulut ..... II - 4212